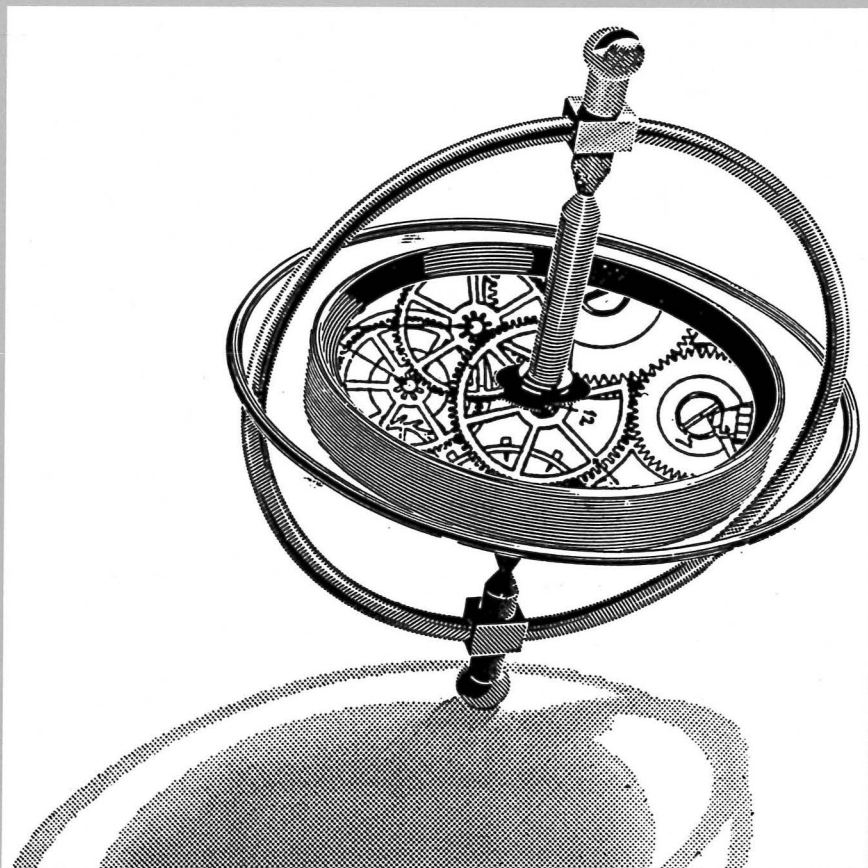

katsaus

KRIITTINEN KORKEAKOULU

5-6·1990

KARI E. TURUNEN	3	Kritiikki päättyy
ARTO KOHO	5	Työyhteiskunta ja ihminen
JUHANI VEIKKOLA	10	Työ — ihmiskunnan pelastaja vai hajottaja
KARI E. TURUNEN	16	Maailmankuva murroksessa
ERKKI LÄHDE	24	Tieteellinen luovuus
TONY DUNDERFELT	28	Henkinen ihmiskäsitys psykologiassa
ARVI TUOMI	33	Sanan kuulemisesta ja sen tekijänä olemisesta
UNTO TÄHTINEN	38	Ei-väkivallan määritelmä

JULKAISIJA Kriittinen korkeakoulu ry.
TOIMISTO Kasarmikatu 19, 00130 Helsinki
Avoinna 9—16
Puhelin 624 977
Postisiirtotili 715 56-0
TOIMITUS Kari E. Turunen, päätoimittaja
Asta Haapalainen, toimitussihteeri
Sini Piippo, toimittaja
TAITTO Rea Lemström
TILAUKSET 100 mk/vuosi, 6 numeroa vuodessa
IRTONUMEROT 20 mk, Kriittisen korkeakoulun toimisto,
Akateeminen kirjakauppa, Suomalainen Kirjakauppa,
ILMOITUKSET 1/1 sivua 900 mk, 1/2 sivua 500 mk, 1/3 sivua 350 mk
PAINO Painotalo MIKTOR Helsinki

KRIITTINEN KORKEAKOULU perustettu vuonna 1968
sitoutumaton, valtion tukema koulutus- ja kulttuurikeskus
aikuisena kasvamisen mahdollisuuksia
myös ammatillisesti suuntautunutta koulutusta
erilaisia näkökulmia todellisuuden ymmärtämiseen
aatteiden, oppien ja mielipiteiden kohtaamista

SIHTEERISTÖ Esko Paakkola (yleissuunnittelu)
Asta Haapalainen (tiedotus, INKA)
Liisa Kiesiläinen (kasvatuskulttuuri)
Terttu Lemström (toimisto, INKA, näyttelyt)
Sini Piippo (esitelmä- ja keskustelutilaisuudet, kolumnipalvelu)
Keijo Tahkokallio (sapattikoulutus)

JOHTOKUNTA Johtaja Tapani Sihvola (puheenjohtaja), kansanedustaja Arja Alho, yhdys-
kuntatyöntekijä Päivi Anunti, toimitusjohtaja Veli Matti Autio, filosofian
lisensiaatti Markku Graae, kasvatustieteen kandidaatti Kauko Komulainen,
professori Erkki Lähde, kirjailija Matti Paavilainen, kansanedustaja Sirpa
Pietikäinen, yhteiskuntatieteiden lisensiaatti Kari E. Turunen

Kriittisen korkeakoulun jäsenmaksu 50 mk/ ainaisjäsenmaksu 400 mk
Katsauksen artikkelien osittainen lainaaminen on sallittua, mikäli lähde
mainitaan.

KRITIIKKI PÄÄTTYY

Katsauksella on yli 30-vuoden historia. Nyt se kuitenkin päättyy — ainakin toistaiseksi. Kriittisen korkeakoulun johtokunta päätti keväällä 1990 lopettaa Katsauksen julkaisemisen.

Katsauksen tilaajakunta on hiljakseen kasvanut 80-luvun jälkipuoliskolla, silti se on jäänyt liian vaatimattomaksi. Julkaiseminen on ollut tappiollista niin nyt kuten aina ennenkin, ja tulostietoisena aikana tappioita ei haluta niellä. Niukkoja taloudellisia voimavaroja täytyy suunnata tehokkaammin.

Maailmanparannus kadoksissa

Katsauksen ilmestymisen aikana henkinen ilmapiiri niin omassa maassamme kuin maailmalla on muuttunut moneen kertaan. Puheenaiheet ovat vaihtuneet, vaikka toisaalta Katsaus on halunnut pitää yllä keskustelua myös epäajankohtaisista ja ajattomistakin aiheista. Toimitustyö on kuitenkin perustunut lähes kokonaan talkootyöhön ja tämä syö lopulta voimat, jos ei uusia joukkoja saada innostumaan vapaaehtoiseen ponnistukseen.

80-lukua leimasi — ainakin jossain määrin — sen maailmanparannusinnon laimeneminen, joka oli tyypillistä aikaisempina vuosikymmeninä. Kovat arvot löivät läpi ja sen mukaiset poliittiset voimat nousivat valtaan. Maailmalla ja meissä vallitsee raskaita tunnelmia: elämä ja sen jatkuvuus näyttää uhatulta. Juuri nyt maailmanparannusta tarvittaisiin, mutta se tuntuu olevan kiven alla, jopa nuoremmissa polvissa, jotka aina ovat tavallisesti halunneet rakentaa parempaa maailmaa. Meidät on vallannut hysteerinen rahan palvonta.

Tapahtuuko kohta jokin purkaus, jossa kaipaus ihmisyyteen taas näyttäytyisi? Kaipaus voi vain vääristyä vastakuvakseen; se on vika lähes kaikissa purkauksissa. Maailmalla tapahtuu nyt niin paljon, että me Suomessa tavallaan seuraamme sitä mykkinä, äimistyneinä — ainakin toistaiseksi. Mutta voisi kuvitella täälläkin alkavan pian jotain liikettä. Repäisemme itsemme passiivisuudesta — sitten kun olemme tottuneet uuteen maailmaan.

Näkemyksen puute

Vanhat ajatukset, käsitykset ja unelmatkin näyttävät jotenkin ehtyneen. kaikkialla on painetta uusiin näkemyksiin, mutta ne eivät synny helposti. Uudet näkemykset toisaalta uhkaavat vanhojen arvovaltaa, joten keskustelua ei välttämättä aina suvaita, mikä on yhä edelleen varsin suomalaisen ilmiö. Keskustelun tyrehdyttämisen näytelmä pulpahtaa esiin yhä uudelleen varsinkin politiikassa.

Näkemyksen puute ja vaikeus orientoitua maailmaan on myönnettävä. Luovuuden ehdoiksi olen nimittänyt tietämättömyyden, ymmärtämättömyyden ja osaamattomuuden. Jos niihin todella heittäytyy, se on tuskallista, mutta silloin voi tinkiä ainakin toivoa, että keksii jotain uutta. Ymmärtämisen pahimpia esteitä ovat usein arvovalta, asema, ammattitaito, tieto jne., vaikka niitähän narsismimme toisaalta kaipaa.

Elämässä ei ole mitään pysyvää — ilmeisesti onneksi. Vanha kaatuu ja kuolee joka tapauksessa. Uusi elämän innostus ja toivo on aina ammennettava uudesta näkemyksestä. Jos ei jaksaa luoda uutta näkemystä ja ajatella uudella tavoin, on siirryttävä syrjään — mutta kuka tekee sen vapaaehtoisesti.

Kritiikin arvo

Olen usein toistanut — pääkirjoituksissani — kritiikin itseisarvoa. Vaikka kritiikki ei aina osuisikaan aivan oikeaan, se panee kuitenkin ajattelemaan ja hakemaan perusteluja. Lopultahan kukaan ei ole täysin oikeassa. Olen aina ihaillut eurooppalaista lehdistöä sen suorasukaisesta ja analyyttisestä kirjoittelusta, mutta ehkä he ovat siihen tottuneet siellä — myös poliitikot.

Katsauksessa kritiikki on kuitenkin tarkoittanut myös sitä, että annetaan tilaisuus erilaisille näkemyksille tulla esiin, sellaisillekin, joille ei ehkä löydy tilaa muualla. Katsaus on yrittänyt olla myös kanava vallattomille ja arvovallattomille. Näin se itsekin pysyi arvovaltattomana, mikä on hyvä keskustelulle.

Kritiikki merkitsee myös pyrkimystä haistella ilmaa ja tuulia, tunnustella tulevaisuutta. Uskaltaisin väittää, että niin Kriittinen korkeakoulu kuin Katsaus on onnistunut usein haistamaan kehityksen yllättävän hyvin. Katsauksessa käsitelty, usein huomiotta jääneet asiat, ovat tulleet hyväksytyiksi ja "virallistuneiksi" keskustelunaiheiksi parin vuoden päästä. Kunnia asioiden käsittelystä menee niille, jotka "oikeaan aikaan" keskustelevat asioista, aikaan, jolloin asioiden käsittely ei enää merkitse sosiaalisten kasvojen menetystä. On parempi puhua asioista silloin, kun kaikki puhuvat niistä.

Ideoiden todellisuus

Elämä alkaa ja elämä päättyy, kaiken aikaa. Mikään ei kestä kauan tai ei ainakaan ikuisesti. Näissä nostalgisissa tunnelmissa toivotan Katsauksen vallattomille ja antaumuksellisille lukijoille Hyvää Jatkoa. Katsauksen puolesta toivon myös — myrskyisessä maailmassa — hyvää tulevaisuutta Suomelle, Euroopalle ja Koko Maailmalle.

KET

Kiitokset katsauksen lukijoille ja tekijöille

Katsaus-lehti on ilmestynyt vuodesta 1957 lähtien lukuunottamatta pientä katkoa 70-luvun vaihteessa. Vuosikertoja tulee peräti kolmekymmentä jos yksi vajaa (1969) lasketaan mukaan. Käymättä läpi koko lehden historiaa ja siihen vaikuttaneita henkilöitä todettakoon, että päätoimittajina lehdessä ovat toimineet:

1957—68 Reijo Wilenius
1969 Paavo Löppönen
1973—78 Raimo Ruottu
1978—84 Antti-Veikko Perheentupa
1984—90 Kari E. Turunen.

Vuodesta 1985 lähtien on Katsauksen ulkoasu parantunut ja sisältö kehittynyt. Lehden olemassaolon kannalta kuitenkin tärkein jäi puuttumaan: tilaajia oli vuoden 1990 alkupuolella noin 700 kpl. Asian hyväksi ponnisteltiin useita kertoja erilaisia levikinlisäysideoita kehittämällä ja kampanjoita kokeilemalla. Niillä kuitenkin pidettiin levikki vain suurin piirtein ennallaan. Taloudelliselta kannalta katsoen sen olisi pitänyt olla noin kaksinkertainen.

Kriittisen korkeakoulun johtokunta on päättänyt lakkauttaa Katsaus lehden toistaiseksi vuoden 1991 alusta. Lehden nimen säilyttämisen vuoksi siinä on pieni varaus: toistaiseksi. Päätöstä ei ollut helppo tehdä, mutta se on hyvin perusteltavissa, onhan lehteä tehty talokootyönä koko sen historian ajan eikä lukuisille kirjoittajille ole voitu maksaa mitään korvausta vaivannäöstä.

Katsauksen suomalaiseseen kulttuuriin piirtämä viiva on hento, mutta se on ollut elämänviiva. Kiitokset sen vetämisestä kuuluvat entisille päätoimittajille ja toimitussihteereille, avustajille ja vapaaehtoistyötä tehneille. Kriittisen korkeakoulun puolesta esitän kiitokset viime vuosina lehden teosta vastanneille. Erityisesti viimeisen vuoden ajalta tulee kiitokset kohdistaa päätoimittaja Kari E. Turuselle ja toimitussihteeri Asta Haapalaiselle sekä kulttuurisihteeri Sini Piipolle.

Vaikka tällä kertaa jotain päättyy on asiassa positiivinen puoli: Kriittinen korkeakoulu saa tilaa uusille hankkeille ja voi panostaa enemmän muihin toimintoihinsa.

Kiitoksen ansaitsee myös uskollinen Katsauksen tilaaja- ja lukijakunta, jolle toivotan valoisaa tulevaisuutta.

Esko Paakkola

Kriittinen korkeakoulu ry
Pääsihteeri

TYÖYHTEISKUNTA JA IHMINEN

Kriittinen korkea-
koulu järjesti syk-
syllä 1989 ja ke-
väällä 1990 luento-
sarjan otsikossa
mainitusta aihees-
ta. Luentosarja jär-
jestettiin yhteis-
työssä kirkon yh-
teiskunnallisen
työn keskuksen ja
Helsingin yliopis-
ton Vantaan täy-
dennyskoulutuslai-
toksen kanssa.

Arto Koho

VTL, Vantaa

Luentosarjaan kuului viisi
luentoiltaa, joiden aiheet ja
alustajat olivat seuraavat:

(13.11.89) Työ — ihmiskun-
nan pelastaja vai
hajottaja? pääsih-
teeri Juhani Veik-
kola, VTL Arto
Koho

(27.11.89) Työ — ihmisen
vapauttaja vai or-
juuttaja? YTL Si-
mo Aho, TL Sep-
po Kjellberg

(22.1.90) Millainen on ih-
mistä tukeva työ-
yhteisö? johtaja
Markku Ahlberg,
päätoimittaja Ve-
li-Antti Savolai-
nen, johtaja Antti-
Veikko Perheen-
tupa

(26.2.90) Ei terve ruumis
työtä kaipaa?
kansanedustaja
Eeva Kuuskoski-
Vikatmaa, johtaja
Tapani Sihvola

(26.3.90) Kulutuskiihko ja
työn himo Aapo
Riihimäki, päätoi-
mittaja Pauli Väli-
mäki

Luentosarjassa käsitel-
lyistä asioista esitetään seu-
raavassa yhteenvedo. Yksi
luennoista (Juhani Veikkola)
julkaistaan ohessa. Asiaan
liittyy myös Riitta Tuohisen
tutkimuksesta myöhemmin
kirjoitettu lyhyt arvio.

Ihmiskunnan pelastaja vai hajottaja?

Juhani Veikkolan puheen-
vuoro julkaistaan ohessa.
Kuvaan lyhyesti omaani.
Viimeisten vuosien aikana
hyvinvointivaltioiden erilai-
set kasvukivut ovat tulleet
yhä ilmeisimmiksi. Usko hy-
vinvointivaltioprojektin ete-
nemiseen on heikentynyt ja
tulevaisuus on alkanut näyt-
tää utuisemmalta. Tulevai-
suus on ihmiskunnalle eetti-
sen valinnan asia, mutta va-
lintojen mahdollisuudet
näyttävät loittonevan yksit-
täisen ihmisen ulottuvilta.

Moraalin kehitykselle ai-
heutuu tästä ongelmia. Eet-
tiset ideaalit (oikeudenmu-
kaisuus, solidaarisuus, va-
paus) tuntuvat karkaavan
käsistä. Etiikka tuntuu jää-
vän vain pienen ihmisen
asiaksi tai ammatteihin liitty-
väksi.

Protestanttinen etiikka ja
Max Weber ovat nousseet
uudelleen keskustelun koh-
teeksi. Työyhteiskunnan
kehitys on nähty koetinki-
veksi sosiaalipolitiikan ja
yhteiskuntapolitiikan tule-
valle kehitykselle. Tuotan-
tomuodot ja työsuhteet
muuttuvat. Jos joustavasta
tuotannosta ja lyhytaikaisis-
ta työsuhteista tulee tuotan-
nollisen toiminnan "pää-
muotoja", kuinka ne vaikut-

tavat ansioperusteisen sosiaaliturvan kehitykseen?

Eikö tällaisessa kehitysperspektiivissä ole pelättävissä, että oman edun ja hyödyn tavoittelu vain voimistuu? Meneillään on suuri individualisaatioprosessi, massiivinen yksilöllistäminen. Jos yksilön elämässä omat ratkaisut ja omat elämänsuunnitelmat asettuvat etusijalle, eikö se merkitse sitä, että yhteisen hyvän ideologia madaltuu vain välineeksi omien ja ryhmäetujen toteuttamiselle?

Max Weber (1864—1920) piirsi eteemme negatiivisen kulttuurinkehityksen kuvan eritellessään kapitalismin henkeä. Weber hahmotti protestanttisista lähteistä ammatillisen kutsumuksen kapitalismin hengen ja koko nykyajan kulttuurin rakennusosana. Kuitenkin maailma ja yhteiskunta etääntyvät rationaalisista puritaanisista ja askeettisista alkujuuristaan. Surukseen Weber näki, että askeettisuus ja puritaanisuus katosivat ja katosivat. Lopullisestiko?, hän kysyi. Kapitalismi jäi lepäämään mekaaniselle pohjalle, mekaanisen ammattivelvollisuuden varaan.

Weber arvosteli utilitarisoituvaa kapitalismia juuri siitä syystä, että se unohti askeettiset ja puritaanisat juurensa ja väheksyi niitä. Ajatus on hämmästyttävä tänäänkin. Ideat askeettisuudesta ja puritaanisuudesta tuntuvat vierailta "kulutusjuhlan" ja tuhlailuevien elämäntapojen keskellä.

Onko Weberin tarkoittamien irrationaalisten elementtien voittokulku väistämätön? Kadottivatko uskonnot — ja myös poliittiset ide-

ologiat — jatkuvasti rationaalisuuttaan tuotannon, talouden ja tekniikan edistytessä? Weber vihjasi tähän suuntaan ponnekkaasti. Kuitenkin Weberin tapa asettaa kysymys on epätydyttävä ainakin siinä mielessä, että hän ymmärsi utilitaristisella vain jotakin torjuttavaa, jotakin aina negatiivista. Toinen kriittinen näkökohta on se, että Weberiltä jäi huomaamattaristiritä, joka vallitsee tuotantolämän asketismin ja kulutuksen hedonismin välillä. Meidän ajallamme kulutus on saanut yhä keskeisemmän sijan.

Weber kuvasi yhteiskunnan utilitarisoinnisen negatiiviseksi, rappeuttavaksi tendenssiksi. Voimme ilmeisen hyvin perustein yhtyä käsitykseen, että nopea teollistuminen on rappeuttanut kapitalismin kehitystä auttaneita uskonnollisia näkemyksiä. Tähän ajatustapaan voi liittyä tietty yksioikaisuus. Ääritulkinnassa hyvinvointivaltiollinen kehitysvaihe on vain utilitarisoinnut, uskonnosta ja moraalista vieraantunut kehitysvaihe, jossa kehitysmahdollisuudet on jo menetetty.

Työ — ihmisen vapauttaja vai orjuuttaja?

Johtaako itsensä toteuttaminen työssä vapauteen ja kutsumus orjuuteen? Vai onko asia kenties päinvastoin? Tätä kysymystä tarkasteli TL Seppo Kjellberg vertailemalla työhön nykyisin liittyviä arvoja niihin arvoihin, joita Martti Luther liittää työhön. Molempiin on

haluttu liittää epiteetti "protestanttinen". Nykyisien "protestanttisuuden" hän panee kuitenkin lainausmerkkeihin. Ero näiden kahden välillä on Kjellbergin mielestä syvä.

"Protestanttiset" arvot, joita nyt ollaan näkevinään työkasityksissä, ovat lähinnä luterilaisen käsityksen irvikuva. Niiden aineksena ovat lähinnä työ itseisarvona, joka Suomessa edelleenkin on vahva, velvollisuudentuntainen työmoraa-li sekä usko saavutusten autuaaksitekevään vaikutukseen, Uskonnollinen pohja "protestanttiselta työnetiikalta" on kadoksissa ja tuskin se on tueeseen tarvinnut luterilaista kansanopetustakaan pitkiin aikoihin.

Kjellbergin mukaan historian kummallisuuksiin kuuluu se, että ateistiset marxilaiset yhteiskunnat ovat yrittäneet toteuttaa luterilaista työnetiikkaa, jonka mukaan ihminen ei elä itseään varten, vaan hän antaa kykijensä ja kutsumuksensa mukaisen panoksen lähimmäisten hyväksi ja saa luojaltaan tarpeittensa mukaisen jokapäiväisen leivän. Sen sijaan lännen 'protestanttisissa' maissa vannotaan sumeilematta vahvemman oikeuden eli liberalismin nimiin ja sallitaan markkinamekanismien määrätä etiikkaa. Tällä hetkellä näyttävät monet sosialististen maitten ihmiset kannattavan näitä lännen arvoja. Sosialismin kadotessa katoaisi viimeinen yritys toteuttaa todellista protestanttista työnetiikkaa.

Lutherin käsitys, jonka mukaan työtä tehdään sekä lihaa säästämättä että laadusta tinkimättä, ei ole muo-

dinmukainen, mutta siitä voisi olla paljonkin opittavaa. Sen toteutuminen edellyttää kuitenkin varsin suurta arvomuutosta. Lutherin mukaanhan oikea työn etiikka edellyttää uskoa, vaikka sen sisällön käsittää myös ilman uskonnollista kieltä. Uskon antamat arvot jättävät egoismin kokonaan sivuun, koska ihmisen ei sen mukaan tarvitse tehdä omaksi hyväkseen yhtään mitään. Silloin työ voi keskittyä kokonaan altruistisiin päämääriin.

Luther itse oli hyvin pessimistinen siihen nähden, missä määrin nämä arvot voivat käytännössä toteutua. Ne ovat aina sekoittuneet ja pikemminkin egoistisille arvoille tappiolla kuin niskan päällä. hänen pateralistinen käsityksensä työn organisoinnista pyrkii olemaan jonkinlainen minimi, etteivät yksilöiden itsekkäät pyrkimykset täysin pääse villiintymään.

Pluralistiseen, kapitalistiseen järjestelmään ei luterilainen työkäsitys istu. Luther itse oli korostetun anti-kapitalistinen. Tuotteitten hyödyllisyys eli käyttöarvo on ratkaiseva kriteeri, kaikenlainen spekulointi on riistoa. Oikeudenmukaisuutta edistävä arvo Lutherilla on myös kohtuullisuus: jokapäiväinen leipä riittää. Kohtuullisuus arvona olisi nykyäänkin omiaan helpottamaan ympäristöarvojen säilyttämistä.

Kjellberg odottaa luterilaiselta kirkoltamme — koska sen perinne niin selvästi sitä vaatii — voimakasta kritiikkiä konsumismia, privatismia ja liberalismia vastaan. Keskiajan lopulla Luther patesti laiskaa aikakaut-

taan töihin. Nyt kirkon kuitenkin on aika jarrutella varsinkin kulutusjuhliin tähtäävää työtä ja pyrkiä suunntaamaan sitä inhimillisesti hyödyllisiin kohteisiin. Maailmassahan on paljon tyydyttämättömiä perustarpeita, joihin ei tuotantoa suunnata, koska se ei ole "kannattavaa". Tämän ajan ja tulevaisuuden perusratkaisu tehdään kilpailun ja yhteistyön välillä. Liberalistinen kilpailu näyttää olevan niskan päällä.

Alun kysymykseen, onko kutsumus orjuutta ja itsensä toteuttaminen vapautta on Kjellbergin vastaus kaksijakoinen. Kutsumus on sikäli orjuutta, että se on sitoutumista luonnolliseen järjestykseen, jossa kullakin on paikkansa ja tehtävänsä yhteisössä, eikä hänen sovi hamuta itselleen enempää kuin kohtuullisesti tarvitsee. Mutta se on myös vapain vaihtoehto siinä mielessä, että sillä minimoidaan ihmisten kärsimys eli maksimoidaan hyvinvoinnin oikeudenmukainen jakautuminen.

YTL Simo Aho käsitteli muun muassa seuraavia kysymyksiä.

'Työ' ei ole ihmisen vapauttaja eikä orjuuttaja. Nykysuomen sanakirjan mukaan 'työ' on inhimillisen energian käyttöä tavoitteiden saavuttamiseksi. Näin laajalla määritelmällä kaikki se, mitä ihminen tekee, on työtä. Mutta kaikki työ ei ole samaa 'työtä'.

Perinteisen työn käsitteen mukaan työ on orjuuttaja. Valistuksen aikaan ja modernin liberalismien syntyessä työtä alettiin pitää vapauttajana. Tämän ajatuk-

sen jakoivat yhtä hyvin porvarillinen taloustiede kuin työväenliikekin. Marx nojasi Smithin ja Ricardon työnarvoteoriaan ja työväenliike ymmärsi työn vapauttajaksi.

Työ erkani joutilaisuudesta kun työtä ruvettiin tekemään vieraalalle, toiselle. Työstä tuli karjalan kielen 'vaiva'. Nykyisin miltei kaikki ihmisen tekeminen on muutettu työksi. Esimerkiksi sosiaalityötä tai lähetystyötä ei vielä 200 vuotta sitten pidetty 'työnä'.

Työ on edelleen arvoaan. Teemme enemmän työtä kuin milloinkaan aikaisemmin historiassa. Mutta työn merkitys joudutaan ar-

voimaan uudelleen. Muu-
kin työ kuin 'tuottava työ' on
hyväksyttävä kansalaisuuden
perusteeksi. Jos olem-
me työn orjia, olemme työn
järjestelmän tai työn insti-
tuutioiden orjia. Työn sisältö
ei sinällään vapautta tai or-
juutta, vaan työhön liittyvät
sosiaaliset instituutiot ja suh-
teet.

Millainen on ihmistä tukeva työyhteisö?

Markku Ahlbäck korosti so-
siaalisen arvonannon ja va-
paaehtoisuuden tai valin-
naisuuden merkitystä yri-
tysten toimintaedellytyksiä
kehittäessä. Yrityksen eli-
nehto on se, että tarjolla on
työntekijöitä, joilla on oppi-
mishalua ja vastaanotto-
kykyä.

Yritykset ovat yhä enem-
män kiinnostuneita siitä, mi-
ten työntekijät käyttävät ai-
kaansa, miten he "uusinta-
vat" itseään ja työkykyään.
Työorganisaatioissa tarvi-
taan yhä parempaa "tilan-
netietoisuutta". Se edellyt-
tää kykyä kuunnella työntekijöitä, kykyä ottaa vastaan
kriitikkiä, kykyä jatkuvaan
tiedottamiseen sekä epävi-
rallisten yhteyksien ylläpi-
toon.

Antti-Veikko Perheentu-
pa näki yhteisöllisyyden
"tapahtumavyyhtenä", jos-
sa ihmisten toiminta ja asiat
kietoutuvat toisiinsa. Yhteisöllisyyden kehitys ja yhteistyön kehittämisen tarve on yleinen koulutuksellinen haaste. Se ei ole minkään ryhmän tai sektorin oma erityinen asia.

'Ihmisten 'liittymisessä'
työyhteisö on hyvin keskei-

nen osa. 'Liittyminen' kuu-
luu ihmisen perustarpeisiin.
Kun 'ryhmän' koko kasvaa
liittyminen vaikeutuu. Jos
'ryhmän' koko kasvaa arit-
meettisessa suhteessa, vuoro-
vaikutussuhteet kasvavat
geometrisessa suhteessa.
Näin ollen kaikissa organi-
saatioissa tarvitaan toimivia
pienryhmiä. Nyt esimerkik-
si suurilta kouluyhteisöiltä
puuttuu yhteisöllinen raken-
ne, joten liittyminen vai-
keutuu.

Organisaatioissa vuoro-
vaikutusprosesseille tulee
varata aikaa ja tilaa. Kysy-
mys on prosesseista, sillä
yhteisöllisissä suhteissa
kertaratkaisut ovat mahdot-
tomia. Yhteisöllisyys voi
kasvaa kolmella edellytyk-
sellä: (1) sille on suotuisa ra-
kenne, (2) sille on tilaa, ja (3)
sen jatkuvuus on turvattu.

Veli-Antti Savolaisen mie-
lestä yksi työyhteisöjen on-
gelma on siinä, että osallis-
tumisjärjestelmiä on tullut
yhä enemmän, mutta niistä
on tullut usein itsetarkoi-
tuksellisia. Kuvannollisesti
meillä on nyt "rooseveltäi-
nen" talousyhteisö, mutta
yrityksissä ja organisaatiois-
sa on edelleen vallalla voi-
ton ja menestyksen ihan-
nointi.

Työyhteisöissä on tärkeä-
tä se, että kaikilla on tieto ta-
voitteista ja kunkin oma roo-
li on selvillä. "Parhaassa
johtamisen teoriassa" suo-
rat ja avoimet keskustelut
kaikkien kesken ovat olen-
naisia. Yli 50 ihmisen "työ-
ryhmä" on jo ilman muuta
sellainen, jossa kosketus ih-
misten kesken voi kadota.
Moderni tulosjohtaminen ei
myöskään voi olla "alman-
nakkajohtamista" eikä tulos
vain kalenterivuoden tulos.
Jos seuraa huonoja merkke-

jä kalenterivuoden saldona,
voi olla, että seuraavaa toi-
mintakertomusta ei enää il-
mestykään.

Ei terve ruumis työtä kaipaa?

Tapani Sihvola pohti otsikon
aihetta kansalaistulosta käy-
dyn keskustelun valossa.
Hän viittasi belgialaisen tut-
kimusryhmän käsitykseen,
jonka mukaan kansalaistulo
on laajempi käsite kuin vain
eräs perusturvan muoto.
Kansalaistulon tulisi olla
kaikki sosiaaliturvan alueet
(sosiaaliturvan eri muodot
sekä tulonsiirrot) kattava re-
formi. Tavoitteena on luoda
turvaverkko, jossa ei ole vä-
liinputoamista.

Friedmanin negatiivisen
tuloveron mallissa kansa-
laispalkkaa voitaisiin antaa
vain pienituloisille tai kaikil-
le. Mallia on kokeiltu Colo-
radossa ja Sihvolan mukaan
se olisi mahdollinen myös
meillä. Negatiivinen tulove-
ro sisältää tosin leimaavuut-
ta. Jan-Otto Andersson on-
kin pohtinut sitä, voitaisiinko
kansalaispalkkaan liittää
kansalaisvelvollisuus, jon-
kinlainen velvollisuus hoi-
toon ja hoivaan.

Palkkatyö on historialli-
sesti varsin uusi ilmiö. Ny-
kyisessä tavaratuotannon
runsaudessa olisi ihan jär-
kevää jättää jotakin teke-
mättä. Voimme myös ky-
syä, onko hoitotyön amma-
tillistuminen järkevä kehi-
tyssuunta pitkällä aikavä-
lillä?

Kansalaistulolla on joukko
edellytyksiä. Se edellyttäisi
(1) riittävää tuotantovoimien
tasoa, (2) riittävää julkisen
pääoman osuutta, (3) tietois-

ta koulutus- ja kulttuuripoliittikkaa sekä (4) valmiutta yhteiskuntapalvelun käyttöön. Kansalaistulon toteutuminen voisi toisaalta vaikuttaa positiivisesti pääoman ja työn suhteisiin, valtion ja kansalaisen suhteisiin, sukupolvien välisiin ja sukupuolten välisiin suhteisiin, kaupungin ja maaseudun suhteisiin sekä kulttuurin ja luonnon suhteisiin.

Eeva Kuuskoski-Vikamaa arvioi perusturvauudistuksen tilannetta. Uudistuksen jäädyttämiseen johti todennäköisesti pelko, että sen kautta kansalaistulo syntyy jossakin muodossa.

Jos sanomme, että terve ruumis ei työtä kaipaa, syylistymme tietynlaiseen ihmiskäsityksen kaventamiseen. Ihminen ei ole terve tai sairas kone. Ihminen on mielen, sielun ja ruumiin kokonaisuus. Niinpä perinteisen terveystieteiden mukaan ihmisen perusolemus on aktiivinen.

Palkkatyö on kaventanut käsityksiämme muun muassa hoivatyöstä, kotityöstä ja siitä, kuka kelpaa työhön. Ajatusten voima on toisaalta kuitenkin suuri. Tarvitsemme utopioita, uskallusta ajatella uusia ajatuksia loppuun asti. Tavoittelemamme yhteisvastuullisuus ja vapaus (mahdollisuus valita) kuuluvat yhteen. Pakko kohdistuu yleensä niihin, joilla valinnan mahdollisuudet ovat vähäisimmät.

Taloudellisessa yhdentymisessä 'työn' hankalat ja pakottavat sidokset saattavat entisestään lisääntyä. Sen takia tarvitaan ihmiskäsityksen jatkuvaa elävöittämistä ja pyrkimystä eheään ihmiskäsitykseen.

Kulutuskiihko ja työn himo

Aapo Riihimäki arvioi, että kulutuskiihko on teollistuneen yhteiskunnan perustuntemerkki. Kulutuskiihko on nyt tavoittanut myös suuret massat eli rahvaan.

Täystyöllisyyden tavoitetta tärkeämmäksi on noussut keskivertokansalaisen paksu lompakko. Se mahdollistaa kulutuskiihkon, se on halua enemmän. Se on siis komparatiivinen käsite, mutta kilpajuoksussakaan kaikki eivät voi voittaa. Kilpajuoksussa eriarvoisuus on sääntö, ei tasa-arvo.

Riihimäki torjui kaksi heikosti perusteltua kulutuskiihkon kritiikin tapaa. Lähtökohdaksi kritiikille eivät kelpaa (1) huono-osaisten kateus eikä (2) ekologinen argumentointi. Riihimäen mielestä jälkimmäinen kritiikki hakee perusteensa liian kaukaa, sillä koko elökunnan näkökulmasta ihmisen 'liudentuu'.

Kulutuskiihko ja työn himo ovat sukulaisia. Kulutuskiihko on syntyisin työn himosta. Luther loi käsityksen työstä kutsumuksena. Kutsumustyö synnyttää uutta vaurautta ja myös rahvas pääsee osalliseksi voitoista. Mutta vähitellen menekistä tulee ongelma, joten tuottajat joutuvat kuluttajien armoille. "Kuluttajasta tulee kuningas", consumer is a king".

Riihimäki kiteytti ajatuksensa seuraaviksi teeseiksi:

1. Kypsan teollisuusyhteiskunnan motto on (a) haluan saada enemmän rahaa ja (b) haluan saada muita enemmän rahaa.

2. Kulutuskiihko on läntisen demokratian perusta.

3. Kulutuskiihko näennäistää tasa-arvon, se on pyrkimystä eriarvoisuuteen.

4. Kulutuskiihkon hampaat tomat kritiikit perustuvat (a) kateuteen ja (b) ekologiaan.

5. Kulutuskiihkon (c) edeltäjiä ovat työn himo (b) ja uskonnollinen askeesi (a). Siinä on historian ymmärtämisen abc.

6. Kulutuskiihkon aito kritiikki vie meidät nihilismin kuilun partaalle.

Pauli Välimäki asetti toivonsa siihen, että syntyy uusi kuluttajaliike. Se ei voi olla työväenliikkeen kaltainen, sillä 'kuluttajat' eivät ole mikään luokka. Mutta yhteiskuntakehitys tarvitsee vastavoimia.

Uusissa pienissä ja tuottavissa työyhteisöissä saattaa olla uuden siemen. Kulutusyhteiskunta on kääntymässä iltaansa. Ihminen tajuaa tilansa, jolloin kulutukselta katoaa vetovoima. 'Anti-kulutussyhteiskunta' on (1) maltan energian yhteiskunta. Nykyisessä kulutussyhteiskunnassa energia ikäänkuin peitetään — me emme näe emmekä huomaa käytettyjä energiavaroja. Tässä mielessä kuluttajatietoutta ei ole suinkaan liikaa. Se on (2) vastuun yhteiskunta, jossa osataan antaa arvo kolmannelle maailmalle, luonnolle, öljyvaroille, tuleville sukupolville jne. Se on myös (3) uutta "henkisyttä". Kulutussyhteiskunnasta henki on kadonnut. Aikamme kysymys on, kuinka paljon henki vielä "pihisee". Tavarakeskeinen elämä näyttää voivan hyvin, mutta henkinen elämä on katoamassa.

Työtä vai vapaa-aikaa?

Edellä sanottu osoittaa, että luentosarjassa käsiteltiin työyhteiskunnan kehitystä hyvin monipuolisella tavalla. Luennot sisälsivät monia arvokkaita ideoita. Eikä edellä ole referoitu lainkaan sitä vilkasta keskustelua, joka esitetyistä aiheista virisi.

Haluaisin yhteenvedon lopuksi käsitellä vielä lyhyesti erästä näkökohtaa, joka tuli esille luentojen yhteydes-

sä. Perinteisesti puhumme 'työn' yhteydessä myös 'vapaa-ajasta', joka on tarkoitettu omaksi ajaksemme.

Juhani Veikkola nosti puheenvuorossaan esille kysymyksen siitä, kuka varjelsi meitä työteliäisyyden vaaroilta. Ajallemme on nimittäin olennaista se, että 'työ' on valtaamassa myös 'vapaa-ajan'. Lainaisin tässä yhteydessä kuulemiani hollantilaisen professori H.J. Adriaansen ajatuksia. Hänen mielestään työ on valloittanut totaalisesti ihmisen elämän. 'Vapaa-aikakin' (engl.

leisure) on jo työlle menetettyä, sillä hyvin usein vapaa-aikanamme virkistäydymme ja kokoamme itseämme työtä varten. Tämä näkyy kärjistyneimmin urheilussa. Nykymuodossa urheilusta on tullut vapaa-ajalla tehtävää työtä. Professori Adriaanse tähdensi uskonnollisista lähtökohdasta sapatin (engl. sabbath) merkitystä ihmisen arvon ja ihmisen hyvän edistämisessä. Hän uskoi, että vanhan ajan sappatti voisi pelastaa jotakin ihmisen henkisen kasvun varalle.

TYÖ — IHMISKUNNAN PELASTAJA VAI HAJOTTAJA?

Juhani Veikkola
pääsihteeri, TT

Linkola siis asettaa luonnontalouden näkökulmasta kyseenalaiseksi ihmisen keskeisenä lajiominaisuutena pidetyn seikan: työn ja työvälineiden käytön. Tämä on näkökulma, johon ei ole ehkä kiinnitetty vielä riittävästi huomiota. Ja minusta se on varsin tärkeä ja hedel-

mällinen näkökulma, johon yritän hiukkasen paneutua.

Työkö luomakunnan uhka?

Pentti Linkola kirjoitti "Toisinajattelijan päiväkirjassa" (s. 112):

"Mehän tiedämme, että maapallon taloudesta eivät tee selvää kapitalismi eikä sosialismi, vaan ihmistyö, miljardien ahkerien raivajien ja työläisten aherrus korkealla teknologisella tasolla, tapahtui se sitten korkeakouluissa, konepajoissa, koneellistetuilla maatiloilla tai kalastuslaivastoissa."

Linkola siis asettaa luonnontalouden näkökulmasta kyseenalaiseksi ihmisen keskeisenä lajiominaisuutena pidetyn seikan: työn ja työvälineiden käytön. Tämä on näkökulma, johon ei ole ehkä kiinnitetty vielä riittävästi huomiota. Ja minusta se on varsin tärkeä ja hedelmällinen näkökulma, johon yritän hiukkasen paneutua.

Tarkkaanottaen Linkola ei aseta kyseenalaiseksi kaikkea työtä, ei esimerkiksi omaa työtään kalastajana tai kirjoittajana, vaan työn korkealla teknologisella tasolla. Kun se monistuu ihmiskunnan työikäisen väestön määrällä, sen voima kohdistuu luonnontalouteen niin ylivoimaisena, että se muertuu. Voisi ajatella, että tilanne on vähän samantapai-

nen kuin jos yrittäisimme raivaustraktorilla hoitaa puutarhan kukkapenkkiä.

Linkolan vastaus tähän ongelmaan onkin ollut teknologian tason laskeminen, sen palauttaminen sellaiseen mittakaavaan, että luonnontalous sen kestää, sekä ihmisten määrän raju alentaminen. Näiden tavoitteiden saavuttamiseksi Linkola ei ole nähnyt muuta keinoa kuin totalitaristisen, ihmisen vapautta rajoittavan hallinnon. Useimmat ovat pitäneet tätä linjaa mahdottomana.

Linkola on kuitenkin pannut sormensa tärkeään kohtaan ja hänen kysymyksensä setteluaan voisi yrittää lähestyä muilta suunnilta. Ensimmäinen huomautus on tietysti se, että korkea teknologian taso ei tietenkään merkitse karkeaa teknologian tasoa. Meillä on paljon todisteita siitä, että siellä, missä teknologian taso on korkea, tuotannon ja kulutuksen ympäristöhaitat pysytään pitämään kurissa paremmin kuin alhaisen teknologian tasolla.

Ongelman ratkaisua voisi kuitenkin etsiä paneutumalla itse työn ja sen tavoitteiden ongelmaan. Linkolan siiaatti sisältää jo viittauksen, että itse ihmistyö on tuhoisten tendenssien perussy — eivät sen erilaiset organisointi- ja hyödyntämistavat eri talousjärjestelmissä. "Miljardien ahkerien raivaajien ja työläisten aherrus". Miksi me aherramme? Mihin me pyrimme sillä? Johtaako ihmisen aktiivisuus, hänen puuhakkuutensa jo sinänsä luonnon tasapainon järkkymiseen? Eli onko työ ihmisen ihmisyyden perusteluna asetettava

kyseenalaiseksi? Olisiko luovuttava määrittelemästä ihmisen olemus ja arvo työstä käsin?

Meidän kulttuurimme on hyvin työkeskeinen. Sen arvot ja tavoitteet määritellään keskeisesti työstä käsin. Se organisoituu keskeisesti tuotannon ja työn ympärille. Simo Aho on kirjassaan "Palkkatyö yhteiskunnallisen järjestyksen perustana" vastaansanomattomalla tavalla osoittanut, miten totaalisesti kaikki yhteiskunnan instituutiot jäsenyivät ihmisen tuottavan funktion, ja meidän yhteiskunnassamme nimenomaan palkkatyön perusteella.

Tämän työkeskeisen ajattelun juurien on väitetty olevan protestanttisessa perinteessä. Ja totta onkin, että protestanttinen perinne on suosinut ahkeruutta, työteliäisyyttä, itsekuria, sitkeyttä ja säästäväisyyttä. Totta on sekin, että työ on luterilaisessa perinteessä määritelty jumalanpalvelukseksi. Palaan näihin näkemyksiin myöhemmin, mutta mielenkiintoista on jo tässä yhteydessä todeta, että kristinopissamme työstä todetaan mm. että se "varjelee meitä joutilaisuuden vaaroilta". Aho on osoittanut senkin, miten "työyhteiskunnan" synnyn keskeisenä edelly-

tyksenä ja myös tavoitteena on ollut ihmisen alistuminen itsekuriin ja kurinalaiseen toimintaan. Mutta tällä hetkellä kristinopin pitäisi ehkä kertoa, mikä varjelisi meitä työteliäisyyden vaaroilta.

Työ on kulttuurissamme määritelty ihmisen perusoi-keudeksi. Tämä tulkitaan siten, että jokaiselle työkykyiselle ihmiselle olisi turvattava työpaikka ja/tai työhön valmistava opiskelupaikka. Työpaikkojen luomisessa yhteiskunta suuntaa odotuksia elinkeinoelämälle, mutta julkisen vallan tehtävä on luoda siihen edellytyksiä ja vastata koulutuksesta sekä viime kädessä vastata siitä, että jompi kumpi mahdollisuus on yksilölle tarjolla.

Käsite "työpaikkojen luominen" toistuu usein poliittisessa kielenkäytössämme emmekä yleensä huomaa siinä mitään kummallista. Jos meillä on työttömyyttä, se poistuu vain, jos onnistumme luomaan työpaikkoja. Tottakai. Meidän on siis luotava työtä, toimittava siten, että työmäärä lisääntyy. Jos työ tähtää ihmisten tarpeitten tyydyttämiseen, meidän on siis toimittava siten, että tarpeiden tyydyttämiseen tarvitaan enemmän työtä. Kun tehokkuuden lisäys, joka toisaalta on tavoitteena, merkitsee työmäärän vähentymistä tuotettua yksikköä kohti, täytyy siis kasvattaa tarpeita. OK, maailmassa on vielä paljon ihmisiä, joiden perustarpeetkin ovat tyydyttämättä.

Mutta ongelma on siinä, että työn täytyisi olla kannattavaa, jotta työpaikat säilyisivät tai lisääntyisivät. Tuotteille täytyy löytyä kuluttajia, jotka ovat maksukykyisiä. Köyhät, joiden perustarpeet

eivät ole tyydytettyjä, eivät ole maksukykyisiä. Siksi tuotanto kannattaa suunnata niille, jotka ovat maksukykyisiä. Heille on luotava uusia tarpeita, joiden tyydyttämiseen tarvitaan työtä. Ja tuotteille on turvattava kysyntä myös tulevaisuudessa. Työn luomisessa menestyy parhaiten se, jolla on kykyä ennakoida tulevaisuuden maksukykyiset tarpeet eli kysyntä, ja luoda sitä. Parhaat mahdollisuudet on sillä, jolla on kykyä innovaatioihin ja mahdollisuuksia niiden toteuttamiseen. Ennen kaikkea innovaatioihin, jotka tekevät vanhanaikaiseksi entisen tavan tyydyttää jokin tarve.

Työpaikkojen luomisella tai säilyttämällä voidaan perustella minkälainen tuotanto tahansa, kunhan se tuottaa ja kannattaa. Vaikka se tuottaisi elämän kannalta hyödyttömiä tai suorastaan vahingollisia tuotteita, sitä ei ole helppo asettaa kyseenalaiseksi, antaaahan se työtä ja toimeentuloa. Jos se saastuttaa ympäristöä, sille on vaikea asettaa rajoituksia, koska työpaikat vaarantuisivat. Tuotteet on suunniteltava nopeasti vanhentuviksi, lyhytikäisiksi ja vaikeasti korjattaviksi, jotta turvattaisiin tuotannon kysyntä ja siten työpaikat myös tulevaisuudessa. Taloudellinen kasvu, eli tuotannon arvon ja määrän kasvu, nähdään ainoiksi mahdollisuuksiksi turvata työllisyys. Kun työttömyyden uhka marssitetaan näyttämölle, vastustajien on vaiettava. Ja se merkitsee raaka-aineiden, energian ja inhimillisen työpanoksen lisääntyvää hyödyntämistä, luonnon lisääntyvää räsitusta. Tässä kehityksessä ei näkö-

piirissä ole mitään käännöstä uuteen suuntaan, pikemminkin vain kiihtyminen.

Työ ihmisen uhkana

Entä mitä sitten tapahtuu tässä prosessissa ihmiselle? Se, että tänä päivänä joudutaan kiinnittämään lisääntyvää huomiota henkiseen työsuojeluun, ei ole vain lisääntyneen inhimillisyyden ilmaus. Epäilemättä se on sitäkin. Esi-isämme ja äitimme joutuivat useinkin tekemään työtä varsin epäinhimillisessä ilmapiirissä ilman että heillä olisi ollut mitään kuvitelmaakaan sellaisesta käsitteestä kuin "henkinen työsuojelu", puhumattakaan sellaisesta varaventtiilistä kuin "varhaiseläke". Mutta henkisen työsuojelun tarpeen on epäilemättä nostanut esiin työelämän vaatimusten jatkuva kiristyminen. Fyysisen rasituksen vähenemisen myötä henkinen rasitus on lisääntynyt samalla kun myös työelämään kohdistuvat odotukset ovat kasvaneet.

Henkiseen rasitukseen vaikuttavia tekijöitä tällä hetkellä ovat työn vaatimustason nousu, voimakkaat muutokset ja aikapaineen lisääntyminen. Työajan lyhentäminen näyttää osaltaan vaikuttaneen siihen, että ihminen vedetään työelämässä yhä kireämmälle, koska samanaikaisesti ei ole lisätty vastaavasti työvoimaa. Lyhyemmässä ajassa on nyt saatava aikaan sama tai suurempi tulos kuin ennen. Tulostavasti korostamisella tähdätään siihen, että ihminen antaisi entistä kokonaisvaltaisemmin työkapasiteet-

tinsa ja koko persoonansa työyhteisön käyttöön. Kuinka pitkälle tässä voidaan mennä?

Simo Aho on edellä mainitussa kirjassaan mielenkiintoisella tavalla kuvannut työyhteiskunnan syntyprosessiä, siis nykyisen yhteiskuntamme, jossa palkkatyö on muodostunut koko yhteiskunnan keskeiseksi orientaatioperusteeksi. Aho kutsuu sitä palkkatyön normalisoinniksi. Se on prosessi, jossa ihmiset ovat sisäistäneet palkkatyön arvot ja normit oman elämänsä keskeisiksi arvoiksi ja normeiksi: säännöllisyyden, kurinalaisuuden, uutteruuden, altistumisen toisten antamiin tehtäviin, sopeutumisen abstraktiin aikanormiin ja rutiininomaiseen toimintaan, työn kannalta asiaankuulumattomien viettien ja pyrkimysten kurissapitämisen jne. Se on merkinnyt sosiaalistumista työvoimaksi.

Palkkatyön yhteiskunta jakautuu työmarkkinoilla yksilöinä esiintyvään yhteiskunnalliseen työvoimaan eli "aktiiviväestöön" ja työelämään osallistumattomaan "passiivi väestöön". Perhe nähdään lähinnä työvoiman uusintamisyksikkönä, mutta sen piirissä tehtävä työ ei ole varsinaista työtä. Se ei tuota yhteiskunnallista arvostusta. Yhteiskunnallinen arvostus ja asema on ansaittava "tuottavan" työn piirissä. Valtiollinen sosiaaliturvajärjestelmä on organisoitu myös työvoiman uusintamista silmälläpitäen.

Viime aikoina on käyty keskustelua "työyhteiskunnan kriisistä" ja työhön liittyvien arvostusten muuttumisesta. Aho osoittaa mielestäni perustellusti, että kehitys

ei ole merkinnyt palkkatyön normalisoinnin heikentymistä vaan sen tiivistymistä. Työelämän ulkopuolisen elämän ja siihen liittyvien arvojen merkitys on kyllä kasvanut ja siksi työn merkitys ihmisten arvomaailmassa on suhteellisesti vähentynyt. Se on kuitenkin merkityksellinen välineenä, jolla mahdollistetaan työajan ulkopuolinen elämä ja sen arvojen toteuttaminen. Työ on siis yhä enemmän välineellistynyt tai välineellistymässä, vaikka joillakin aloilla on havaittavissa myös lisääntyvää samaistumista työhön.

Välineellistyminen ei kuitenkaan ole osoitus palkkatyöhön sosiaalistumisen murenemisesta. Instrumentalismi on lisääntynyt nimenomaan sen seurauksena: se on osoitus palkkatyöhön mukautumisesta siitä huolimatta, että se on sisällöltään köyhää ja vieraannuttavaa, jopa vastenmielistä. Tämä merkitsee nimenomaan palkkatyön yhteiskunnan kypsymistä. Väestön valta-enemmistö yhä sosialistuu työvoimaksi ja haluaa tehdä palkkatyötä. Samalla kuitenkin myös työhön kohdistuvat odotukset näyttävät kasvaneen eikä haluta alistua millaiseen työhön tahansa.

Työ arvojen luoja

Eräässä suhteessa Ahon mielenkiintoinen analyysi menee kuitenkin pahasti pieleen ja tuottaa hänelle vaikeuksia työelämän kehityksen selittämisessä. Hän lähtee työn käsitteestä, jossa työn olennaiseksi tarkoitukseksi ymmärretään käyttöarvojen tuottaminen. "Työ

on maailman muotoilua inhimillisiä tarpeita ja tarkoituksia vastaaviksi käyttöarvoiksi, niiksi aineelliseksi tai aineettomiksi hyödykkeiksi, joiden avulla ihmislaji aina ja kaikkialla ylläpitää, tuottaa ja uusintaa elämänsä ja samalla yhteiskuntansa ja kulttuurinsa historiallisesti muuttuvat muodot".

Monet työelämän ongelmalliset piirteet ja erityisesti sen tuhoavat piirteet selittyvät kuitenkin siitä, että työllä ei pyritä ensisijaisesti käyttöarvojen vaan vaihtoarvojen eli markkinaarvojen tuottamiseen. Luonnollisesti käyttöarvoihin vedotaan viimeisenä perusteena, koska käyttöarvo on se, jolla yksilö punnitsee hyödykkeen käyttökelpoisuuden jonkin tarpeensa tyydyttämiseen, mutta se ei ensisijaisesti ohjaa työn organisoitumista. Tämä käy ilmi monista seikoista.

1. Kotitaloudessa tehtävällä työllä luodaan myös ja nimenomaan käyttöarvoja, mutta tämä ei ole arvostettu palkkatyön yhteiskunnassa, koska se ei luo vaihtoarvoja. Sitä pidetään tuottamattomana työnä. Yhteiskunnallista arvostusta saa vain se, joka luo vaihtoarvoja tai edesauttaa niiden luomista. (Tässä Aho joutuu selittelemään, että tottahan tuottamattomaksi luokiteltukin työ on paitsi elämän yleensä, myös arvontuotannon historiallisesti ja yhteiskunnallisesti välttämätön ehto. Mt.s.39 alaviite 1)

2. Yhteiskunnan varallisuus mitataan bruttokansantuotteella, joka on yhteiskunnassa tuotettujen vaihtoarvojen summa.

Yhteiskunta on sitä köyhempi, mitä vähemmän se tuottaa vaihtoarvoja, vaikka se tuottaisi miten paljon käyttöarvoja. BKT ilmaisee yhteiskuntien vaihtotalousluonnetta, ei niiden tuottamien käyttöarvojen määrää.

3. Monet perheen piirissä aikaisemmin tuotetut käyttöarvot on siirretty vaihtoarvotuotannon piiriin. Näin yhteiskunnan vauraus kasvaa ilman että tuotettaisiin varsinaisesti uusia käyttöarvoja tai käyttöarvojen tuotanto jopa heikentyisi. Palkkatyön piiriä on viimeksi pyritty laajentamaan maksamalla "äidinpalkkaa" tai "hoitotukea". Näin vielä työelämän ulkopuolella tapahtuva työvoiman uusintaminen saadaan myös vaihtoarvojen tuotannon piiriin.
4. Maailmassa on paljon tyydyttämättömiä perustarpeita, mutta työpanosta ei suunnata niiden tyydyttämiseen, koska sillä ei ole riittävää vaihtoarvoa. Sensijaan hyvin suuri osa työpanoksesta käytetään uusien tarpeiden luomiseen niille, joilla on maksukykyä, koska vain siten saadaan työlle riittävä vaihtoarvo. Erilaisten luksus-tuotteiden ja kerskakulutushyödykkeiden tuottaminen on tällä hetkellä erittäin kannattavaa, koska tällä työllä voidaan luoda paljon vaihtoarvoja. Vaihtoarvojen tuotanto määritetty kysynnän perusteella ja kysynnän suuruuden määrittelevät niiden tarpeet, joilla on maksukykyä.
5. Työ, joka luo paljon vaihtoarvoja, on hyvin palkat-

tua ja haluttua kun taas työhön, joka luo paljon tarpeellisia käyttöarvoja mutta vähän vaihtoarvoja, on vaikea saada tekijöitä, koska se on heikosti palkattua ja vähän arvostettua. Yleensä se on jätetty yhteiskunnan hoidettavaksi verovaroilla.

6. Erilaiset yhteiskunnassa ilmenevät ongelmat voidaan muuntaa vaihtoarvojen tuotannoksi. Nykyajassa olisi monia esimerkkejä siitä, miten ympäristöongelmat muutetaan vaihtoarvoja lisääväksi tuotannoksi. Viisain lienee Kemira, joka markkinoi sekä ympäristömyrkyjä että päästöjen puhdistamiseen tarkeitteja laitteita.
7. Ahokin toteaa, että markkinoiden laajeneminen eli taloudellinen kasvu on palkkatyön lisääntymisen perusedellytys sekä yksityisellä että julkisella sektorilla. Tämä on selvää sikäli, että palkkatyön yhteiskunnan perustavoite on vaihtoarvojen eli markkina-arvojen luominen. Kaikki arvot: esteettiset, uskonnolliset, eettiset, sosiaaliset, terveydelliset arvot, luonnonarvot ja ihmisarvokin pyritään muuttamaan vaihtoarvoiksi, tavaraksi, jota ostetaan ja myydään. Näin tapahtuu Ahon toteama tuotannon ja uusintamisen "läpikapitalisoituminen", jonka seurauksena on "tavarasuhteiden läpitunkeman" kulutussyhteiskunnan synty.
8. Kulutus on luonteeltaan vaihtoarvojen muuntamista käyttöarvoiksi. Vaihtoarvojen kautta luodaan siis myös käyttöar-

voja mutta niiden luominen on riippuvainen kulutustapahtuman luonteesta. Itse asiassa tuotteen käyttöarvoa voidaan kulutuksen piirissä lisätä suunnattomasti. Hyvä esimerkki on kirja: jos hankin itselleni kirjan sillä vaihtoarvolla, joka sille on määritetty, lukaisen sen kerran ja panen sen hyllyyn, sen käyttöarvo jää vähäiseksi. Jos koko perheeni lukee sen, sen käyttöarvo lisääntyy nelinkertaiseksi. Jos lainaan sen kaikille taloyhtiöni asukkaille, sen käyttöarvo kasvaa yli satakertaiseksi. Kirjasto on varsinaisen käyttöarvojen luoja. Tai jos ostan auton ja huollan sen säännöllisesti ja huolellisesti, korjautan siinä ilmenneet viat, sen käyttöarvo kasvaa nopeammin kuin sen vaihtoarvo alenee. Tai kolmas esimerkki: jos taloyhtiömme kaikissa talouksissa on televisio, video, radio ja levysoitin, niiden yhteenlaskettu vaihtoarvo on melkoinen, mutta kunkin käyttöarvo on vähäisempi kuin jos taloyhtiössä olisi yhteisiä tiloja, joissa useammat perheet voisivat käyttää harvempia laitteita.

9. Käyttöarvojen luominen tapahtuu siis ensisijassa kulutuksen piirissä ja on sitä voimakkaampaa, mitä sosiaalisemmin tai yhteisöllisemmin se tapahtuu. On tietysti tuotteita, jotka ovat tarkoitettut siinä määrin yksilöllisten tarpeitten tyydyttämiseen, ettei niiden käyttöarvoa voida lisätä yhteisöllisellä käytöllä. Tuotannon piiri on kuitenkin kiinnostu-

nut vain vaihtoarvojen tuottamisesta ja siihen vaikuttavasta kysynnästä eikä siksi juuri välitä seurata tuotteitaan markkinoiden rajan tuolle puolelle. Sen kannalta on edullista, että kuluttajien tarpeet ovat atomisoituneet ja sosiaaliset suhteet pirstoutuneet, koska se kasvattaa vaihtoarvojen tuotantoa vähentämällä tuotteiden käyttöarvoa. Tuotteiden käyttöarvoa voidaan pyrkiä myös tietoisesti vähentämään tekemällä niistä lyhytikäisiä, helposti vanhentuvia, vaikeasti korjattavia yms. Käyttöarvojen lisääminen ei kiinnosta tuottajia, jos sen arvioidaan vähentävän vaihtoarvojen tuotantoa. Se ei kiinnosta erityi-

sesti myöskään julkista valtaa, koska se on vastuussa ennenkaikkea työllisyydestä, työpaikkojen luomisesta.

* * *

Maapallon tulevaisuuden ja kestävä kehityksen näkökulmasta meidän on kuitenkin jo kiireesti syytä arvioida uudelleen niitä mekanismeja, joiden mukaan tuotanto ja työ yhteiskunnassamme toimii. Ahokin toteaa kirjansa alaviitteessä, että sivilisaatio, joka on kieltämättä vaikuttavien saavustensa lisäksi tuhonnut elämää, luontoa ja kulttuurisia arvoja enemmän kuin mikään "barbarismi", ja joka saattaa lopulta tuhota myös itsensä ja samalla lopettaa sivilisaatioiden his-

torian, ansaitsee tulla kritisoituksi. Hän ei kuitenkaan siihen ryhdy tehtävän vaatimuksen vuoksi. Eräs yritys on Jonathan Larssonin kirja "Tuottajat ja saalistajat". En pidä Larssonin erittelyä tuottajista ja saalistajista kuitenkaan kovin hedelmällisenä, koska nykyaikaisessa tuotannossa nämä ovat monin tavoin kietoutuneet toisiinsa ja tuotanto tapahtuu yleensä saalistajien määrittelemien ehdoin. Minusta on hedelmällisempää tarkastella vaihtoarvojen ja käyttöarvojen luomisen välistä suhdetta ja siinä tuottajan ja kuluttajan roolia. Nekin henkilöityvät usein samoissa ihmisissä.

TEKO JA KULTTUURI

Prof. Reijo Wileniuksen juhlaKirja
toim. Esko Paakkola ja Kari E. Turunen

Kirjassa tarkastellaan usean kirjoittajan voimin suomalaista todellisuutta: ihmistä, kasvatusta, yhteiskuntaa ja luontoa. Kaikki nämä teemat ovat kiinnostaneet Reijo Wileniusta ja hän on aktiivisesti toiminut niiden hyväksi.

Kirjoittajina on mielenkiintoinen joukko vaikuttajia kulttuurin ja yhteiskunnan eri alueilta kirjailija Kalle Päätalosta kansanedustaja Osmo Soinivaaraan.

Kirja on saatavana kirjakaupoista.

MAAILMANKUVA MURROKSESSA

Elämässä on paljon välttämättömyyksiä ja lainalaisuuksia joita ei voi ohittaa eikä sivuuttaa. Tieteessä tällaisia välttämättömyyksiä kutsutaan luonnonlaeiksi. Ihminen on ollut viisas olento, että hän on pystynyt luomaan käsityksiä näistä luonnonlaeista, ja niin hän on alkanut kyetä käyttämään todellisuutta hyväkseen yhä kasvavien tarpeidensa tyydyttämiseksi. Ihminen ei varmaankaan onnistu paljastamaan koskaan kokonaan luonnon salaisuutta tai salaisuuksia, mutta hän tietää niistä omalla tavallaan yhä enemmän ja hämmästyttävän tehokkaastikin. Kaikkinainen tekniikka on tästä osoituksena.

Kari E. Turunen
YTT

Voimme siis ajatella, että on olemassa luonto, lainalaisuuksien hallitsema todellisuus, joka on ihmisestä riippumaton. Mutta koko todellisuutemme ei ole suinkaan meistä riippumaton. Itse asiassa elämme yhä enemmän keinotekoisuuksien maailmassa siinä mielessä, että todellisuudestamme on huomattava osa ihmisen valmistamaa. Ajatelkaamme esimerkiksi tätä kaupunkia tässä ympärillämme, kaikkia sen instituutioita ja niissä olevia toiminnan muotoja ja laitteita.

Luonnon ehdoton lainalaisuus on kaiken taustalla, mutta maapallolla on yhä enemmän erilaisia muodosteita, ilmiöitä ja tapahtumia, jotka ovat olemassa vain ihmisen toimesta. Ehkä näitä muodosteita on jo huolestut-

tavan paljonkin. Joskus ihmiskunnan on sanottu leviävän kuin syövän.

Ideoiden todellisuus

Kun ihminen rakentaa maailmaa itselleen, hänellä täytyy olla ideoita siitä, mitä pitää tehdä. Ihminen on kykenevä luomaan ideoita olemassaolevasta, kohtaamastaan maailmasta, mutta myös asioista, joita ei vielä näy ja joita ei vielä ole olemassa. Hän pyrkii rakentamaan ideoidensa mukaisen maailman. Ajatusten, käsitysten ja näkemysten luomista voi pitää ihmiselle laji-tyypillisenä piirteenä. Ihmisen mieli on levoton tässäkin suhteessa. Hänen mielessään syntyy aina uusia ideoita. Käsitteet ja ajatukset ovat mieleemme automaattisia refleksejä, mutta myös ponnistuksen ja sisäisen kitkan aikaansaannoksia, luovia oivalluksia.

Ideat eivät liity vain ulkoisen maailman välttämättömyyksiin, sen lainalaisuuksien selvittelyyn tai sen rakentamiseen. Ne eivät liity vain omien välttämättömien, esimerkiksi fyysisten tarpeiden tiedostamiseen ja keinojen keksimiseen niiden tyydyttämiseksi. Ihminen luo muunkinlaisia ideoita. Hän luo ideoita valtioista,

demokratiasta, tasa-arvosta jne. Ihminen luo myös sosiaalisia ideoita, ideoita hyvinvoinnista ja kasvatuksesta. Hän pyrkii myös näitä ideoitaan toteuttamaan, ryhtyy rakentamaan osaksi todellisuuttaan myös instituutioita, jotka palvelevat näitä ideoita.

Lisäksi ihmisellä on myös ideoita asioista, joita hän kokee arvokkaaksi. Hänellä on totuuden, kauneuden ja hyvyyden ideat, nämä varsinaiset arvot, ns. platoniset arvot. Ihmisellä on myös erilaisia ihanteita: rehellisyyden, tasa-arvon, suvaitsevaisuuden, uskollisuuden, luottavuuden, huomaavaisuuden, kohteliaisuuden, keskinäisen kunnioituksen, rauhan, urhoollisuuden jne. ihanteet. Myös nämä ideat ihminen pyrkii saamaan toteutumaan ja rakentaa myös niitä vastaavia sosiaalisia käytänteitä. Ehkä hän aika usein lipsuukin niistä ja lankeaa, ei jaksa niitä noudattaa, mutta vaatimuksena ja paineena ne voivat elää mielessämme ja niin muodoin ainakin osassa toimintojamme.

Maailmankatsomukselliset ideat

Tämän kaiken lisäksi — ja paljon muun mainitsematta jääneen lisäksi — ihmisellä on myös käsityksiä yleensä ihmisen elämästä, sen tarkoituksesta ja arvosta, maailman olemuksesta ja rakenteesta. Toisin sanoen ihmisellä on myös maailmankatsomuksellisia ideoita. Ihmisessä elää painetta käsittää

myös kaikki kokonaisuutena tai ainakin jotenkin ehjänä kokonaisuutena. Elämää kantavia yleisiä ideoita tarvitaan ja mieleemme luo niitäkin.

Ihmisellä on painetta uskoa johonkin. Jos mihinkään ei usko, tuntuu kuin ei voisi elää. Usko luo elämälle pohjaa ja merkitystä, olipa yksilön uskontunnustus kuinka karkea, materialistinen tai biologinen tahansa, tai sitten henkinen, kristillinen, intialaisperäinen tai mitä tahansa. Ihminen luottaa aina johonkin, vaikka siihen, että "raha ratkaisee" tai että "Jumala pitää omistaan huolen".

Kaikilla ihmisillä on maailmankatsomus. Ehkei aina pitkälle harkittu tai kovin itsenäinen. Ehkä se on vain tarttunut mieleen niistä elämänyhteyksistä, joissa elämme. Jos olisimme syntyneet toiseen perheeseen tai kokonaan toiseen maahan, olisi maailmankatsomuksemme toinen. Usein ihminen kuitenkin myös kehittää moniulotteisen ja moni-ilmeisen maailmankatsomuksen, joka orientoi häntä elämässä. Siihen hän uskoo ja pyrkii usein saamaan muutkin siihen uskomaan.

Ne maailmankatsomukset, joita mielessämme kannamme, ovat enemmän tai vähemmän yhteydessä edellä mainittuihin arvoihin ja ihanteisiin. Käsityksemme maailmasta vaikuttaa toimintaamme yhteiskunnan jäsenenä. Mutta yhteiskunnan instituutiotkin ovat usein rakennettu maailmankatsomuksellisista perusteista käsin tai ainakin niistä ideoista käsin, joita pidetään oikeina. Ehkei aina ole kyse niinkään maailmankatsomuk-

sesta kuin ihmiskäsityksestä, mikä sekin on osa maailmankatsomusta.

Elämme siis ideoiden maailmassa, omaksumme ja toteutamme ideoita. Kohtaamme ideoiden synnyttämiä muodosteita maailmassa, ja muun muassa työssämme palvelemme ideoiden toteutumista tai ylläpitämistä. Kyse voi olla teknisistä, kaupallisista, sosiaalisista, yhteiskunnallisista, ihmiskäsityksellisistä, maailmankatsomuksellisista tai arvoluontoisista ideoista, mutta ideoista siis kummin. Olemme siis ideoiden ja maailmankatsomusten toteuttajia, jos vaikka emme aina omaperäisiä luoja.

Näin esimerkiksi lasten päivähoito on osa moninaista ajan hengen mukaista ideoiden struktuuria. Se kuvastaa yhteiskunnan tilaa, sillä eläviä ideoita ja tarpeita. Yhteiskunnan laitokset luodaan palvelemaan sekä tarpeita että ideoita. Päivähoito heijastaa kaupallisia ja työelämään liittyviä paineita, mutta se kuvastaa myös omia kasvatuksellisia ja humanistisia ideoitaan.

Liberalismi

Eurooppalainen ja suomalainen yhteiskuntamme on ollut hengeltään varsinakin tällä vuosisadalla enemmän tai vähemmän liberaali. Se on merkinnyt sitä, että yksilöt ovat saaneet luoda, ajaa ja toteuttaa ideoitaan suhteellisen vapaaksi, tiettyissä lakien luomissa ja suomissa puitteissa. Tämä on koskenut jossain määrin lähes kaikkia ideoita, mutta erityisesti kaupallista toimintaa.

Liberaalin kapitalismin voima onkin ollut siinä, että aina tarpeen, ongelman tai puutteen ilmaantuessa, on ilmaantunut myös joku, joka on halunnut käyttää kaupallisesti hyväksi syntyneen tilanteen tuottamalla tarvittavia hyödykkeitä. Idearikas yksilö on näin myös suorittanut palvelutehtävän ja täytännyt syntyneen aukon, markkina-aukon. Ja kun on vapaus toimia, aina löytyy mitä erilaisemmalla asian-
tuntemuksella, oivalluksella ja innostuksella — jopa uhratumisvalmiudella — varustettuja yksilöitä.

Yleisesti ottaen liberalismi on merkinnyt sitä, että ihmiset ovat saaneet itse määritellä sen, mitä tarvitsevat ja ovat saaneet hakea keinoja tarpeensa tai puutteen lievittämiseen. Tarpeita on syntynyt lisää sitä mukaa kuin vauraus, perustuen työn tuottavuuteen, on kasvanut. Niitä on tietenkin välillä kaupallisesti ja keinotekoisesti luotu. Mutta joka tapauksessa työ on ollut ja on keskinäistä tarpeiden tyydytystä, ja liberalismi on antanut mahdollisuuden koettujen tarpeiden tyydytykseen ja ongelmien ratkaisemiseen. Tarpeet tietysti tahotoivat olla rajattomia ja välineistä on tietenkin niukkuutta, mutta olennaista on se, ettei tarpeita määritellä kokonaan ihmisten päiden yli kuten sosialistisissa maissa tapahtui.

On myös syytä todeta, että on ilmeisen mahdotonta rajoittaa ihmisiä esimästä uusia ja elämää helpottavia teknisiä ratkaisuja. Se on osa ihmisen kunnianhimoa, ahneutta, mutta myös itsensä toteuttamisen tarvetta. Siinä on ilmeiset uhkansa, mut-

ta on todella vaikea kuvitella, kuinka ihmisen aktiivisuutta tällä suunnalla rajoitettaisiin. Ongelma on tietysti se, että liberaaleissa oloissa — niin kuin toisaalta erityisesti epäliberaaleissa yhteiskunnissa — myös elämää tuhoava teollisuus, esimerkiksi sotateollisuus, kukoistaa.

Sosiaaliset ja muut ei-kaupalliset ideat

Kaikkia ideoita ei ole kuitenkaan jätetty — haluttu jättää — kaupallisten markkinoiden säätelemiseksi, vaikka painetta tähän suuntaan on kyllä juuri nyt olemassa. Sosiaalista — ja ennen vanhaan sosialisistakin — näkökulmista on haluttu luoda instituutioita, jotka tekevät mahdolliseksi sellaisten tarpeiden tyydytyksen, joiden on voitu ajatella aiheuttavan epäoikeudenmukaisuutta, jos ne jätetään kokonaan kaupallisten markkinavaimien säätelyyn. Terveystarpeiden huolto ja muut sosiaalipalvelut on koettu saada kaikkien ihmisten ulottuville huolimatta siitä, ovatko he onnistuneet hankkimaan itselleen vaihtonvälineitä, ts. rahaa tai muuta varallisuutta.

Kun yhteiskunta ottaa huolehtia joidenkin tarpeiden tyydytyksestä, sen on ajateltu — ja joskus varmasti oikein nähtykin — aiheuttavan tehottomuutta, kun ei markkinavaimien raaka todellisuuskitka ole vaikuttamassa. Mutta sosiaalivaltion ideaan on kuulunut — varmaankin oikein — pyrkiä takaamaan palve-

luja ja tarpeiden tyydytystä ainakin sellaisten ihmisten ulottuville, jotka eivät kykene pitämään itse itsestään huolta, mutta laajemminkin.

Yhteiskunnassamme on toteutettu monia sosiaalisia ja kasvatuksellisia ideoita julkisen ja muun rahoituksen turvin. Yhteiskuntamme on ollut liberaali myös sikäli, että ihmisiä ei yleensä estettä ajamasta tällaisia ideoita, vaikka heitä ei aina ehkä tuetakaan eikä toiminnalle aina löydy rahoitusta. Liberalismi ja sosiaaliset aatteet sopivat sinänsä hyvin yhteen.

Sosiaaliset ja osin kasvatukselliset ja koulutukselliset ideat vaativat muutakin kuin myyntiä perustuvaa tulo-
rahoitusta, jotta ne olisivat tasapuolisesti — niin kuin yleensä toivotaan — kaikkien ulottuvilla. Muita — puhtaasti kaupalliseksi koettuja — hyödykkeitä (palveluja ja tavaroita) ihmiset saavat kapitalismissa varallisuutensa mukaan. Silloin on selvää, ettei kaikilla ole niihin tosiasiallista mahdollisuutta, vaikka periaatteellinen mahdollisuus onkin aina olemassa. Joitakin inhimillisesti tärkeitä asioita pyritään saattamaan kuitenkin sosiaalisista syistä ihmisten ulottuville, jotta heillä olisi elämässä menestymiseen ja itsensä toteuttamiseen mahdollisimman tasaveroiset lähtökohdat.

Kaupallisia paineita

Viime aikoina on ollut paineita erilaisten toimintojen yksityistämiseen ja siihen suuntaan on edettykin. Yksilöiden ja yksityisten yhteisö-

jen toiminnan on nähty usein olevan tehokkaampaa kuin kunnan tai valtion byrokratiaan upotettujen laitosten. Voi jopa nähdä, että omalla perustallaan toimivat yksilöt ja yhteisöt ovat ideraikkaampia, työteliäämpiä, vastuullisempia, muutoskykyisempiä ja aktiivisempia kuin julkisen byrokratian yläpitämissä laitoksissa. Tämä ei tietenkään pidä aivan suoraviivaisesti paikkaansa, mutta ilmeisesti jossain määrin.

Yksityistämisen eri muodot voivat olla perusteltuja edellä mainituista syistä, mutta kuitenkin ei tule unohtaa monien yhteisöjen ja laitosten sosiaalista luonnetta, joten niille on suotava mahdollisuus tavoittaa palveluillaan kaikki niitä tarvitsevat ihmiset. Tässä voi nähdä myös ristiriidan, joka tuskin on kuitenkin yhteensovittamaton.

Koska talouselämän menestys on keskeinen osa hyvinvointiamme, on selvää, että sillä on vaikutusta ajatteluun. Voi jopa sanoa, että varsinkin 80-luvulla kaupallisten näkymien paine on kasvanut entisestään ja asioita ajatellaan yhä enemmän talouselämän näkökulmasta. Tämä voi uhata sosiaalisia näkökulmia ja ideoita, mutta siinä voi piillä muutakin uhkaa. Siinä voi olla jopa uhkaa itse talouselämänkin kannalta pitkällä tähtäyksellä, sillä kaikkinaisen liberalismi ja monipuolisuus voi olla sille edullista pitkän päälle.

Kaksi uhkaa

Liberalismin kannalta eurooppalaisia yhteiskuntia

on uhannut tukahduttava paine kahdelta suunnalta, sosialismin ja kansallissocialismin kannalta. Ne muistutavat toisiaan siinä, että ne pyrkivät hallitsemaan talouselämän näkökulmasta, mutta myös ideologisesti. Kansallissocialismissa pääomat olivat yksityisten hallinnassa. Valtio pyrkii siinä lähinnä ideologiseen kontrolliin ja hallitsemaan muuta yhteiskuntaa talouselämän etujen näkökulmasta. Sana kansallissocialismi tuntuu todella rumalta sanalta, mutta ruma on sosialisminkin historia. Näitä sanoja ei ole syytä säikähtää, käytän niitä vain ikään kuin jatkumon äärimmäisten päiden, suunnan ilmaisijoina.

Kun pääomat ovat valtion omistuksessa, on kyse sosialismista. Kun pääomat ovat yksityisten omistuksessa, mutta ideologinen kontrolli on kuitenkin valtiokoneistolla, on kyse kansallissocialismista. Talouselämä ei yleensä piittaa valtion toimista muuten kuin siltä osin, kun se vartioi omia etujaan.

Pelkistetysti näyttää siltä, että liberaalia yhteiskuntaa uhkaa ajoittain kallistuminen toiseen suuntaan, ajoittain taas toiseen, välillä elää socialistisia paineita, välillä kunnallissocialistia eli epäliberaalin kapitalismin paineita. Vaikkei koko yhteiskunnassa aina niin selvästi, niin yhteiskunnan eri aloilla voi esiintyä painetta kontrolloida kansalaisten mieliä ja toimintoja. Juuri nyt sosialismin riipan hellittäessä mielistämme ja oikeistolaisen mentaliteetin levitessä, saatamme kuitenkin säilyttää halun kontrolloida ihmisten mieliä ja ohjailta poliittisten aatteiden mukaan yhteis-

kuntaa.

Varsinkin 70-luvulla — ja ajoittain varhaisempinakin aikoina — suomalaista yhteiskuntaamme uhkasi sosialismi ja paineet olivat ankaria siihen suuntaan. Kovin socialistista ei Suomesta onneksi tullut, vaikka askeleita siihen suuntaan otettiin. Nyt voi nähdä ilmassa kansallissocialistisia paineita, vaikka lopulta ei — toivon mukaan — siihenkään suuntaan kovin kauaksi edetä. Ilmassa on ollut taipumusta hallita kaikkea talouselämän näkökulmasta. Valtiolta on pyrkinyt ja päässytkin — osaksi kuntien välityksellä — selvään ideologiseen kontrolliasemaan yhteiskunnassa. Sosialismi voi vaihtua — kuten historiasta tiedämme — äkkiä kansallissocialismiksi. Ehkeivät ne kovin kaukana toisistaan olekaan.

Valtiokontrolli — tai sieltä juontuvat paineet: talouselämän etu, toimintojen rahoitus ja ohjailu — on ollut varsin yleistä monella tavalla, mutta erityisen ilmeistä kasvatuksen ja koulutuksen alueella, missä vallitsee varsin ankara sekä ideologinen että poliittinen kontrolli. Yhtä voimistuvasti 70-luvulta alkaen kasvatus ja koulutus on alistettu talouselämän näkökulmille eikä sillä alueella esiinny merkittävästi omaa ideoiden muodostusta eikä sitä käytännössä aina ole sallittukaan.

Sosiaalinen yksityistäminen

Ehkä monella muullakin alalla, mutta erityisesti kasvatuksessa ja koulutuksessa olisi päästävä sosiaaliseen

yksityistämiseen, jossa ihmiset erilaisista kasvatuksellisista näkemyksistään käsin pyrkivät vastaamaan sekä koettuihin tarpeisiin että puutteisiin. Tilanne muodostuisi näin liberaaliksi ja luovaksi kuten on ollut sallittua talouselämässä. Ihmiset kyllä oivaltavat myös talouselämän tarpeet ja ottavat myös ne huomioon, ja on selvää ja luonnollista, että osa koulutuksesta, esimerkiksi ammattikoulutus, pyrkii täyttämään varsin suoraan viivaisesti talouselämän tarpeita.

Sosiaalinen — ja tavallaan myös henkinen — yksityistäminen merkitsee mielestäni vapautta luoda erilaisia kasvatuksellisia ja koulutuksellisia ideoita ja niitä toteuttavia laitoksia. Koulutusta ei kuitenkaan ole syytä jättää markkinavoimien varaan, tulorahoituksen varaan, koska se aiheuttaa sosiaalista epätasa-arvoa. Kasvatuksen ja koulutuksen on jäätävä kulttuurisista ja sosiaalisista syistä sekä sen pitkäjänteisyyden takia — mikä ei ymmärrettävästi aina sovi talouselämälle — suurimaksi osaksi yhteiskunnan sosiaaliseen tukeen perustuvaksi.

Liberalismi ei ole helppoa, koska ihmisen mieli on sellainen, että hän mielellään määräisi toistenkin ihmisten asioista. Erityisesti poliittiset puolueet ja viranomaisetkin ovat usein katsooneet ohjailun oikeudekseen. Ei ollut luotu vain toiminnan puitteita, vaan on määriteltä sille myös sellaisia sisältöjä ja tavoitteita, joilla on ollut ideologinen luonne.

Tulevaisuudessa olisi kul-

jettava yhä enemmän siihen suuntaan, että yksilöt ja yhteisöt (mm. vanhemmat ja erilaiset järjestöt) itse muodostaisivat aatteensa ja ideansa, minkä mukaan toimivat. Poliittisten intohimojen ajan toivoisi olevan ohi. Intohimot kohdistukoon muiden ideoiden toteuttamiseen. Valtiokoneiston ja kunnallishallinnon tehtävä on luoda ihmiselle vapaat puitteet toimia, mutta myös tukea sellaisten ideoiden toteuttamista, joihin liittyy sosiaalisia näkökohtia, koska talouselämä ei halua niitä rahoittaa eikä ehkä ole siihen kykeneväkään.

Liberalismin kriisi

Liberalismilla on kuitenkin erityisesti nykyään ongelmia. Vapaus merkitsee sitä, ettei toisten toimia voi ainakaan kaikin osin kontrolloida. Eräseuraus taloudellisesta liberalismista — yhdistettynä toimintaa säätelevien säännösten puutteeseen — on ollut muun muassa luonnon saastuminen.

Liberalismin kriisi onkin se, missä määrin esimerkiksi teollista yrittämistä on oikeus kontrolloida ankarin sanktioin. Talous vetoaa kilpailukykyyn ja työntekijät työpaikkoihin. Saavutetuista eduista ei haluta luopua. Osittain syntynyt uhkaava tilanne on johtunut taloudellisesta liberalismista, laajasta vapaudesta harjoittaa erilaista yritystoimintaa ilman merkittäviä rajoituksia.

Ihmiset ja ihmiskunta on ollut uhkien edessä koko olemassaolonsa ajan, se kuuluu elämän luontee-

seen. Elämä on teollistuneessa maassa ollut itse asiassa viime vuosikymmeninä ennen näkemättömän turvallista ja ihmiset pitkäikäisiä. Eikä ehkä käännettä toiseen suuntaan tapahdu yhtäkkiä. Kuitenkin olemme myös ennen näkemättömien uhkien edessä. Edessä voi olla elämän ehtojen raju vaikeutuminen hiljaisen saastumisen takia, yhtäkkisten tai vähittäisten säänvaihtelujen vuoksi, talouselämän vuoksi, talouselämän romahduksen takia, väestöliikkeiden, ydinkatastrofien tai sodan vuoksi.

Ihmiskunnan pelastamiseksi on vaadittu jopa fasis-tisia otteita, jopa väestön väkivaltaista harventamista. Mutta ankaruutta voi esiintyä sekä saastumista ehkäisevien rajoitusten puolesta että niitä vastaan. Nämä tilanteet tulevat olemaan uhka liberalismille ja demokratialle. Olemassaolevat uhkat tai niiden yllättävä voimistuminen voivat aiheuttaa ihmisissä hermostuneisuutta ja aggressiivisuutta. Ehkä sitä voi lopulta aiheuttaa saastuminen suorastaa fysiologisesti. Ehkä nuorison kasvatukseen on ollut maailmankatsomuksellisesti hyvin yksipuolista.

Koska itse uskon pitkälle liberalismiin, on mielestäni oikea tie valistus ja moniulotteinen tiedonvälitys. Tärkeää on myös monipuolisten elämänmuotojen salliminen ikään kuin tulevaisuuden varalle ja yhteiskunnallisen tilanteen pitäminen luovana. Liberalismia on tavallaan vain tehostettava ja laajennettava. Yksityiset ihmiset ja yhteisöt — jopa kannattavuutensa kanssa painiskelevat liikeyritykset — ovat

osoittautuneet monesti yllättävän vastuullisiksi verrattuna valtion yrityksiin tai teollisuuteen esimerkiksi sosiaalisissa maissa. tarvittaessa on tietysti käytettävä sekä rajoittavaa lainsäädäntöä että kovia otteita siihen vedoten — elämä ei ole yksisilmäistä.

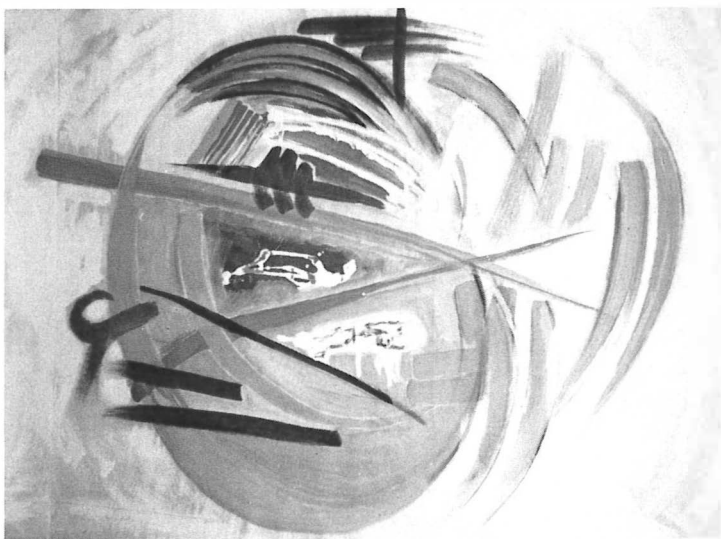
Ihmisen ahneus

Varsinaisesti olen itse ollut tutkijana kiinnostunut ihmisestä, ihmisen sielunelämästä, muun muassa häntä liikuttavista voimista. Olen kutsunut ihmistä liikuttavaa ydintä, tavallaan eräänlaista vietiä painetta hänessä, narsistiseksi ytimeksi. Ihmiselle on tyypillistä esimerkiksi uskoa omiin käsityksiinsä. Ihminen jopa pyrkii levittämään teorioitaan muittenkin mieliin, pyrkii vaikuttamaan asioiden kulkuun omien käsitystensä mukaisesti. Tämä on toki tiettyyn rajaan asti luonnollista.

Mutta uskossa omiin käsityksiinsä on kyse usein myös vallasta, vallan narsismista varsinkin silloin kun yksilö haluaa muidenkin noudattavan niitä. Ihminen — esimerkiksi osana jotain aatteellista yhteisöä — voi kuvitella edustavansa todella jotain ainutlaatuisen oikeaa käsitystä asioista. Ihmisessä elää tässä mielessä painetta valtaan, pyrkimystä omien käsitysten saattamiseen voimaan. Eikä tässä useinkaan ole kyse mistään omaperäisyydestä, vaan ihminen usein haluaa valtaan omaksumalla vallitsevia, vallassa olevia, arvovaltaisia käsityksiä ja usein vaatii niitä muitakin noudattamaan.

Vallan narsismin ohella ih-

misessä vaikuttaa myös pyyteen narsismi, jonka ilmentymiä ovat tarve nähdä itsensä tärkeäksi, hyväksyminen ja kunnian tavoittelu. Tämäkin tulee ihmisessä esiin niin pienissä puitteissa kuin suuressa julkisuudessa. Ihminen näkee niin mielellään itsensä merkittäväksi ja siksi tavoittelee yhteiskunnassa tehtäviä, jotka auttaisivat häntä tässä narsismissaan. Yksinkertaisin tapa saada sosiaalista hyväksyntää on käyttäytyä sosiaalisesti hyväksyttävällä tavalla, hyväksyä sosiaalisen vallan järjestelmät ja ilmentymät. Muussa tapauksessa ajautuu kunniaattomien puolelle.

Ihmisessä on myös ahneuden narsismi. tavoittelemme tavaroita, autoja, asuntoja, kauniita vaatteita, virkoja, rooleja, asemaa, mainetta, taitoja, tietoa jne. Joskus ihmisen ahneus on räikeää, mutta useimmiten se on hillittyä ja kätkeytyä, sosiaaliseseen valepukuun pukeutunutta, "porvariston hillittyä charmia". Ihmiset käyttäytyvät kunniallisesti saadak-

seen narsisminsa tyydytystä. On syytä korostaa, että usein narsistiset paineemme ovat tiedottomia ja vaikuttavat näin tietämättämme elämämme menoon ja päämääriin. Salaamme itseltämme todellisen ahneutemme ja pidämme näin pyrkimyksiämme oikeutetuina, jopa silloin kun ne selvästi menevät ristikkäin toisten ihmisten etujen kanssa.

Narsismin näkökulmasta ihminen on peto ja hirviö, joten saattaa olla vaikea kuvitella, voiko elämän ahneuden vuoksi koskaan ajatella-kaan luontoa pelastettavan, koska ihmisen on niin vaikea luopua monista ahneista tavoitteistaan. Vallasta,

teorioista, asemista, viroista, rahasta jne. kamppaillaan ankarasti sekä avoimesti että varsinkin kätkeytyä. Ihmisen vallan himo, oman elämänsä pyhittämisen tarve, merkittävän aseman tarve, yleensä narsistinen saalistaminen, on ennenkin johtanut suuriin katastrofeihin. ehkä siitä on kyse nytkin.

Ihmiset ajavat autoilla, lentävät lentokoneilla, osta-

vat erilaisia saastuttavien tehtaiden muitakin tuotteita sekä kyseenalaisesti tuotettuja ravintoaineita. Liberalismin hengessä heitä on vaikea siinä estää, vaikka erilaisia rajoituksia luotaisiinkin. Tuho voi olla edessä. On näin ollen selvää, että me tarvitsemme uudenlaista luonnon hoidon ja maan hyväksikäytön kulttuuria. Syytämme usein teollisuutta ja muita tahoja elämän vaarantamisesta, mutta tosiasiaassa tavaroiden tuotanto palvelee nimenomaan meidän tarpeitamme, ja meidän ei ole helppo tinkiä omista koetuista tarpeistamme.

Näin voisin ajatella, ettei liberalismille ole enää tilaa, jos aiomme pelastua. Mutta jos pelastuksen nimissä ryhdytään käyttämään pakko-toimia, syntyy varmasti ankara taistelu siitä, kenen ja minkä näkemyksen mukaan ne tehdään. Koska vaihtoehtoja on useita — ja toimiessa niitä tulee aina uusia esiin — täytyisi jotenkin päättää, mitä keinoja käytetään ja kuka niistä päättää. Tätä taustaa vastaan ei kuitenkaan — sitenkään — ole juuri muuta vaihtoehtoa kuin liberalismi ja demokratia, jos kohtuuton pakottaminen, väkivalta ja sekasorto halutaan estää.

Kulttuuri

Kuva ihmisestä ei ehkä ole aivan noin synkkä kuin mitä edellä esitin. Vaikka ihmisen toimien pontimina on usein hämäräperäisiä ja uhkaaviakin tarpeita, hänen toimiaan ohjaavat kuitenkin myös kauniimmat asiat. Kulttuuri viljelee ja ylläpitää arvoja, ihanteita ja inhimilli-

sesti arvokkaita toimintoja. Ihmiset saattavat tuntea ne velvoittavina, jopa joskus ohittaen heidän oman pyyteellisyytensä. Ainakin ne koetaan usein niin velvoittavina, että omat narsistiset tarpeensa on toteutettava hyväksytyjen arvojen puitteissa.

Inhimillisesti arvokkaat pyrkimykset ja henkilökohmainen ahneus yhdistyvät monessa työtehtävässä ja työyhteisössä. Välillä oman vallan, kunnian ja tehtävien ahneus pääsee voitolle, välillä inhimillinen hyvä on vahvemmin näkyvissä. Koska arvot, ihanteet ja inhimillisesti arvokkaat päämäärät ovat usein kulttuurista alkuperää, yksilöt eivät niitä itse keksisi, eivätkä edes aina haluaisi pitää niitä yllä narsisminsa paineessa ilman sosiaalisia paineita. Siksi on tärkeätä kiinnittää huomio kulttuurin sisältöön sanan laajassa mielessä.

Jos kulttuuri romahtaa — johon liittyy yhteiskuntajärjestyksen romahtaminen — ihmiset ajautuvat ajamaan omia etujaan tai käyttävät tilaisuutta suoraviivaisemmin omaksi hyväkseen; eivät toisin sanoen tunne kulttuuristen arvojen pidättelevän toimiaan. Suomessa ja Pohjoismaissa tilanne lienee ollut moraalisen kulttuurin osalta sentään varsin hyvä maailmanlaajuisesti verraten.

Se mitä kulttuuri kaiken kaikkiaan merkitsee, on laaja asia, mutta pelkistetyksi se on sen viljelyä, mikä koetaan inhimillisesti arvokkaaksi. Sen suhteen, mikä on arvokasta, voidaan olla erimielisiä, mutta erimielisyys ei kuitenkaan ole suoranaisesti vain haitallista, silloin kun liberalismien aate,

suvaitsevaisuus ja vapaus vaikuttavat. Inhimillisestä hyvästä ehkä ollaan sittenkin varsin yksimielisiä, vaikka keinoista sen saavuttamiseksi ollaan eri mieltä — ja jo siksi on syytä sallia eri teitä sen saavuttamiseksi.

Ihmisen moniulotteisen ymmärtämisen kannalta ehkä todellinen uhka on se, että materialistinen elämänsäsenne sekä maailmankatsomuksena että elämän käytäntönä voi rajoittaa kulttuuriamme. Kouluissamme opitaan lähes tunnustuksellisesti luonnontieteellistä materialismia, osaksi avoimesti, mutta varsinkin rivien välissä, tavassa kuvata maailmaa, myös ihmisen maailmaa ja hänen tuotteitaan. Myös opetus lienee käytännössä edelleenkin hyvin yksisuuntaista ja autoritatiivista.

Materialismi on uhka kulttuurille. Liberaalista näkökulmasta tosin senkin on annettava elää tasapainottavana tekijänä, mutta esimerkiksi kasvatuksen kentällä on ollut ja on selvästi paineita suorastaan "tunnustukselliseen" materialismin opettamiseen. Se tarttuu suoraan vaatteisiin. Poliittinen ja ideologinen vallan narsismi on taustalla. Ainoa vaihtoehto on silloin sallia erilaisista näkökulmista — erityisesti pedagogisista näkökulmista — lähtevää kasvatusta, jotta asioita hoidettaisiin monipuolisista aatteellisista näkökulmista, ihmisen ajattelun hyvän eri näkökulmista.

Kasvatus ja koulutus ovat lopulta kansalaisten, ei niinkään julkisen vallan, ei varsinkaan valtion asia, paitsi siltä osin, kun ne tekevät toiminnat lainsäädännöllisesti ja taloudellisesti mahdolli-

siksi. Arvojen, päämäärien, ideoiden, aatteiden ja toimintojen muodostaminen on kansalaisten asia. Näin ainakin liberaalissa ja valistuneessa yhteiskunnassa. Sen vastakohtia ovat sekä sosialismi että kansallissosialismi poliittisen kentän molemmilta laidoilta, ainakin naennäisesti. Todellisuudessa ne helposti vaihtuvatkin toisikseen ja yhtyvät toisiinsa, onhan pahin oikeistolaisuus Euroopan historiassa tullut yleensä vassemmalta.

Ihmiskäsitys

Nykyaikainen psykodynaaminen ajattelu mielestäni pystyy havainnollisesti osoittamaan ihmisen narsistisen — siinä mielessä pahan — luonteen. Tätä mieltä oli muuten myös Paavali aikoinaan. Ihminen voi huomata tämän tuskaisesti, mutta usein vasta, kun hän on sen tunnustanut ja hänessä on herännyt aito toive siihen, että oikeastaan maailmassa pitäisi edistää hyvää eikä esimerkiksi hyvän varjolla omia tarpeitaan. Kysymykseksi voi tällöin tosin tulla se, mikä on todella hyvää. Siihen ei ole suinkaan kovin helppo vastata, vaikka se sentään tuntuu usein selvältä — onneksi — elävän elämän tilanteissa.

Olennaista on kuitenkin tulevassa maailmankuvassa

tunnustaa ihmisten narsistisen olemus, vain siten ehkä voimme suhtautua realistisesti ihmisen mahdollisuuksiin estää oma tuhonsa. Juuri nykyisessä tilanteessa, jossa on niin paljon uhkaa, on syytä sekä tunnustaa että tunnustaa ihmisen ahneus yhteiskunnan tarjoamiin mahdollisuuksiin nähden. Tämä tietoisuus auttaa hallitsemaan ja suuntaamaan uudelleen kyseenalaisia tarpeita. Jotta kuva ei olisi liian synkkä, on myös otettava vakavasti inhimillinen kulttuuri arvojen ja ihanteiden kantajana ja ihmisen herättäjänä.

Yhteisöt ovat ihmisen kannalta tärkeitä sekä hyvässä että pahassa. Ihminen on paljolti sitä, mitä on yhteisö, johon hän kuuluu — ja viime kädessä yhteiskunta ohjaa ihmisen toimia. Siksi yhteisöjen kulttuuriseen tilaan tulee kiinnittää huomiota. Ne antavat ja voivat antaa yksilön toiminnalle hyviä suuntia. Aina joku ihminen — ja ainakin jollain sielunsa osallaan aina jokainen — herää aidosti ajamaan hyvää eikä vain sen ohella omia pyyteitään tai suojaamaan omia etujaan. Ja ihminen on myös hyvä, vaikkei ehkä koskaan täysin hyvä — jos nyt edes varmuudella kaikissa tapauksissa tiedämme, mikä on inhimillistä hyvää. Tähän hyvään — mihinkäs muuhun — meidän tulee kuitenkin ripustaa toivomme.

Esitelmöitsijän teoksia:

- Ihmissielun olemus. Arator O, Helsinki 1987.
- Ihmisen kasvat. Atena Kustannus Oy Jyväskylä 1988.
- Mieli ja sielu. Arator Oy, Helsinki 1989.
- Rudolf Steinerein kehitys ja ajattelu. Filosofis-psykologinen tutkimus. Arator Oy, Helsinki 1990.
- Ihmisen ymmärtäminen. Atena Kustannus Oy, Jyväskylä 1990.

Liisa Kiesiläinen: PÄIVÄKOTI KASVATUS- YHTEISÖNÄ

FM Liisa Kiesiläinen on vetänyt Kristillisellä korkeakoululla kasvatuskulttuuriprojektia jo vuodesta 1985 lähtien. Kirja perustuu hänen laajaan koulutajakokemuksensa päivähoidon eri työtekijäryhmien piirissä. Se sisältää tietoa erityisesti kasvatusyhteisöstä, sen kehitysvaiheista, tunteiden merkityksestä ja johtajuudesta. Teokseen sisältyy myös YTL Seppo Ruotsalaisen artikkeli Työnohjaus lastentarhanopettajan työssä, työnohjaus johtajuuden tukena ja YTT Kari E. Turusen artikkelit Ihmissielun rakenteista sekä tieto ja koulutus.

Saatavana
Kriittiseltä korkeakoululta
puh. 624 977
Hinta 80 mk

TIETEELLINEN LUOVUUS

Luovuus on energiaa. Se kehittyy ihmisen ajattelussa ja ilmenee hänen toiminnassaan.

Luovuus on dynaamista ja ainutkertaista eikä siten sellaisenaan toistettavissa. Luova energia on osa Luojan yhä jatkuvaa luomistapahtumaa ylläpitävistä voimista. Juuri luomistyön ja jumaluuden osana ihminen voi saada tämän voiman käyttöönsä yhdeksi tärkeimmistä elämän käyttövoimista.

Erkki Lähde

Professori

Luovuus voi sinänsä ilmetä ihmisen toimintojen kirjossa hyvin eri tavoilla. Periaatteessa luova energia on hyvin samantapaista niin ihmisen arkisessa askartelussa kuin myös taiteessa ja tieteessä. Tieteiden alueella sen käyttöön saannin edellytyksenä ovat erityiset eettiset vaatimukset, sillä väärinkäytön vaara on juuri tieteiden alueella hyvin suuri. Tieteet nykymuodoissaan perustuvat pääasiallisesti älyn ja tiedon kovien ja kylmän tunteettomien energioiden käyttöön. Taiteessa luovuus sitävastoin perustuu enemmän tunnepuolen pehmeämpiin energioihin.

Luovuudeksi kutsutaan usein erilaisten älyköiksi kutsuttujen ihmisten tietorikkautta. Kyse on siinä kuitenkin vain nippelitietouden hallinnasta eli vain tiedosta sinänsä. Pelkän tiedon käytössä luovuudella ei välttämättä ole mitään tekemistä. Älyn käyttö ja detaljitietojen muistaminen sekä niiden yhteensitominen edellyttävät vain älyn logiikkaa. Vaikka äly olisi partaveitsenterävää, se voi olla kuitenkin arvojen ja arvostusten osalta täysin puuttellista, jopa vääristynyttä. Vaikutuksiltaan älyn logiikka saattaa olla pelkästään kielteistä eli täysin vastakkaista luovuudelle.

Luovuutta ei pelkällä tava-

nomaisella älyn logiikalla ole tavoitettavissakaan. Todellinen luovuus edellyttää aivan muuta. Edellytyksenä on ajatustason viisauden logiikan löytäminen. Äly muuttuu tai täydentyy viisaudeksi vasta, kun se sisältää myös tunnepuolen eli rakkauden energiat. Tunnepuolen myötä äly rikastuu myös eettisillä arvoilla. Sitä kautta luovuus on eräs muoto elämää ylläpitävistä ja sitä edistävistä energioista. Viisauden logiikka ja luovuus eivät koskaan voi olla erillään arvoista ja asenteista, vaan vasta niiden höystämänä ne saavuttavat täydellisyytensä. Pelkällä älyn logiikalla ihminen vain kerää ja järjestelee uudelleen jo olevia, usein unohtuneita tiedon murusia. Sillä ihmisen rakentelee omia sääntöjään, dogmejaan, järjestelmiään ja lakejaan. Vasta viisauden logiikalla ihminen pääsee kosketuksiin ja ymmärtää todellisia luonnonlakeja ja niistä syntyviä luonnon dynaamisia järjestelmiä.

Luova energia ja siihen perustuva luovuus ovat siten ymmärtääkseni pelkästään myönteisiä, korkean eettisyyden sisältäviä asioita. Niinpä luova energia ei ole noin vain otettavissa käyttöön. Päinvastoin kuin negatiiviset, elämää tuhoavat energiat se ei ole koko ajan

valmiina käyttöön ja tarjoamassa palveluksiaan. Jotta luovuus voisi käynnistyä, se edellyttää sitä tavoittelevalta nöyrää mieltä, korkeaa eettistä mielenlaatua ja elämää kaikissa muodoissaan kunnioittavaa asennoitumista. Sellaisen tiedemiehen tai tiedenaisen, joka ei halua tai pysty täyttämään edes YK:n alaisen tiede- ja kulttuurijärjestön, UNESCO:n vaatimattomia edellytyksiä, lienee turha kuvitella omaavansa myöskään aidon luovuuden edellytyksiä.

UNESCO:n vuonna 1974 hyväksymien suositusten mukaan tutkijalla tulisi nimittäin olla eräitä henkilökohtaisia ominaisuuksia ja henkisiä tottumuksia, joita esimerkiksi koulutuksella tulisi vahvistaa, kuten:

— valppaus ennakoida tieteellisen tutkimuksen ja kokeellisen kehittämistyön todennäköiset ja mahdolliset yhteiskunnalliset ja ekologiset seuraukset".

Tutkijalla tulisi siis olla myös kyky ennakoida tutkimus- ja kehittämistyön ekologiset seuraukset. Ellei tätä kykyä ole eikä sitä ole koulutuksella kehitettävissä, tutkija on silloin ilmeisesti väärällä alalla.

UNESCO:n samassa suosituksessa todetaan myös, että "akateeminen vapaus sanonnan tarkoittama avoin tuloksien, olettamusten ja mielipiteiden vaihto on koko tieteellisen toiminnan ydin ja varmin tae tutkimustulosten luotettavuudesta tai objektiivisuudesta". Edelleen siinä todetaan, että "tieteenharjoittajain luovaa toimintaa olisi kansallisessa tiedepolitiikassa tuettava siten, että kunnioitetaan erittäin paljon tutkimuksen itsenäi-

syyttä ja vapautta, jotka ovat välttämättömiä tieteen kehitykselle."

Kymmenen vuotta myöhemmin eli vuonna 1984 eräiden tiedemiesten laatimassa ns. Uppsalan vetoomuksessa mennään jonkin verran pidemmälle. Sen mukaan tutkimus ei saa aiheuttaa ekologisia vaurioita eikä vaarantaa tulevien sukupolvien tulevaisuutta eikä se saa olla ristiriidassa kansainvälisesti hyväksyttyjen ihmisoikeuksien kanssa. Tieteenharjoittajalla on erityinen vastuu arvioida tutkimustensa seuraukset. Jos tutkimus on ristiriidassa näiden periaatteiden kanssa, hänen tulee kieltäytyä sen tekemisestä. Hänen on myös tehtävä nämä asiat julkisiksi ja tiedeyhteisön tulee tukea jäsentään tällaisessa tilanteessa.

Tuskin kukaan tiedemies tai mikään kansakunta tai tiedeyhteisö noudattaa työssään tai tiedepolitiikassaan näitä suosituksia. Eräiden arvioiden mukaan yli puolet kaikista maailman tutkijoista — tiedemiehistä ja tiedenaisista — työskentelee sota- ja muun aseteollisuuden palveluksessa tehtävänään tutkia ja kehittää keinoja ihmisen ja muun luonnon tuhoamiseksi. Lopusta joukosta valtaenemmistö tekee kokopäiväisesti tutkimustyötä, jonka tarkoituksena on tutkia ja kehittää erilaisia tekniikoita tai kemiallisia aineita, joilla tuhotaan, vaurioitetaan tai ainakin manipuloidaan itse ihmistä tai muuta luontoa.

Kovin harvalukuinen lie-nee se tiedemiesten joukko, joka työssään edes haluaa tutkia keinoja luonnon auttamiseksi eli sen alkuperäi-

sen monimuotoisuuden ja elinvoimaisuuden edistämiseksi eli olla myönteisellä tavalla mukana luomistapah- tumassa. Sikäli, kun tällaisia poikkeuksellisia yksilöitä on, ei heille yleensä suoda varsinaisessa työssään mahdollisuuksia tämänlaatuiseen tutkimukseen. Omilla resursseilla ja omalla ajalla tehtävää yksityisajattelijan työtä ei kuitenkaan aina voida kokonaan estää.

Nykyisen taloudellisen toiminnan tavoite on seuruksista piittaamaton lyhyen aikavälin voiton maksimointi. Tutkijat ja muut asiantuntijat saavat työnsä ja ideoitensa toteutuksen rahoitukseen suoraan tai kiertoteitse tällä periaatteella toimivalta taloudelliselta valtajärjestelmältä. Rahalla usein ensin ostetaan luovuus ja sitten tuhotaan se.

Poliittinen valta edustuksellisessa demokratiassa toimii ensisijaisesti vain taloudellisen vallan ja virkamiesvallan päätöksenteon jatkeena. Se tekee näiden epädemokraattisten järjestelmien päätökset ikäänkuin kansanvaltaisiksi eli koko kansan kuviteltujen etujen mukaisiksi. Vain aniharvoin poliittiselle vallalle edes valmistellaan vaihtoehtoisia ihmisen todelliseen luovuuteen perustuvia ratkaisumalleja, jotka ovatkin usein täysin vastakkaisia tavoittelulle mallille. Valittavana on korkeintaan joko hyväksyä tai hylätä.

Näistä valtajärjestelmistä riippumattonta tutkimustyön rahoitusta ei ole juuri lainkaan. Säätiöiden tai erilaisen akatemioidenkin päätöksiä tekemässä ovat samat henkilöt, jotka tekevät päätönsä päätökset varsina-

Loogisesti ajatellen on selviö, että edellä kuvatulla tavalla toimivan tieteen seurausena ajaudumme tulevaisuudessa yhä vakavampiin ja yhä nopeammin toistuviin onnettomuuksiin, jotka merkitsevät elollisen luonnon yhä vakavampia massatuhoja. Ihminen on tietenkin itse samassa kurimuksessa. Vaikka huomena lopettaisimme luonnon tuhoamisen, emme enää voisi välttää niiltä aikapommeilta, jotka ovat jo viritettyjä.

Miten on ymmärrettävissä, että näin tapahtuu? Luoja on kaiken luonut ja on kaikkivaltias, miksi hän ei pane ihmistä tekemään pelkkää hyvää? Onko Jumalalle tapahtunut luomistyössä hallitsematon erehdys ihmisen kaltaisen oltuksen tänne maapallolle luodessaan?

väiksi se, että kaikki on todella Jumalasta lähtöisin. Kaikessa on voima ja vastavoima, niin myös hyvä ja paha. Ne ovat jumaluuden kaksi puolta, jotka vastakkaisina voimina pitävät yllä toisiaan. Meillä ihmisillä on siten koko ajan valittavana joko hyvä tai paha ja niiden moninaiset variaatiot. Ilman tätä jakoa ja mahdollisuutta elämällä ei olisi mitään eettistä merkitystä. Luomistyössä ihmiselle annettu vapaa tahto olisi turhaa ylellisyyttä, jos sitä ei käytettäisi valinnan tekemiseen.

Käsitän elämän tarkoituksen siten, että hyvät voimat — sanokaamme Jumalan hyvä tahto — eivät pakota tekemään hyvää. Se valinta tehdään täydellisen vapaaehtoisuuden pohjalta. Pahat voimat eli Jumalan paha tahto hyvän vastavoimana voivat ja myös käyttävät konkreettisesti kaikkia keinoja asiansa ajamiseen. Ne haluavat alistaa kaiken tahtonsa alle. Jos paha siinä täydellisesti onnistuisi, se merkit-

Sama tuho näyttää olevan edessä ilman ydinsotaakin, tosin sitä hitaammassa tahdissa. Se aiheutetaan erilaisilla saasteilla ja muilla kemiallisilla myrkyillä, joita tieteen ja tekniikan tuloksina levitämme luontoon ja samalla itseemme. Ydinenergia näyttlee siinäkin suurta osuutta. Saasteiden salakavalaa tuhovoimaa ymmärrämme kovin huonosti. Jotkut kutsuvat niitä vain epäpuhtauksiksi tai jätelaskeumiksi.

pidetään luovina ja korkeatasoisina. Heitä palkitaan monin tavoin, vaikkapa suuresti arvostetulla Nobelpalkinnolla.

Tällaisessa tieteellisessä toiminnassa ei suinkaan ole kyse luovuudesta, joka perustuisi elämän energioden luovaan viljelyyn. Käytössä on silloin vain älyn ja tiedon kylmät ja tuhoavat voimat. Kyse on pikemminkin luovan energian vastaavoinen käytöstä. Vastaenergiana se saattaa harhauttavasti näyttää luovalta energialta. Sellaisen voiman käyttäjä on kuitenkin alistunut tuhoavien energioiden palvelijaksi. Vaara tällaiseen lipsahtamiseen on tavattoman suuri, sillä senlaatuiset voimat ovat, kuten kaikki muutkin pahat voimat, aina valmiina palvelukseen. Vaara niihin suistumiseen on aina olemassa. Mitä syvemmälle luovuuden energioihin on saanut uppoutua sitä vakavammaksi vaara lipsumisesta tulee. Koska kaikilla energioilla on vastavoimansa, niin mitä korkeammista energioista kulloinkin on kyse sitä voimakkaampia vastavoimia joutuu myös kohtaamaan.

Jotta ihminen voisi päästä osalliseksi luovien energioiden virrasta ja välttyä niille vastakkaisista tuhoavista voimista, hänen täytyy nöyrytyä mieleltään ja pyytää luovia voimia avukseen. Pyytämisen tapoja on monia. Hiljaisin, mutta varmaankin yhtä tehokas kuin ulkoisesti näkyvämmät muodot, lieinee vain ajatusasolla esitetty pyyntö. Itsekkäät tavoitteet ovat jo sinänsä riittävä este luovan energian tavoittamiselle. Mielestä on syytä karistaa kaikenlainen aineellinen krääsä ja hälinä.

Kaikki itsestään selvyys on silloin myös syytä kyseenalaistaa tietoisuutta rasittamatta. Tarvitaan siten tasapainoista, hiljentynyttä ja keskittynyttä mielentilaa.

Luovan idean eli sen energian kipinän tavoittaminen muistuttaa oivalluksen lampun pilkahtamista. Oivallus on tosin usein vain rajallisen tiedon murunen todellisuudesta. Oivalluksen ja luovan energian tavoittaminen ei voi tapahtua väkisin puurtaen. Jos niiden tavoittaminen tuntuu väkijänseltä, yrittämisestä on syytä luopua. Luopuminen voikin olla avain luovuuden saavuttamiselle. Kuten muitakin ihmisen käytössä olevia energioita voi luovuuttakin ainaakin rajoitetusti harjoitella. Kerran löydetty on aina helpommin uudelleen tavoitettavissa, kunhan pitää peruslähtökohdat selkeinä mielessään.

Taiteiden alueelta luovuuden käytön esimerkkejä on löydettävissä lukemattomia. Niidenkin joukkoon tosin usein sekoitetaan kaikenlaisia luovuuden vastavoimien saavutuksia. Todellista luovuutta henkivät taideteokset eivät kadota merkitystään ajan virrassa kuten muunlaiselle taiteelle useimmiten käy. Luovalla energialla aikaansaatuja taideteosten voima ja vaikutus pikemminkin tehostuvat ajan kuluessa. Monesti niiden arvo huomataankin vasta myöhemmin.

Tieteen puolelta luovuuden tuloksien löytäminen on paljon vaikeampaa. Tieteen tekeminen nykymuodossaan koettelee usein enemmän vahvoja istumalihaksia kuin kykyä viisauden logiikan ja luovuuden harjoittamiseen. On suorastaan ylivoimaisen tuntuista löytää varteenotettavia esimerkke-

jä todella luovan energian eli luovuuden käytöstä nykymuotoisen luonnontieteen piiristä. Ehkä esimerkkejä löytyisi tieteen maailman ulkopuolelleen rajamien biodynamiikan ja homeopatian piiristä. Tämä rajaus ei tietenkään mitätöi niitä tiedollisia keksintöjä ja suorituksia, joista nykyinen luonnontiede ja tekniikka ovat kovasti ylpeitä. Tieteelliset kirjastot ovat pullollaan detaljitietoja, usein kuitenkin pelkkää rihkamaa. Luovuus tieteessä edellyttää myös kokonaisuuksien ja kaiken elollisuuden huomiointia ottamista. Sellainen suhtautuminen on valitettavan vierasta nykytieteille.

Jonkin oppisuunnan, vaikkapa tieteen koulukunnan, tieteenhaaran tai jopa kokonaisen kulttuurin säilyminen toimivana ja dynaamisena edellyttää juuri luovien energioiden viljelyä. Kulttuurit, jotka ovat kadonneet luovuutensa, menettävät voimansa ja jäävät korkeintaan jälkinä historian pölyisille lehdille. Kohtalona kaikille opeille ja järjestelmille, jotka ovat kangistuneet ahtaisiin kaavoihin ja sääntöihin, on ensin pysähtyminen ja sitten häviäminen, vaikka niiden syntymisessä luovilla energioilla olisikin ollut aluksi jotain osuutta. Ihmisellä on uskomaton kyky raja-aitoja rakentamalla pysäyttää luovuuden elementit.

Luomistapahtumassa ei vielä ole saavutettu seitsemää päivää eli lepopäivää, vaan tämän korkean jumalaisen ajatusenergian toiminta jatkuu. Mikään ei ole lopullisesti valmista. Luovaa energiaa on siten jatkuvasti käytettävissä, kunhan vain saamme siihen kosketuksen ja osaamme sitä oikealla tavalla pyytää ja käyttää.

HENKINEN IHMISKÄSITYS PSYKOLOGIASSA

Tarkastelen seuraavassa miten henkisen ulottuvuuden mukaanottaminen psykologiseen ajatteluun luon uudenlaista ymmärrystä inhimillisiä ilmiöitä kohtaan, joita muuten sivutetaan, pois-selitetään tai jopa pilkataan ja pelätään. Väitän, että hahmottamallani henkisellä ihmiskäsityksellä on tärkeä sija psykologisessa työssä ja teorianmuodostuksessa.

Tony Dunderfelt

FM
Helsinki

1980-luvulla on kiitettävissä määrin ollut keskustelua ihmiskäsityksen merkityksestä psykologiselle työlle. Mainittakoon Lauri Rauhala tarkasti perustellut kirjoitukset, jossa hän osoittaa miten tiedostetut ja tiedostamattomat ihmiskäsitykselliset oletukset ohjaavat toimintaamme ja ajatteluamme (Rauhala 1983). Vastavaa keskustelua on käyty myös muiden tieteenalojen piirissä, kuten esim. hoitotieteissä (Eriksson 1989) ja lääketieteessä (Mattila 1988).

Keskustelu on ollut monin paikoin ansiokasta, mutta ihmiskäsityksistä puhuttaessa on usein yksi silmiinpistävä puute: ihmisen **henkinen** ulottuvuus puuttuu usein tyystin tai sitten se on hatarasti ja ylimalkaisesti määritelty. "Henkinen" palauteetaan psyykkisiin tai materiaalsiin tekijöihin tai se sekoittuu muiden termien kanssa kuten, psyykkinen, sielullinen, tajunnallinen jne.

Tarkastelen seuraavassa miten henkisen ulottuvuuden mukaanottaminen psykologiseen ajatteluun luon uudenlaista ymmärrystä inhimillisiä ilmiöitä kohtaan, joita muuten sivutetaan, pois-selitetään tai jopa pilkataan ja pelätään. Väitän, että hahmottamallani henkisellä ihmiskä-

sityksellä on tärkeä sija psykologisessa työssä ja teorianmuodostuksessa.

Mitä sitten henkisellä tarkoitetaan! Ei varmaan mitään kummallista tai mystillisellä tavalla "yliaistillista", silloin näillä ajatuksilla ei olisi sijaa tieteellisen psykologian piirissä. Henkinen täytyy olla jotain mikä on havaittavissa, (mutta ei välttämättä ulkoisen mitattavuuden kriteereillä) ja mikä on järjellisellä ajattelulla ajateltavissa, ilman "uskon hyppeä" tai mystistä tunnelmointia.

Viktor Franklille (1969) henkinen ulottuvuus on aksiomaattinen itsestäänselvyys ("henkisen" sijaan hän tarjoaa myös termiä "noeettinen"). Tästä ulottuvuudesta löytyy se mikä tekee ihmisestä varsinaisesti ihmisen, erotuksena pelkästään eläimellisestä tai luonnollisesta. Mitkä ovat perustelut?

Viktor Frankl vetoaa klassiseen argumenttiin. Yksilön kyky olla itse-tietoinen, tiedostaa sekä oma erillisyytensä että omat sisäiset toimintansa, on inhimillinen henkinen kyky. Tämän lisäksi jokaisen yksilön elämän merkitys on alkuperältään henkinen, noeettinen (vaikka se aina tosin saa konkreettisen ilmentymän elämässä).

Sitten itse-tiedostaminen, yksilöllisyys ja elämän merkitys kuuluvat Franklin mukaan inhimillisen olemassaolon henkiseen tasoon.

Carl Gustav Jung puhuu hyvin eri tavalla ihmisen "kolmannesta" ulottuvuudesta (fyysisen ja subjektiivisen psyykkisen ohella). Siinä missä Frankl on varovainen luonnehdinnoissaan tästä henkisestä ("Logoterapiassa viemme henkilön henkisen portille, sen jälkeen on hänen itse päätettävä mitä hän tekee"), tarjoaa Jung yltäkylläisesti kuvia, esimerkkejä ja käsityksiä (Jung 1985).

Ihmisellä on oma persoonallinen sisäinen maailmansa, joka on syntynyt ja kehittynyt vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa. Mutta tämän ohella hänellä on Jungin mielestä "syvempi" tai "korkeampi" sisäisyys — kollektiivinen tiedostamaton — jonka kehitykseen eivät suoranaisesti ole vaikuttaneet yksilön omat elämän aikana saadut kokemukset. Kollektiivisen tiedostamattoman kautta hänen tajuntaansa vaikuttavat arkkityypiset voimat, jotka ovat mukana hahmottamassaan, jäsentämässä ja ohjaamassa hänen sisäistä todellisuuttaan.

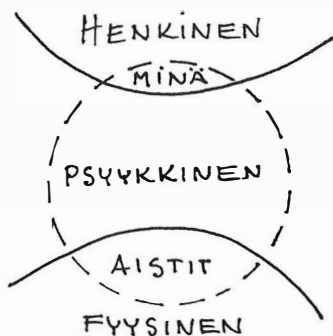
Ihmisellä on siis Jungin mukaan sekä henkilökohtainen (subjektiivinen) että yleisinhimillinen (universaalinen) sisäinen maailma, joiden laatu ja olemus eroavat selvästi toisistaan.

Vastaavanlaisia ihmiskäsityksellisiä lähtökohtia löytyy mm. Roberto Assagiolilta (1975) ja Norberto Keppeltä (1980).

Kokonaisvaltainen, henkinen ihmiskäsitys voidaan havainnollistaa seuraavalla

kuvalla:

KUVA 1

Henkiselle ihmiskäsitykselle on luonteenomaista, ettei mitään inhimillisen olemassaolon puolia väheksytä tai retusoida. Ihmisen kakkia "tasoja" tutkitaan niiden omien lainmullaisuuk-sien ja ilmentymien mukaisesti. Fyysiselle annetaan mitä fyysiselle kuuluu (fyysisen keho, aivotointa, geenit jne.). Sosiaalisella on oma alueensa (ympäristön vaikutus, ihmissuhteet), psyykkisellä omansa (mielikuvat, tunteet, halut) ja henkisellä oma olemuksensa (yksilöllisyys, aidot henkiset ja universaaliset kokemukset ja rakenteet).

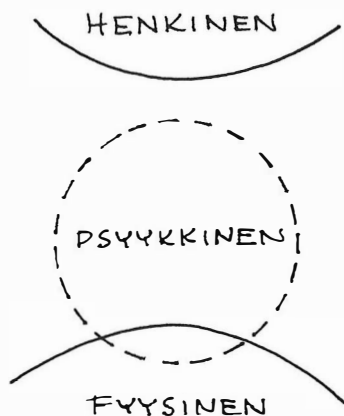
Täten henkinen ihmiskäsitys eroaa selvästi **materiaalistisesta ihmiskäsityksestä**, jossa henkiset ilmentymät palautetaan materiaaliin tai yhteiskunnallisiin tapahtumiin ja **psykofyysisestä ihmiskäsityksestä**, jossa henkinen redusoidaan psyykkisen tai tajunnallisen piiriin kuuluvaksi. Henkinen käsitetään yleensä vain tajunnallisen, tai materiaalisen "korkeammaksi" alueeksi, mutta sitä ei varsinaisesti oteta huomioon omalla

kokonaisuutena, fyysisen, sosiaalisen ja psyykkisen ohella.

Selvennykseksi voi vielä sanoa että kysymyksessä ei ole **hengellinen ihmiskäsitys**. Sellaiseksi voisi nimetä ajattelutapaa jossa halutaan todistaa, että henkinen (jumalallinen, taivaallinen) ei ole ihmisjärjen, esimerkiksi tieteellisen työn, saavutettavissa. Se on kuitenkin olemassaoleva realiteetti, joka on vaikuttanut ja vaikuttaa ihmisen elämässä. Sitä lähestytään uskon kautta, ja uskon kautta vahvistuu luottamus ja tietoisuus tästä ulottuvuudesta.

Hengellinen ihmiskäsitys kuvana:

KUVA 2

Seuraavaksi tarkastelen varsinaisia henkisiä, yliaistillisia kokemuksia. Siis sellaisia kokemuksia, missä henkilö itse kokee ylittäneensä tutut fyysisen, sosiaalisen ja psyykkisen maailman rajat. Tässä on tilaa käsitellä valtavan laajaa aluetta vain hyvin suppealta kannalta.

ESIMERKKI:

Mies, arviolta hieman yli kolmenkymmenen, tulee pyytämään apua, kertoen oman tarinansa. Hän oli opiskellut jonkin aikaa inhimilliseen kasvuun liittyviä asioita. Eräänä iltana hän koki miten lämmittävä ja kirkas valo laskeutui korkeuksista hänen sisäisyyteensä, saaden hänet tuntemaan valtavaa lämpöä ja raukeutta. Samalla hän sinkoutui ulos kehostaan ja siirtyi pois tavallisesta arkitietoisuudesta. Hän koki menneen ja tulevan ja nyt-hetken yhtä aikaa, yhtenä jatkumona, ilman rajoja. Hänelle "aika muuttui tilaksi", kuten Goethen Faustissa.

Palattuaan takaisin tavalliseen keholliseen olotilaansa hän oli huonovointinen ja puhui kokemuksistaan vanhemmilleen. He huolestuivat ja toimittivat hänet psykiatrilte. Psykiatri tutki ja kuunteli ja kirjoitti MTL-paperit.

Kuukauden sairaalaolon jälkeen palautui tilanne ennalleen, mutta vastaava kokemus uusiutui. Tällä ketaa tyttööstävä hätäantyi ja soitti ambulanssin.

Toisen sairaalakäynnin jälkeen mies on tutustunut alan kirjallisuuteen ja pyrkinyt henkisen ihmiskäsityksen pohjalta ymmärtämään kokemuksiaan. Nyt tästä on yli vuosi aikaa ja kokemukset eivät ole toistuneet. Keskustelussa kanssani hän tahtoo saada selkeyttä omille näkemyksilleen ja apua jatkoa varten.

Mistä tässä kokemuksessa on kysymys? (En nyt ota kantaa psykiatrisiin tai terapeutisiin kysymyksiin, vaan tarkastelen ilmiötä ihmiskä-

sitykselliseltä kannalta).

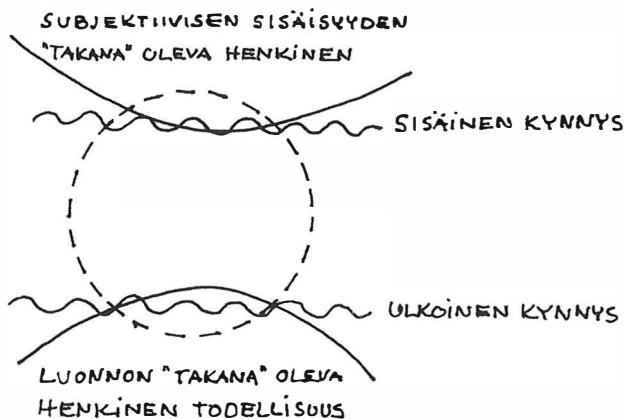
Valo, laajeneminen oman kehonsa ulkopuolelle, ajan muuttuminen eräänlaiseksi tilaksi, kaikki nämä ovat vähintään käsittämättömiä tavallisen psykologian tutkinnan lähtökohdista. Usein ne yksinkertaisesti sivuutetaan. Henkisen ihmiskäsityksen valossa asia ilmenee aivan toisenlaisena.

Seuraavassa käytän apunani Rudolf Steinerein kokonaisnäkemyksestä tietoisuutemme rakenteesta kahden maailman, fyysisen ja henkisen välillä ja sen laajentumisen ja kehittymisen mahdollisuuksista (Steiner 1910/1980, Lievegoed 1985).

(Steinerin elämäntyö kumpuaa henkisestä ihmiskäsityksestä. Kysymyksessä ei siis ole **hengellinen** ("uskon asioita", mystiikkaa) ihmiskäsitys, vaikka näin monasti ajatellaankin.)

Steiner kuvaa ihmisen suhdetta henkiseen todellisuuteen seuraavanlaisen kaavion avulla. Piirrämme nyt kuvaamme kaksi tietoisuuden kynnystä; psyykkisen ja fyysisen sekä psyykkisen ja henkisen ulottuvuuden väliin.

KUVA 3

Aistit antavat meille informaatiota ulkoisesta todellisuudesta, mutta samalla ne rajaavat meidät siitä. Immanuel Kantista lähtien olemme tottuneet ajattelemaan ettemme koskaan voi saavuttaa todellista **olemuksellista** tietoa niistä ilmiöistä joita aistiemme välityksellä kohtaamme. "Das Ding an Sich" jää aina tiedostamisen kynnyksen tuolle puolelle. Voimme vain tehdä siitä likimääräisiä arvioita, psyykkisten representaatioiden välityksellä. Mutta onko tuo raja ehdoton, vai onko se vain ehdoton, tietoisuuden tavanomaisella, arkipäiväisellä asteella?

Samankaltainen tietoisuuden ja tiedostamisen raja on sisäisyydessämme, henkisen ja psyykkisen välillä. Varsinaisesta henkisestä ulottuvuudesta saamme tietoa vain tunteellamme ja intuitiollamme, aavistuksenomaisesti. Tietoisuutemme kupuun välittyy kokemus omasta yksilöllisyydestämme ja ajattelullamme pysymme ylittämään fyysisiä tai psyykkisiä rajoitteita ja eläytymään ideoihin ihanteisiin ja kysymään elämän tarkoitusta. Ajattelun "takana" oleva voima ja toiminta, joka tekee kaiken tämän

mahdolliseksi jää kuitenkin tietoisuutemme ulkopuolelle, samaten mahdolliset muut hengenmaailman ilmiöt.

Ns. ulkoisen kynnyksen ylittäminen koetaan Steinerin mukaan laajentumisena. Se tapahtuu pienessä mitta-kaavassa joka kerta kun eläydymme luonnonilmiöihin tai toisen ihmisen tietoisuudentilaan. Parhaimmassa tapauksessa se on miellyttävä kokemus, joka antaa voimaa. Mutta joskus liika "itsestään ulos meneminen" vie voimia. Tämä voi yltyä niin, että koemme tulevamme itseyytemme "rajalle". Se aiheuttaa aivan oikeutettua pelkoa.

Suggestio, rytminen toistuva tai jopa keskittynyt tuijottaminen voi aikaansaada sen, että "räjähtää" tietoisuudellaan ulkoisen kynnyksen yli (mainittuja keinoja ei suositella käyttäjä leikki- tai kokeilumieheksi!). Tyypillisiä kokemuksia ovat silloin arkipäiväisten huolien jääminen taakse, raukeuden ja autuuden kokemus ja, jos todella on tullut kynnyksen taakse, yhtyminen luonnon ja luomakunnan "energiavirtoihin", suuren valon ja ekstaattisen yhteyden kokemus.

Ilmiö on tuttu mm. uskonnollisesta kirjallisuudesta. Seuraavaksi ote William Jamesin kirjasta "Uskonnollinen kokemus". Vastaavia esimerkkejä on lukematon määrä.

"Kun menin aamulla pelolle työhön, Jumalan kunnia näyttäytyi koko hänen näkyvässä luomakunnassaan. Muistan hyvin, että olimme kaurankorjuussa ja miten jokainen olki ja tähkä näyttivät olevan jonkinlaisen sateen-

kaaren loisteen ympäröimiä tai, jos saan sanoa, näytti hehkuvan Jumalan kunniaa."

(James 1901/1981, sivu 191)

Sisäisen kynnyksen ylittämiseen liittyy perustyyppiltään hyvin toisenlaisia kokemuksia. Uppoutuminen omaan sisäisyyteensä, psyykkisen ja henkisen todellisuuden rajan lähestyminen, on oman menneisyytensä kohtaamista. Tunnemme käyvämmä pitkän pimeän, ahdistavan tunnelin läpi. Sisäisen kynnystä lähestyessämme käymme läpi persoonallisten tunteiden kirjon; syyllisyyttä, häpeää, ahdistusta. Kohtaamme kaiken sen itsessämme, joka on raadollista, poistungettua. kaiken sen mitä sisäisesti olemme, mutta jota emme arkipäiväisesti halua katsoa: valhetta, roolipeliä, egoismia. Kosketamme näitä alueita usein, yleensä puoli-tiedostamattomasti, ilman että varsinainen kynnyksen ylitys tapahtuu.

Ensimmäinen alue, jonka kohtaamme kun sisäinen kokemuksentämme avautuu, on Steinerin mukaan elävien kuvien maailma. Kuvat eivät ole hallusinaatioita, unia tai fantasiaa. Ne ovat muuta, Steiner kutsuu niitä **imaginatiivisiksi** kuvaelämyksiksi. Ne eivät ole satunnaavaraisia, vaan sisäisen kynnyksen tuolla puolen on sen eriskummallisuus, että **omat ajatuksemme ja tunteemme muuttuvat eläviksi, liikkuviksi ja värilliseksi kuviksi, jotka tulevat meitä vastaan!** Tämä on tietysti tärkeätä tietää jos tähän kokemusmaailmaan joutuu, sillä helposti luulee, että kysymys on jostain objektiivisesta, oman itsensä ulko-

puolella olevasta henkisestä ilmentymästä.

Carl Gustav Jung kertoo omaelämäkerrassaan eräästä matkasta sisäisyyteensä, jossa sisäisen kynnyksen ylitys tulee dramaattisella tavalla esiin.

"Joulunalusaikaan vuonna 1913 päätin ottaa ratkaisevan askeleen. Istuin kirjoituspöytäni ääressä ja ajattelin jälleen kerran pelkojani ja sitten äkkiä annoin itseni pudota. Silloin minusta tuntui kuin maa allani olisi sananmukaisesti antanut myöten ja kuin olisin sukeltanut pimeään syvyyteen. En voinut olla tuntematta pakokauhua. Mutta äkkiä kun en vielä ollut liian syvällä, sain jalansijan pehmeästä, tahmeasta massasta — suureksi helpotuksekseni. Silti olin lähes täydellisesti pimeydessä. Jonkin ajan kuluttua silmäni tottuivat pimeyteen, joka nyt muistutti syvää hämää. Edessäni oli pimeä luolan sisäänkäyntiaukko, ja siinä seisoi kääpiö. Se näytti siltä kuin se olisi ollut pelkkää nahkaa, ikään kuin muumi-oitunut. Tunkeuduin sen ohi kapean aukon läpi ja kahlasin polviin asti ulottuvassa jääkylmässä vedessä luolan toiseen päähän. Siellä näin esiintyöntyvällä kallionkielekkeellä punaisen, hehkuvan kiteen. Tartuin siihen, nostin sen ylös ja huomasin, että sen alla oli onkalo. Ensin en pystynyt näkemään siellä mitään, mutta lopulta näin veden virtaavan syvyydessä. Ohi ajelehti ruumis, se oli vaaleatukkainen nuorukainen, joka oli haavoittunut päähän. Ruumista seurasi jättiläismäinen musta pillerinpyörittäjä ja sitten vedestä nousi esiin pyöreä,

vastasyntynyt aurinko. Valon sokaisemana halusin panna kiven takaisin onkalon päälle, mutta silloin jotakin nestettä alkoi virrata aukon läpi. Se oli verta! Leveä suihku purskahti ylös ja minä voin pahoin. Minusta tuntui että veri purskui sietämättömän kauan. Lopulta se ehtyi, ja siihen näky päättyi."

(Jung 1985, sivut 197—198)
Edellämainittu esimerkki miehestä jonka kokemukset leimattiin psykoottiseksi sairaudeksi, on tyypillinen kertomus ulkoisen kynnyksen ylittämisestä. Henkistä ihmiskäsitystä soveltamalla voimme ymmärtää tämän tapaista kokemuksia ilmiön mukaisella tavalla. Jo tämä asia on tärkeä henkilölle joka tulee pyytämään tukea meiltä; että hän kokee tulevansa kuulluksi, ettei hänen kokemustaan redusoida, väheksytä. Tästä ymmärryksestä käsin, yhdistettynä tietoihimme fyysisistä, sosiaalisista ja psyykkisistä vaikutteista (henkisessä ihmiskäsityksessä näiden merkitystä ei siis millään ta-

valla väheksytä) voimme luoda auttavia ja tukevia hoito- ja terapiakeinoja.

Henkinen ihmiskäsitys rikastuttaa myös elämänkaari-ajattelua (Dunderfelt 1991). Elämän aikana koetut henkiset kokemukset, joilla on suuri merkitys yksilön eheytyksen kannalta, saavat arvoisensa käsittelyn, niille tulee paikka elämäntähtäimien kokonaisuudessa. (Ne eivät tietysti aina ole yhtä rajuja kuin edellä kuvatuissa esimerkeissä.)

Uskontotieteellisesti henkinen ihmiskäsitys herättää paljon kiinnostavia kysymyksiä. Ne koskettavat myös psykologiaa, sikäli kuin psykologia suostuu olemaan ihmisen kokemusmaailman laaja-alaista ja avointa havainnointia ja tutkimista. Erilaiset uskonnolliset kokemukset voidaan suhteuttaa muihin inhimillisiin tasoihin. Kun ymmärretään yhä paremmin psyykkisen ja henkisen tason omat lainmukaisuudet ja on luotu ilmiöihin sopiva terminologia, on toivoa, että voidaan nähdä kokemuksissa

myöseroja. Mitkä kokemukset ovat sekoitus kokijan menneisyydestä, (ehkä häiriöitä tuottava sekoite) ja mitä on todellista, objektiivis-universaalista (henkistä) kokemista.

Psyykkisen ja henkisen erottaminen, ihmisen sisäisyyden jakaminen kahdeksi alueeksi tai ulottuvuudeksi, ei ole yksinkertainen asia. Tiedän, että monet eivät näe sitä mielekkääksi ja ettei siitä heidän mielestä ole mitään "hyötyä". Toisaalta monet psykologit työskentelevät jo tällaisen ihmiskäsityksen pohjalta; jotkut avoimemmin, toiset hieman aristaen tuoda moista näkemystä julki koleegojen kanssa tiimityössä tai seminaareissa.

Tarkoituksenani on ollut osoittaa, että henkinen ihmiskäsitys koskettaa todellisia elämänilmiöitä ja että se voi olla hedelmällinen lähtökohta psykologiselle työlle. Toivoisin että sitä voitaisiin ruveta työstämään ja soveltamaan laajemmin kuin nyt.

LÄHTEET:

- Assogioli, R. (1975) Psychosynthesis. London: Thurstone Books.
Dunderfelt, T. (1991) Elämänkaaripsykologia — lapsen kasvatusta yksilön henkiseen kehitykseen. painossa.
Eriksson, K. (1989) Terveiden idea. Helsinki: Shks.
Frankl, V. (1969) The will to meaning. New York: Plume Books.
James, W. (1902/1981) Uskonnollinen kokemus. Hämeenlinna: Karisto.
Jung, C.G. (1985) Unia, ajatuksia, mielikuvia. Porvoo: Wsoy.
Keppe, N.R. (1980) From Sigmund Freud to Viktor E. Frankl. Sao Paulo: Proton
Lievegoed, B. (1985) Man on the threshold. Stroud: Hawthorn Press.
Mattila, V. (toim.) (1988) Sosiaalilääketieteen Aikakauslehti 1983.3. Helsinki.
Rauhala, L. (1983) Ihmiskäsitys ihmistyössä. Helsinki: Gaudeamus.
Steiner, R. (1910/1980) Macrocosmos and Microcosmos. London: Rudolf Steiner Press.

SANAN KUULEMISESTA JA SEN TEKIJÄNÄ OLEMISESTA

Melko tarkalleen viisitoista vuotta sitten heräsin Lapin aamuun autiotuvasa lähellä Yllästunturia. Sillä kertaa havahduin valveille tavallista aikaisemmin, koska ympärilläni vilkkui valoa ja kuului puheensorinaa. Kääntänyt in ärtyneenä katsomaan, kutka olivat herättäneet kesken unien.

Arvi Tuomi

korkeakoulupastori

Näin kaksi ihmistä, miehen ja naisen, jotka vaikuttivat opiskelijaikäisiltä. Toisiinsa päin kääntyneinä he tutkivat taskulampun valossa jotakin, jonka oletin kartaksi. Kohta kuitenkin havaitsin, että valon kohteena oli kirja. Lehden yläosasta erotin sanat "Paavalin kirje roomalaisille". Raamatun lukemisesta oli näille kahdelle näköjään muodostunut vakutuinen tapa käynnistää päivä — eikä vaellusmatka Lapissa muodostanut siitä poikkeusta.

Rinnalle toinen muistikuva suurin piirtein saman ajan takaa. Istuin helsinkiläisessä taksissa matkalla häätilaisuuteen. Kun ajaja kuuli, missä ominaisuudessa olin liikkeellä, hän totesi rempseään tyyliin: "Kuule, minulla on autotallin hyllyssä iso pino vihkiraamattuja. Ne ovat unohtuneet vihkipareilta autoni takapenkille." Sanan "unohtuneet" taksimies lausui ironisesti painottaen.

Ihmisen erilainen osa

Olen valinnut teemaksi Raamatun. Tähän valintaan on vaikuttanut mm. viime aikoina käyty vilkas keskustelu Raamatun uudesta käännöksestä. Uuden testamentin käännösehdotus julkaisiin vuosi sitten ja viime ke-

vättälvella ilmestyi myöskin Vanhan testamentin alkupuoli uutena käännöksenä.

Tällä foorumilla en kuitenkaan katso tarpeelliseksi kommentoida, miten käännöstö on onnistunut. Eksyisimme silloin helposti loputtomiin pohdintoihin kieli- ja tyylikysymyksistä. Eikö nyt olisi ensimmäinen haaste siinä, että itse kukin ryhtyisi uutta käännöstä paneutuen lukemaan, ellei niin ole toistaiseksi tapahtunut. Samalla on hyvä kysyä: mikä on ylipäänsä oma suhde Raamattuun.

Esiymmärryksestä itseymmärrykseen

Suomalainen luterilainen on normaalijakaumalla arvioiden aika laiska raamatunlukija. Tämä tuntuu oudolta, kun ottaa huomioon, että uskonpuhdistus nosti Raamatun uskon ja kristillisen elämän korkeimmaksi ohjeeksi. Aivan toisin on tilanne siinä toisessa uskonpuhdistuksen haarassa, jota nimitetään reformoiduksi kirkoksi. Siellä opetetaan ihmisiä jo lapsesta asti Raamatun ahkeraan tutkimiseen.

En yritä selittää tyhjentävästi luterilaisten heikkoa raamattuharrastusta. Otan

kuitenkin tässä yhteydessä esille filosofian kehittämän käsitteen 'esiymmärrys'. Kysymys on siitä, että siirrämme asiaan kuin asiaan jo valmiiksi tietyt ennakkomielikuvat ja niiden sisällään pitämät arvostukset. Esiymmärryksen sisältöön vaikuttavat kulttuurimme yleisdispositio, annettu kasvatusta ja vihdoin omakohtaiset kokemukset.

Sanottu pätee myöskin käsitykseemme Raamatusta. Olemme oppineet esim. seuraavia esiymmärryksen muotoja. 1) Raamattu on historiallinen dokumentti. Se on sellaisena mielenkiintoinen, mutta edustaa jo kovin vanhentunutta maailmankuvaa. 2) Raamattu sisältää koko joukon ajattomia, kuulaita elämänviisauksia. Tässä mielessä sitä voi edelleenkin käyttää sopivin poiminoin. Seuraavaksi voisi esittää esimerkkejä selkeästi negatiivisista ennakoasenteista, mutta se ei liene nyt tarpeen.

Joka tapauksessa on nähtävä, että luterilaisen tradition piirissä on aikojen kuluessa päässyt kehittymään erilaisia esiymmärrysmalleja, jotka ovat omiaan ehkäisemään halun tutkia Raamattua ja jättävät kätköön sen varsinaisen dynamiikan. Eikö kuitenkin juuri akateemisen koulutuksen pitäisi luoda valmiuksia reflektiokykyyn, siis omien esiymmärrysmallien tiedostamiseen ja sen myötä niiden kyseenalaistamiseen sekä purkamiseen?

Raamatulla on myös itseymmärryksensä, ja sitä hän tietysti tulisi tavoitella lähtökohdaksi. Itseymmärryksensä mukaan Raamattu sisältää sanoman, joka ei jää

vain muistomerkiksi menneisyydestä, vaan se pyrkii yhä uudelleen aktualisoitumaan, so. kohtaamaan ihmisen hänen reaalieksistensissään. Kysymys on sanasta, joka ei vain totea asioita. Se myös välittömästi vetoaa kuulijaansa.

Koko asenteessa Raamattuun tarvitaan heti alkajaisiksi kopernikaaninen käänne. Ei olekaan kyse siitä, että minä tutkijan paikaltani rupean ottamaan selvää ja asetan kysymyksiä. Ei, vaan nyt minulle puhutaan, minusta paljastetaan asioita ja minulle esitetään kysymyksiä vastattavaksi. Vasta näin syntyy varsinainen sanan kuulemisen tilanne.

Raamatun ensimmäinen kysymys Jumalalta ihmiselle oli tämä: "Missä olet Aadam?" Muistan paneelikeskustelun, jossa muuan oppinut skolastisesti viisastellen ihmetteli, että kuinkas Jumala on näin kysynyt — hänenhän pitäisi olla kaikkietävä. Vieruskaveri vastasi: "Kaikkina aikoina Jumalan sana asettaa peilin ihmisen eteen ja häneltä kysytään: missä olet tänään omassa olossasi? Ethän vain liene verhoutunut Jumalalta — niin kuin Aadam ja Eeva — johonkin piilomaailmaasi?"

Jumalan sana on yhdeltä osin lakia. Se tulee kohti kysymyksenä, se paljastaa asioiden todellisen tilan. Suurin piirtein jokainen luterilainen tietää, että Raamattu sisältää myös vapauttavan sanan ihmiselle; hän tietää, että sitä kutsutaan evankeliumiksi. Miksi sitten tämän tietämisestä ei synny yleistä intoa lukea Raamattua, joka on ilosanoman lähde?

Kuuleminen ei ole kuitenkaan helppoa, koska kuulukseksi tullut sana edellyttää välittömästi myös suostumista. Ja evankeliumikin on olemukseltaan hyvin dialektinen, kaksijännitteinen. Yhtäältä se lupaa lahjaksi, armosta; mutta toisaalta juuri näin tehdessään se suistaa ihmisen avuttomuuteen ja nolaa hänen ansionsa. Sana hylkää painokkaasti senkin luonnolliselle ihmiselle mieluisan ajatuskaavan, jonka mukaan ihminen ensiksi tekee kaiken voitavansa ja sitten Jumalan apu tulee täydennykseksi.

Ihminen on pohjimmaltaan sekä arka että ylpeä. Ehkä eniten hän pelkää oman autonomiansa menettämistä. Toiseksi hän odottaa, että järki ennakolta vakuuttaisi, mihin kannattaa suostua. Mutta nyt onkin niin surkeasti, että sana ei tarjoa objektiivista varmuutta. Evankeliumi edellyttää sen sijaan vain tuota yhtä: uskoa. Ja vasta sisältä käsin koettuna usko osoittaa oman mielellisyytensä ja todistusvoimansa. — Niinpä sanan kuulemisessa voidaan erottaa sellainenkin asennemalli, että sanoman oleellinen sisältö evankeliumia myöten itse asiassa ymmärretään, mutta sille ei tahdota antaa sisäistä suostumusta. Pidetään huolta siitä, että turvallinen välimatka säilyy.

Sana ohjaa tekemiseen

Edellä sanotun olen tarkoittanut vain välttämättömäksi johdannoksi sille, mihin tällä kertaa haluan asettaa pääpainon. Jumalan sa-

nan dynamiikka ei tyhjenny vain kuulemiseen ja periaatteelliseen suostumiseen. Näistä kahdesta pitäisi seurata myös tekeminen. Kuulkaamme siis vihdoin sitä tekstiä, jonka perustalle olen puheeni rakentanut. Apostoli Jaakob kirjoittaa epistolassaan näin:

"Olkaa sanan tekijöitä, eikä vain sen kuulijoita, pettäen itseänne. Sillä jos joku on sanan kuulija eikä sen tekijä, niin hän on miehen kaltainen, joka katselee kuvastimessa luonnollisia kasvojaan: hän katselee itseään, lähtee pois ja unohtaa heti, millainen hän oli.

Mutta joka katsoo täydelliseen lakiin, vapauden lakiin, ja pysyy siinä, eikä ole muistamaton kuulija, vaan todellinen tekijä, hän on oleva autuas tekemisessään." (Jaak. 1:22–25)

Mitä tarkoittaa tässä sanan tekijänä oleminen? Oma kokemusmaailmani olkoon havaintoesimerkkinä siitä, miten liitämme luettuun tai kuultuun tekstiin merkityksiä, jotka eivät ole asianmukaisia. Elin lapsuuteni pietistisessä seuraperinteessä, jossa usein kuulin kehotuksen, että pitää olla myös sanan tekijä. Tämä tarkoitti: täytyy kuulemisen lisäksi myös puhua seuroissa, siis tehdä sanoja. Lapsesta tällainen vaatimus tuntui epämiellyttävältä, vasta opiskeltuani Uuden Testamentin omaa kieltä, kreikkaa, tajusin Jaakobin tarkoittaneen sanan tekemisellä aivan muuta kuin puhumista. Sana, logos, on ilmaistu tässä genetiivimuodossa. Sana itse siis varsinaisesti tekee. Apostolin kehotuksen voimme näin selkeyttää seuraavaan muotoon: antakaa

sanan itsensä tehdä teissä tehtävänsä, niin että se tulisi ilmi tekoina. Ydin on siinä, että sanan oma suunta on kohti käytäntöä, praksista.

Pitkään olin siinä luulossa, että Jaakob viittaa tässä siihen sinänsä valitettavaan inhimilliseen ominaisuuteensa, mikä ilmenee hitautena päästä sanoista tekoihin. Tällainen epäjohtonmukaisuus toki vaivaa meitä kaikkia. Omaksumme hyvän periaatteen, mutta emme jaksakaan sitä kunnolla noudattaa käytännössä. Tekstiyhteys ja kirjoittamistilanne kuitenkin osoittavat, että opistolan tekijä asettaa painopisteen hieman toisaalle. Hänen ydinsanomansa tulee esille näissä sanoissa: "Näytä sinä uskosi ilman tekoja, niin minä teoistani näytän sinulle uskon". Tässä avautuu jälkipaavalilainen aikatausta. Osa kristityistä oli tehnyt Paavalin julistuksesta sellaisen yksioikoisen päätelmän, ettei teoilla ole mitään arvoa, koskapa ihminen pelastuu yksin armosta, uskon kautta.

Huomaamme, ettei Jaakob vain yleisessä mielessä puutu siihen epäjohtonmukaisuuteen, mikä voi vallita kuulemisen ja tekemisen välillä. Sen sijaan hän nimellisesti varoittaa sellaisesta passiivisuudesta, mikä on uskonnollisesti motivoitua, teologialla suojattua. Mieltiköön tänään jokainen tykönänsä, missä määrin omat tekemättä jättämiset on haluttu oikeuttaa verukkeellisten periaatteiden avulla. Kommentoimmeko näin: Asiat ovat liian suuria; ei yksi ihminen voi mitään ratkaisevaa tehdä. Maksanhan veroni, hoidettakoon siitä oma osuuteni yhteisten

asioiden hyväksi.

*

Mutta ihminenhän on luonnostaan toimiva ja itseään toteuttava olento. Näin todetaan lähes kaikissa Homo sapiens'ia koskevissa määritelmissä. Jaakob asettaa kuitenkin kysymyksensä spesifimmin: onko sanan mukaista, sanan tuottamaa tekemistä?

Jokin aika sitten törmäsin Martin Heideggerin tekstissä erääseen käsite-erittelyyn, jonka oitis koin hyödylliseksi. Heideggerin mukaan ihmisen perustilannetta maailmassa voidaan luonnehtia siten, että hänellä on huoli, 'Sorge', olemassaolostaan. Se kumpuaa syvältä kysymyksestä: miten kaiken kaikkiaan pystyn täyttämään ihmisyyteni määrän rajallisessa ajassani. Heidegger jatkaa välittömästi, että tuo peruskokemus, Sorge, helposti pinnallistuu. Siitä tulee vain 'Fürsorge'; toisin sanoen Sorge on muuntunut pelkäksi huolehtimiseksi yksittäisistä asioista ajan menon kohinassa. Ja tuossahan mielessä olemme todella toimeilaita.

En tietenkään halua kiistää Fürsorge-tason merkitystä — muutenhan minun pitäisi kehottaa ihmisiä menemään luostariin! Nyt onkin kysymys oikeasta suhteesta ja oikeasta järjestyksestä.

Heideggerin käsite-erittely toi sittemmin mieleeni Uudesta Testamentista sitä kuvaavat, havainnolliset paradigmat. Nämä henkilöt ovat Martta ja Maria. Fürsorge-ihmiselle, Martalle, Jeesus sanoi: "Moninainen sinä huolehdi ja hätäi-

let, mutta tarpeellista on vain vähän, tai yksi ainoa." Sorge-ihminen, Maria, sitä vastoin asettui intensiiviseen kuuntelutilanteeseen. Hän ei varmaankaan vierastanut elämän praksista, mutta hän suuntautui käytäntöä kohti sanan kuulemisesta käsin. Ja se vaikutti tekemisen valintaan sekä laatuun.

Aika tekojen motivoijana

Raamattu avaa eteemme myös aivan omanlaisensa näkökulman huoleen ole-massaolosta. Se motivoituu voimakkaasta ajan tajusta. Raamattu ei ole kovin kiinnostunut fyysikaalisesta ajasta, joka on kuin sykkivää tasavirtaa. Ja kokonaan sieltä puuttuu ajatus, että aikaan olisi ohjelmoituna vähittäinen edistyminen kohti jotakin sekulaaria paratiisia — sehän on myytti, jonka olemme omaksuneet valistusfilosofiasta. Raamattu hahmottaa ajan tulevaisuudesta, viime kädessä lineaarisen ajan loppumisesta käsin. Tätä nimitetään eskatologiseksi ajankäsitykseksi.

Väitän, että juuri asennoitumisessa aikaan me olemme olleet mitä suurimmassa määrin sanan muistamattomia kuulijoita. Me kaikki — kirkkokin — olemme sopeutuneet virtaavaan khronos-aikaan ja unohtaneet toisen ajan, sen, minkä Raamattu ilmaisee sanalla 'kairos'. Viimeksi mainittu tarkoittaa aikaa, jossa korostuu sen ainutkertainen merkitys kunakin hetkenä.

Kun tutkimme Jeesuksen vertauksia huolellisesti, niissä näyttäytyy toistuvasti seuraava asetelma: On annettu-

na jokin määräaika. Sen rajoissa ihmiselle on uskottu jokin tehtävä; on annettu rahaa tai valtaa. Sitten vertaukset kuvailevat erilaisia orientaatioita aikaan. Juuri ne, jotka kadottivat ajan tajun ja unohtivat edessä olevan tilinteon, löivät elämän niin sanoaksemme lossiksi. Vetäydyttiin joutilaisuuteen, ruvettiin mässäilemään ja kohtelemaan huonosti kanssaihmisii. Sitten kuitenkin koitti tilinteon hetki eikä asioiden korjaamiseen ollut enää mahdollisuutta.

On vaarallista, jos sokeudumme omaan aikaamme. Se merkitsee kuvittelua, että kaikki kulkee entiseen tapaan. Tosin on hätää siitä, että maailmassa kaikki muuttuu nopeasti, mutta huoleksi riittää se, että pysymme kyydissä mukana. Uskallammeko sen sijaan sanoa, että nykyisen tyyppinen länsimainen elämäntapa on tuhoon tuomittu, että sen määräaika alkaa olla täyttymässä.

Haluan puhua tai kirjoittaa Raamatun aikakäsityksestä enemmänkin joskus toiste. Nyt ainoastaan ko-koan tiivistelmäksi keskeiset näkökohdat.

1) Raamatun aikaorientaatio edellyttää kulloisenkin

ajan rohkeaa tulkintaa. Myös katastrofin uhka tai väistämättömyys on tehtävä tiettäväksi. Vastakohtana tälle on omallekin ajallemme ominainen tyynnyttely, esim. tyyliin: kyllä me täällä yliopistossa tutkimme huolellisesti näitä ilmiöitä, tai: luottakaa meihin poliitikkoihin, me ratkaisemme ongelmat, ja: kyllä maailma pysyy säätelemään itseään.

2) Kristillisessä ajan tulkinnassa ei jäädä tuomion profetioihin. Siinä korostetaan, että katastrofikin kertoo synnytystuskasta. Siis jokin uusi on tukeutumassa esiin. Juuri sen airueina pitäisi kristittyjen olla.

3) Kristillinen aikatulkinta on globaalista. Sen Sorge'na on koko ihmiskunta ja luonto kaikkineen. Yksilön sielun autuus putoaa tässä toisen luokan kysymykseksi.

4) Kristillinen aikaorientaatio on praksis-keskeistä. Se edellyttää reaalielämän valpasta seurantaa ja motivoi toimintaan. Tämän valpouden ei saa olla spekulatiivista ennustelua ja kalenteriviisastelua aikamäärillä. Sehän ei ole enmpää kuin uteliaisuutta tyydyttävää ajatusviihdettä, minkä raamatukin kieltää. Tärkeintä on herkkyys suhteessa aikaan. Raamatullisesti ilmaisten se tarkoittaa, että tulee jatkuvasti olla "kupeet vyötettyinä ja lamppu palamassa".

Tämän globaalisen näyn sisälle sijoittuu myös sellainen sanan tekeminen, mitä voidaan nimittää yksilöetiikaksi ajassa. Siinä aika sirotautuu yksilön elämänpirissä pieniksi yksiköiksi: situaatioiksi, joskus vain silmänräpäykselliseksi kohtaa-

mistilanteiksi. Situaatiot ovat ainutkertaisia ja ainutlaatuisia. Kuinka niissä tulisi olla sanan tekijä?

Uusi testamentti rakentaa situaatioetiikkansa evangeliumin varaan. Se merkitsee sellaisen ajattelun hylkäämistä, mikä edellyttää yleispäteviä toimintamalleja eri tilanteita varten. On vain yksi yleinen normi, tämä: "Rakasta Herraa, sinun Jumalaasi yli kaiken, ja lähimmäistäsi niin kuin itseäsi.

Jokaisessa situaatiossa ihmisen on lupa itsenäisesti ratkaista, miten tämän käskyn hengessä tulee toimia. Vain näin yksilö on ottanut täyden vastuun itsestään eettisenä olentona. Tämä on täysin sopusoinnussa sen kanssa, mitä Jaakob opettaa, kun hän kehottaa katsomaan vapauden lakiin ja siinä pysymään. Helppoa on vetäytyä säädettyjen lakien, asetusten, johtosääntöjen ja erillisten määräysten suojaan. Yhteiskuntakäytännömme perustana onkin edelleen roomalaisen tradition juridiikka, ei kristillinen etiikka.

Aloitin kahdella kokemuksen sirulla. Kierrän kehän umpeen kolmannella, edellisiä tuoreemmalla muistikuvalla. Muutama viikko sitten kuuntelin radiosta päivän mietelauselmia. Ne kietoutuivat seuraavan väitteen ympärille: maailman onnellisin ihminen on se, joka ajattelee mielenkiintoisimpia ajatuksia.

Lause sykähdytti. Se tuntui terveellä tavalla ravistelevan hereille sellaisesta pakanallisesta fortuna-onnen kuvajaisesta, jossa haa-

veillaan, että onni jostakin ulkoapäin tulisi osaksemme tai että sen voisi ostaa omistettavaksi ja ahmittavaksi. Tuo lause on hyvä muistaa silloin, kun joutuu kokemaan turhaumia tässä Fürsorge-maailmassa. Mielenkiintoisia ajatuksia ei voi mikään eikä kukaan tuhota.

Kuitenkin väittäisin, että apostoli Jaakob on vielä enemmän oikeassa, kun hän toteaa, että ihminen on autuas l. tosionnellinen tekemisessään — siihenhän lukemani tekstisana päätyi.

Kuvittelepa, että sinä uskot lujasti johonkin — tai kierkegaadilaisesti kärjistäen: että sinulla on asia, jonka puolesta voit elää ja kuolla — ja sitten olet tekemässä jotakin, joka täysin linjautuu uskoosi, niin etkö silloin elä onnesi korkeimmassa auvossa! Kruununa siinä voi olla vielä tietoisuus, että tekeminen ei tarvitse tuottaa ihmiskiihosta. Riittää toivomus, että se kirkastaisi Jumalan kunniaa.

Pieneksi loppukohdaksi vielä Raamatun sanan oma todistus. Evankelista Luukas on tallentanut episodin, mikä sijoittuu Jeesuksen toiminnan lomaan. Kansanjoukosta astuu esiin nainen, nimeltä mainitsematon. Selkeää henkilöpalvontaa osoittaen hän puhkeaa spontaaniin puheeseen: "Autuas on se kohtu, joka on kantanut sinut, ja ne rinnat, joita olet imenyt". (Lk 11:27)

Jeesus reagoi tavalla, joka kertoo hienotunteisuudesta, mutta joka samalla sisältää radikaalin korjauksen. Hän vastasi: "Niin — autuaat ovat ne, jotka kuulevat Jumalan sanan ja sitä noudattavat."

MODERNI KIRJALLISUUS

Kurssin tavoitteena on analysoida modernin koti- ja ulkomaisen lyriikan ja proosan keskeisiä teoksia käyttäen hyväksi luovan lukemisen ja lähiluvun (close reading) mahdollisuuksia.

Kurssi on avoin kaikille, mutta on hyödyksi erityisesti äidinkielenopettajille ja luovan kirjoittamisen opettajille.

Luentoja yhteensä 36 tuntia. Luennoitsijana kirjailija Matti Paavilainen.

Kuutena lauantaina 2.3. 1991 alkaen (paitsi 30.3.) klo 11.00—12.15 ja 14.45—17.00.

Kurssimaksu 1850 mk.

Kurssipaikka ja kurssin järjestäjä:

Kriittinen korkeakoulu,
Kasarmikatu 19.
Ilmoittautumiset
puh. 624 977.

Ilmoittautuminen on sitova kun kurssimaksu on maksettu. Kurssimaksu maksetaan Kriittisen korkeakoulun tilille:
PSP 715 560.

EI-VÄKIVALLAN MÄÄRITELMÄ

Esitän kysymyksen: mitä tarkoitetaan Intian etiikassa käsitteellä ahimsä?

Unto Tähtinen

Mikä on ei-väkivallan määritelmä?

Edellä esitetty kysymys on syytä erottaa kyseisen normin soveltamisen laajuudesta. On tavanomaista Intian etiikassa tehdä soveltamista koskeva määrällinen erottaminen ns. "suuren lupauksen" ja "pienen lupauksen" välillä. Edellinen sisältää tavoitteen noudattaa täydellisesti moraalinormeja, jälkimmäinen hyväksyy normien relatiivisen noudattamisen.

Maallikko voi asteettain lisätä kykyjään noudattaa tärkeimpiä hyveitä kuten ei-väkivaltaa. Kuitenkin hän on kastinsa ja elämänsä kautensa perusteella määrätty suorittamaan hänelle kuuluvat sosiaaliset ja taloudelliset velvollisuudet. Sen vuoksi maallikko joutuu tekemään kompromissin yleisten hyveiden noudattamisessa niiden täydessä merkityksessä. Mutta munkkia eivät vastaavasti rajoita sosiaaliset, sosiaali-uskonnolliset tai taloudelliset velvollisuudet ja hän on täten vapaa soveltamaan moraalisia hyveitä niiden täydessä merkityksessä.

Ei-väkivallan kohdalla voidaan edellä kuvatussa sovellutuksesta erottaa määritelmä. Mitä tarkoitetaan kä-

sitteellä "ei-väkivalta" tai "väkivalta"? Toisinaan nämä molemmat, sovellutus ja määritelmä osittain kattavat toisensa, kuitenkin periaatteessa me voimme erottaa kyseiset kaksi ongelmaa toisistaan.

Mielestäni Intian etiikassa esiintyy kaksi oleellisesti erilaista käsitettä ei-väkivallasta. Nimeän toisen niistä "askeettiseksi" ja toisen "vedalaiseksi" perinteeksi. Askeettisia ovat tällöin ne ajatussuunnat jotka pitävät oleellisena elämän lopullisen päämäärän saavuttamista, mokṣaa, vapautumista kaikesta sidonnaisuudesta. Vedalaisia, tai tarkemmin sanoen varhaisvedalaisia ne suunnat, jotka arvostavat oleellisesti hyvää elämää yhteiskunnan puitteissa, kuten tekivät varhaisimmat Vedat.

Upaniṣadeissa tulevat esille molemmat määritelmät. Askeettinen määritelmä on mainittu mm. śāṇḍilya-upaniṣadissa.¹⁾ Se merkitsee "ei aiheuttaa kärsimystä ainoallekaan elävälle olenolle minään aikana ajatuksissa, sanoissa tai teoissa". Tämän ei-väkivallan ehdottoman määritelmän hyväksyvät jainalaiset, buddhalaiset ja joogit. Oleellista on todeta, että mikä hyvänsä intentionaalinen teko mikä aiheuttaa tai on aiottu aiheuttamaan kärsi-

mystä tai vahinkoa yhdellekin elävälle olenulle, on leimattava "väkivallaksi". Sen vuoksi ei-väkivalta kohdistuu universaalisesti kaikkiin eläviin olentoihin ilman poikkeusta.

Kuitenkin se eettinen traditio joka perustuu alkupe räisiin vedalaisiin lähteisiin on toinen. Chāndogya-upaniṣadissa on tärkeä varhais-vedalaiseen ajattelutapaan perustuva käsitys. "Hän joka noudattaa ei-väkivaltaa kaikkia eläviä olentoja kohtaan uhripaikkoja lukuunottamatta, vapautuu jälleensyntymästä".²⁾ "Pyhät paikat" (tīrtha) viittaa eläinten uhripaikkoihin.

Kyseinen käsitys on selvästi autoritatiivinen, se perustuu Vedojen sanaan. Tähän traditioon tukeutuen Intian lainsäätäjä Manu sanoo että se himsā jonka Vedat velvoittavat tekemään tulee ymmärtää ahimsäksi, koska moraaliset velvollisuudet kasvavat esiin Vedojen velvoituksista.³⁾ Kyseinen vedalainen ei-väkivallan käsite on myös ilmaistu Mahābhāratassa selkeässä muodossa: "se väkivalta (himsā) joka tehdään pahantekijälle maailmallisen hyvinvoinnin (lokayātrā) ylläpitämiseksi on ahimsā".⁴⁾ Tämä näyttää merkitsevän sitä että pahantekijälle tehty väkivalta tai väkivaltaiselle olenulle tehty väkivalta sisältyy ei-väkivallan käsitteeseen.

Näin varhaisten Vedojen auktoriteettiin nojautuva ei-väkivallan käsite ei ole samalla tavalla absoluuttinen tai universaalinen kuten askeettinen käsite. Vedalainen ei-väkivalta merkitsee pidäty mistä kärsimyksen aiheut-

tamisesta elävälle olenulle mikäli Vedat eivät siihen velvoita. Me voimme tehdä sen loogisen johtopäätöksen että alkuperäisten Vedojen mukaan vihollisen tappaminen sodassa, rikollisten te loittaminen ja eläimen surmaaminen uhritoimituksessa ovat ei-väkivaltaisista tekoja määritelmän perusteella edellyttäen tietysti että teot suoritetaan autoritatiivisten kirjoitusten mukaisesti.

Täten on kaksi oleellisesti erilaista ei-väkivallan määritelmää. Käsite ei tarkoita samaa kaikissa yhteyksissä. Niiden arvoperusteet näyttävät myös olevan erilaiset. Autoritatiivinen vedenalainen ei-väkivalta on motivoitu maallisella hyvinvoinnilla ja siihen liittyvillä sosiaalisilla syillä. Askeettinen ei-väkivalta taas on perustunut yksilölliseen elämän lopulliseen päämäärään, mikä on henkinen luonteeltaan.

Askeetit, eritoten jainalaiset ovat selvittelleet ahimsān ja himsā luonnetta, ja ovat myös kritisoineet vedalaisia käsityksiä. Jainalaisten mukaan väkivalta tarkoittaa elämän perusteiden loukkaamista johtuen epämoraa lisista motiiveista.⁵⁾ Eräs toinen jainalainen lähde toteaa että himsā on mikä hyvän sä epäpuhtaista teoista johtuva vahingonteko elämän aineellisia tai sielullisia vitaliteetteja kohtaan.⁶⁾ Tähän sisältyy se varaus että vahingonteko elämälle ei ole himsā jos toimivalla henkilöllä on puhdas motiivi ja jos hän myös noudattaa huolellisesti oikean toiminnan sääntöjä. Toisaalta jos hän toimii tietämättömyydessään epäpuhtaasti, aiheutuu väkivaltaa vaikka toinen elävä olento ei joutuisikaan kärsi-

mään.⁷⁾ Viimeksi mainittu toiminta on joka tapauksessa henkistä väkivaltaa itseään kohtaan.

Eräät jainalaiset lähteet pitävät ahimsā "sisäisenä puhdistautumisena". Sanotaan, että ahimsāa on maallisen tarrautumisen (rāga) ja muiden epätaiden motiivien poissal ooa.⁸⁾ Ei-väkivaltaa on myös ulkoisen ja sisäisen omistamishalun kieltäminen.⁹⁾ Nämä viitteet kuvaavat ei-väkivaltaa oleellisesti mielen puhtautena, ei maallisen hyvinvoinnin tukijana.

Täten askeettisen ei-väkivallan edustajat ovat sanoutuneet irti vedalaisesta ei-väkivallasta. Askeetit ovat selkeästi vastustaneet vedalaista ei-väkivallan aatetta. Jainalainen kirjoittaja Hemacandra viittaa Manun lakeihin ja muihin vedalaisiin kirjoituksiin "väkivallan oppeina" (himsāśāstra).¹⁰⁾ Hän sanoo: "nämä tyyperykset jotka luovuttuaan itsehillinnästä, kaikkiin olentoihin kohdistuvasta säälistä ja moraalista yleensäkin, ovat vieläpä julistaneet väkivallan velvollisuudeksi".¹¹⁾ On parempi olla kurja materialisti (cār vāka) joka on avoimesti vääraoppinen, kuin valesuinen demoni joka julistaa Vedoja".¹²⁾

Kuitenkaan vedalaisen ei-väkivallan käsitteen kiritsoijat eivät rajoitu jainalaisiin aatesuuntiin. Myös Vedat tunnustavien ortodoksisten suuntien joukossa on askeettisen moraalin edustajia. Sāmkhya-kārikā vastustaa Vedojen auktoriteettiin suoraan nojautuvaa Mīmāṃsā systeemiä. Mīmāṃsā hyväksyy olemassaolevan yhteiskunnan hy-

väksi tapahtuvan epäpuhtaasta toiminnasta.¹³⁾ Väki-valta palvelee yhteiskunnan hyvinvointia. Kuitenkin epäpuhtaus kritiikin mukaan johtaa karmalliseen epäansioon eikä voi olla henkinen hyvä.

Vedojen auktoriteetin hyväksyvät askeettiset kirjoitukset eivät aseta epäilyksenalaiseksi etteivätkö uhritoimitukset tuottaisi ajallista hyvää tekijälleen, kuitenkin eläinten tappaminen ja kasvien tuhoaminen samalla tuottaa mielen epäpuhtautta eikä sellainen teko voi olla sekoittamaton hyvä.¹⁴⁾

Sāṃkhya-sūtran kommentaattori arvostelea Mīmāṃsā käsitystä sikäli että sen hyväksymät keinot ovat todellisuudessa täynnä väkivaltaa. Mīmāṃsā on valmis käyttämään maallisia keinoja hyvän yhteiskunnan aikaansaamiseksi. Kuitenkin kyseisten keinojen seuraus voi olla vain väliaikainen hedelmä, väliaikainen hyvä. Sitä ei voida rinnastaa lopulliseen hyvään. Kyseinen sāṃkhya kritiikki toteaa ettei voida osoittaa päteviä syitä rajoittaa yleistä sanontaa: na hiṃsyāt sarvābhūtāni, ei vahingoittaa ainoatakaan elävää olentoa.¹⁵⁾ Tämä askeettiseen perinteeseen kuuluva lähde näyttää toteavan, että todistamisen taakka on sillä joka yrittää poiketa universaalisesta normista, ei aiheuttaa väkivaltaa ainoallekaan elävälle olenolle. Käsitteellisesti ei edes Vedojen auktoriteettiin nojautuva lause oikeuta sisällyttämään ei-väkivaltaan oikeutettua väkivaltaa. Tällöin oikeutettu väkivalta on sekin syntyä, joskin tekona se voi merkitä sekoitettua hyvää. Silloinkin kun

Vedojen auktoriteetti käskkee toimimaan tietyllä tavalla, voi teko olla yksilön kannalta enemmän epäpuhtas kuin puhdas.

Edellä esitetty viitteet askeettisiin koulukuntiin osoittanevat, että vedalaista ahiṃsā arvosteltiin nimenomaan siitä, että se salli poikkeuksia universaaliseseen periaatteeseen: ei aiheuttaa kärsimystä tai vahinkoa ainoallekaan elävälle olenolle. Tässä kritiikissä jainalaiset, buddhalaiset, sāṃkhya ja jooga omaksuvat periaatteessa saman kannan.

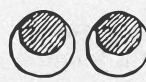
Näin ahiṃsā on määriteltä periaatteessa kahdella tavalla. Askeettinen määritelmä on seuraava: intentionaalinen teko, joka ei aikaansaa väkivaltaa ainoallekaan elävälle olenolle. Myös subjekti itse kuuluu käsitteeseen "kaikki elävät olennot". Alkuperäinen vedalainen määritelmä on puolestaan toisenlainen: "ei aiheuttaa väkivaltaa ainoallekaan elävälle olenolle paitsi jos Vedat niin määräävät". Tässä tapauksessa Vedojen hyväksymä tai käskävä väkivalta on osa ei-väkivallan käsitettä.

Kyseinen erottelu ei koske yksin ei-väkivallan sovellutusta, mikä voi olla absoluuttista tai relatiivista. Myös itse ahiṃsā käsite voi olla universaalinen tai poikkeuksen sisältämä. Yleensä on Intian etiikassa kiinnitetty huomiota tällä vuosisadalla sovellutuksen ongelmiin ja sen relatiivisuuteen, mutta vedalaisen ei-väkivallan käsitteellinen ero on paljolti unohtunut.

Näin on olemassa periaatteessa kaksi erilaista ei-väkivallan käsitettä. Mahatma Gandhi omaksui moraalikäsitteensä askeeteilta, kuten eräistä upaniṣadien lauseista, jainalaisilta ja joogeilta. Tässä suhteessa hän hylkäsi Intian poliittisen ja sosiaalisen etiikan voimakkaan tradition. Tämän vuoksi nykyinen vallitseva käsitys ei-väkivallasta on periaatteessa askeettinen. Myös vanhoja kirjoituksia tulkitaan tässä suhteessa usein väärin jättäen vedalainen käsite unhon. Nykyisin ei juurikaan missään voi havaita mainintaa, että vedalainen väkivalta sisältyisi käsitteellisesti ei-väkivaltaan.

VIITTEET

1. śāṇḍilya-Upaniṣad 1.1.
2. Chāṇḍogya-Upaniṣad 8.15.1.
3. Manusmṛti 5.44.
4. Śānti-Parva 15.49.
5. Tattvārtha-Sūtra 7.13. Śrāvakācara by Amitagati 6.12.
6. Puruṣārtha-Siddhyapāya 3.43.
7. Ibid, 3.45–45.
8. Ibid, 3.44.
9. Ibid, 3.118.
10. Yoga-Śāstra 2.37, also ślikas 33–36.
11. Ibid, 2.40.
12. Ibid, 2.38.
13. Sāṃkhya-Kārika 2.
14. Vācaspati Miśra on Sāṃkhya-Kārikā 2.
15. Vijnānabhikṣu on Sāṃkhya-Sūtra 1.6.

VAPAUDEN JA TASA- ARVON RISTIRIITA

Ranskan vallankumouksen suuret ihanteet: vapaus, veljeys ja tasa-arvo ovat taas kerran koko Eurooppaa järjestyttävän uudelleen arvioinnin kohteena. Yli kaksi vuosisataa kulttuuriamme muovanneet arvot eivät ole niin itsestään selviä, kuin niiden nimeen vannominen antaisi ymmärtää. Näiden ihanteiden ongelmana on niiden keskinäinen ristiriitaisuus. Äärimmilleen viety vapaus ei siedä tasa-arvoa eikä päinvastoin. Myös veljeyden ja vapauden samoin kuin tasa-arvon ja veljeyden kesken vallitsee jännitteitä.

Tasa-arvon ajatus, joka on ollut sosiaalipoliittikkamme ja koko hyvinvointiyhteiskuntamme kehittämisessä keskeinen arvo, on ratkaisevasti parantanut laajojen väestöryhmien asemaa niin taloudellisesti kuin sosiaalisesti. Ajatus tasa-arvon, egalitarismin onnelasta on kuitenkin kohdannut viime vuosina hyvin ankaraa kritiikkiä. Eikä vähäisintä ole ollut Itä-Euroopan maiden tapahtumien vaikutukset.

Absoluuttisen oikeudenmukaisuuden vaatimus kaikkien tasa-arvon nimessä johtaa sie-tämättömään sosiaalibyrokratiaan, joka vah-tii ja rankaisee jokaista eriarvoisuuden ilmenemistä. Äärimmilleen viety tasa-arvon tavoitelu johtaa kontrollipoliitikassa kaiken veljeyden loppumiseen ja totaaliseen vapauden rajoittamiseen. Tasa-arvo matemaattisena mal-lina ja juridisena periaatteena vie pohjan ihmisten myötätunnolta, empatialta ja kyvyltä tuntea aidosti vastuuta toisistaan.

Tasa-arvon vastakohtana on usein nähty vapaus, jonka perusteluna on humanistinen näkemys siitä, että jokainen ihminen voi määritellä vain itse mikä on hänelle parasta. Vapaus on katsottu kuuluvan olennaisesti demokratiaan ihmisten oikeutena päättää itseään koskevissa asioissa. Sosiaalipoliittisesti vapauden ideaali toteutuu vain terveiden, työikäisten ja hyvin toimeentulevien kansalaisten osalta. Sairastuessa, toimintakyvyn heiketessä, työttömäksi jäädessä tai taloudellisisissa vaikeuksissa ihmisen vapaat valinnat ovat yleensä supistuneet hyvin vähään. Yksilö joutuu useimmiten tyytymään niihin ratkaisuihin, joita yhteiskunta tai lähiyhteisö hänen puolestaan tekevät.

Rajoittamaton vapaus voi johtaa villin kilpailun viidakkoon, vahvimman, äänekkäimmän, rahakkaimman demokratiaan. Vapauden ylikorostamisesta seuraa myös itsekkyyden kasvu ja yhteisön tiukka yksityistäminen, jossa veljeys ja oikeudenmukaisuus unohtuvat tyystin.

Veljeyden aatteeseen suhtautuminen on ollut yhteiskunnassamme kaksitahoista. Toisaalta sen on nähty kytkeytyvän kristillisen etiikan lähimmäisen rakkauteen ja hyväntekeväisyystoiminnan armeliaisuusperiaatteisiin. Toisaalta on puhuttu kulttuurimme kanalta, että "sivistyksen mitta on se, kuinka pidämme huolta lapsista, vanhuksista ja muista vähäosaisista". Tällaisesta velvoitesolidaarisuudesta on itseasiassa vain lyhyt matka ulko-kohtaiseen oikeudenmukaisuusperiaatteen, jossa hyväntekeväisyyteen suhtaudutaan ylenkatseellisesti, kuten turhaan tunteiluun ainakin.

Aivan viime aikoina solidaarisuuden, uuden yhteisöllisyyden ja kollektiivisen hyvinvoinnin ideat ovat nousseet esiin. Erityisesti vaihtoehtoliikkeiden piirissä on puhuttu ihmisenkokoisista yhteisöistä, keskinäisestä vastuusta ja solidaarisuudesta, joka kasvaa lähiyhteisöstä koko maailman laajuiseksi. Toisaalta erilaiset kollektiivisen yhteiselämän kokeilut ja ehkä laajassa mitassa kiinalaisen kulttuurivallankumouksen kokemukset osoittavat, että veljeyden aatteen ylikorostaminen johtaa alistavaan yhdenmukaisuuden paineeseen, pakotettuun avoimuuteen. Tuloksena on läpinäkyvä yhteiskunta, joka ei tunne lainkaan yksityisyyttä. Tällainen pakkoveljeys ei luo pohjaa aidolle tasa-arvolle, vaan sen sisään rakentuu uudenlaisia hierarkioita. Eh-dottoman yhdenmukaisuuden paine ei myöskään jätä tilaa yksilön vapaudelle.

Kulttuurikehityksessämme onkin nähtävissä tällä hetkellä suuren synteessin tarve. Ranskan vallankumouksen ihanteiden ei tulisi sallia ideologisoituvan kapea-alaisesti kuten tähän asti on koettu: vapaus uusliberaaleille ja konservatiiveille, veljeys vihreille ja ekologiselle liikkeelle ja tasa-arvo sosiaalidemokraateille ja vasemmistolle. Haasteena on sovi-ttaa yhteen vapauden, veljeyden ja tasa-arvon aatteista niiden parhaat puolet ja onnistua välttämään yksipuolisten painotuksien vaarat.

Tapani Sihvola

UNTA EI VOI TUN- NUSTAA

Sandberg Timo: Unta ei voi tunnustaa. Karisto 1990.

Timo Sandberg on ollut sitkeä kirjoittaja. Aikoinaan hän keräsi Nuoren Voiman Liiton ja muiden kilpailujen palkintoja runoillaan ja novelleillaan. Sandberg on myös osallistunut moniin antologioihin, mutta esikoisteoksensa hän julkaisi vasta tänä vuonna jo päälle 40-vuotiaana. Maailmalle Sandberg lähti 14-vuotiaana eli voi sanoa hänen kuuluvan niihin kirjoittajiin, jotka elävät ensin ja kirjoittavat kirjansa vasta sitten ja näin hän päin asetus on hyvä. Kirjoittamista Sandberg on opiskellut elämän koulun lisäksi myös teoriassa, viime vuonna hän lopetti Kristillisen Korkeakoulun kolmi-vuotisen kirjoittajakurssin.

Kirjan, Unta ei voi tunnustaa, päähenkilöitä ovat mies ja hänen 16-vuotias, äitinsä luona asuva, tyttärensä. Mukaan mahtuu tytön äiti ja miehen uudempi elämänkumppani sekä tyttären poikaystäviä ja heidän vanhempiaan.

Mies, Rannikko, ei ole tyärtään paljon ehtinyt ajatella ennen kuin ex-vaimo ilmoittaa tytön karanteeniin kotaan. Mutta nyt isyyteensä syttynyt Rannikko löytääkin tyttärensä jo pitkälle kriminalisoituneen jengin keskeltä. Tehdään pieniä keikkoja, ryyppätään, kokeillaan muu-

takin kuin viinaa, naidaan ja lyödään. Tyttö on imussa ja tämä meno takaa elämän kiimaa ja kiihkoa sekä varman lopputuloksen. Rannikko yrittää olla nuorekas ja ymmärtäväinen, ryyppää tyttären kaverien kanssa, ottaa tytön mukana myös poikakaverin luokseen asumaan. Yrittää sietää likaisia, muista piittaamattomia jengiläisiä ja epäonnistuu. Yrittää tutustua nuorten vanhempiin ja näkee, etteivät nuoret olisi voineet muunlaisia ollakaan. Mutta miten hänen tyttärensä sitten on löytänyt ja samastunut tähän väkeen?

Nuoripari ei viihdy Rannikolla, vaan he lähtevät isän haulikko mukaan uudestaan kadoksiin, kunnes isä löytää tyttärensä haulikko sylissä oudon pojan viereltä ja epämiellyttävän vävyehdokkaansa lattialta kuolleen. Alkavat uudet seikkailut ja isä haluaa taata tyttärensä syyttömyyden millä hinnalla tahansa.

Isän ei-kriminaalisuutta ja myös tyttären taustan "kunnollisuutta" kuvaa se, että isällä on poliisikaveri, joka sitten käsittelee asiaa. Mutta ei isä aivan kyyhkynen ole, on hänessä jännittävyttä sen verran, että hän on nainut ja nai jengin poikien kanssa samaa toimitusjohtajan rouvaa, joka sitten paljastuukin varsinaiseksi konnattareksi. Kirjan lopussa täysin vailla turvaa ja hoivaa kasvaneet nuoret menehtyvät kukin omalla tavallaan; Rannikko on edes yrittänyt ottaa vastuuta lapsestaan ja tyttö selviää mahdollisesti säikähdyksellä paremmille teille. Ja tämä on se karu ja kova totuus nuorisorikollisuuden maailmasta: jos

menneisyydestä tai edes nykyisyydestä löytyy edes yksi nuoreen luottava ja hänen parastaan haluava aikuinen, joka ei itse ole tuupertunut omiin ongelmiinsa, nuori voi selviytyä.

Sandbergin jännityskirjan maailma on todellinen. Kuka tahansa siinä voi olla kuka tahansa. Väkipalsta, julmuus, tunteettomuus ovat jatkumoa, jota on vaikea katkaista, jopa silloin kuin siihen varta vasten pyritään. Nuorten tausta on jengikuvauksessa oleellista, myös silloin kun kirja rakentuu juonelle, toiminnalle ja sen psykologinen sekä yhteiskunnallinen näkökulma kertoo ennen kaikkea kirjoittajansa ammattitaidosta. Sandbergin esikoisteos on huolellisesti rakennettu, eikä se ole vain viihdettä ja jännitystä. Mielenkiinnolla jää odottamaan tekijän seuraavaa antia lukijoilleen.

Seija Viitaniemi-Lahtinen

TYÖLLE VIILEÄ SUKU POLVI?

Riitta Tuohinen 1990: Työlle viileä sukupolvi? — Nuorten työlle antamista merkityksistä, niiden tutkimisesta ja tulkinnasta. Työministeriö, työpoliittisia tutkimuksia 1990:1

Helsingin yliopistossa työskentelevä sosiaalipsykologi

Riitta Tuohinen on kirjoittanut kiinnostavan tutkimusraportin hankkeestaan. Raportti koskettaa kahta etenkin koulutuspolitiikassa, työvoimapolitiikassa sekä sosiaali- ja terveystieteissä ongelmalliseksi osoittautunutta aluetta, nimittäin nuorisotutkimusta ja työhön liittyvien arvojen tutkimusta.

Oikeammin se ei ole vain raportti, vaan tutkimus. Ehkä se ei ole vielä tutkimus sanan sellaisessa merkityksessä, jota sillä yliopistossa usein tarkoitetaan. Se ei ole suppeaksi rajattu eikä roso-ton. Mutta se on tutkimusta edistävä ja innostava puheenvuoro, sillä siinä on esitetty vaikeita kysymyksiä ja niitä on kommentoitu terävästi ja oivaltavasti.

Tuohinen arvostelee keskustelua työstä ja siihen liittyvistä arvoista "käsitteelliseksi sekasotuksi". Ääriesimerkkinä 'työn' epähistoriallisesta käsitteellistämisestä hän mainitsee tavan, jolla neuvostoliittolaista kulttuurihistoriallisen koulukunnan teoriaa esineellisen työtoiminnan merkityksestä ihmisen lajikehityksessä on sovellettu suoraan kuvaamaan palkkatyön merkitystä ihmisyyksilön sosiaalistumiselle.

On totta, että olemme kriittikömmästä pitäneet palkkatyötä työn "normaalina" muotona. Siihen on totuttu ja tämä tottumus on heijastunut myös tieteen ja tutkimuksen piiriin. Tiettyjä siitä seuraavia asioita ei ole asetettu kysymyksenalaiseksi. Niinpä sosiaalipoliitikot ovat vasta nyt heränneet ja havahtuneet tiettyistä peloista.

On havahduttu pelkoon, että työyhteiskunnan "kriisistä" seuraa ongelmia koko

sosiaaliturvalle. Kun sosiaaliturvamme on rakentunut ansioperusteisesti ja kun sen pohjana on normaaliksi mieltämämme säännöllinen ja määrämittainen ansiotyö, on oletettu, että sosiaaliturvan perusteet horjuvat palkkatyön katkosten ja lyhyiden työsuhteiden takia. Ns. joustavassa tuotannossa suositaan määrä- ja lyhytaikaisia työsuhdemalleja.

Toinen huolenaihe on ollut pelko tietynlaisen työvoiman saannin ehtymisestä. Nuoret ovat kiinnostuneita "puhtaista töistä". "Likainen työ", ruumiillinen työ ja työ vaarallisissa ympäristöissä synnyttää vastenmielisyyttä, jonka on pelätty johtavan vaikeuksiin tuotannollisessa toiminnassa.

Tämä seikka näkyy koulutuksessakin, sillä tiettyihin koulutusammatteihin on ollut vaikea saada opiskelijoita. Ammatillisen koulutuksen sisään saattaa muodostua tietynlainen rakennevioutuma: nuorten ikäluokien kiinnostus kohdistuu ensisijaisesti opistoasteen koulutukseen ja peruskoulupohjaiset koulutusammatit jäävät aliarvostetuiksi ja eihalutuiksi.

Tuohisen mielestä nuorten suhde työhön muodostuu eri pohjalta kuin vanhempien polvien. Työn tekemisen velvollisuusnormi menettää merkitystään nuorten kulloisissakin valinnoissa ja työn sisältöön, laatuun, mieleen ja tarkoitukseen liittyvät seikat nousevat keskeisiksi. Nuorison 'viileä' suhtautuminen työhön on normipaineista vapaata, rationaalista ja tilanteen mukaan joustavaa. Sitä emme voi puhua vain yhdestä suhtautumistavasta

työhön. Nuorille työ merkitsee ainakin seuraavia asioita: (1) työ tulevana (omana) ammattina, (2) työ "ihmisla-jin perustarpeiden" mukaisena toimintana, jossa vaikutetaan maailmaan ja jätetään siihen oma jälki sekä (3) työ toimeentulon ja kulutuksen lähteenä.

Tuohinen kuvaa erinomaaisesti "uuden" ja "vanhan" käsityksen eron. Kuvaukseen sisältyy tietty pulma. Saadakseen esille uuden 'viileän' suhtautumisen perusteet, hän joutuu idealisoimaan sitä ja normittamaan "vanhan" käsityksen. Uusi 'viileä' suhtautuminen on kuvattu tuoreeksi ja raikkaaksi, "vanha" kangistuneeksi ja normatiiviseksi.

Tulevaisuus on kuitenkin mutkikas juttu. Kuvitellaan hyvinkin mahdollinen tulevaisuus. Talous kääntyy pitkäaikaiseen laskuun, luonto on entistä saastuneempaa, toimeentulo-ongelmat ja velkaantuminen nykyistä kärjistyneempiä, ihmiset nykyistään ahdistuneempia. Millainen 'työ' tällaisessa ei-toivotussa yhteiskunnallisessa tilanteessa on "pelastustyötä"? Luulisin, että se on likaista ja raskasta työtä sekä raadollista auttamista enemmän kuin ohjaamista, suunnittelua tai muuta toisten tekemiseen vain normien kautta puuttuvaa työtä.

'Viileässä' suhtautumisessa työhön mainittu seikka voi johtaa pulmiin. Viileys voi jäädä vain viileydeksi, sillä on mahdollista, että tiettyistä töistä pidättäytyminen ja niiden halveksiminen johtaa yhteiskunnallista kehitystä tiettyyn suuntaan. 'Viileä' suhde työhön voi olla rationaalinen moraalisen agentin tai jyrkän egoistin suhde.

Tuohisen mukaan "vanha" suhde työhön muodostui yhteisön jäsenen suhteena yhteisöön. Modernisoitumiskehityksen mukana yksilön suhteesta työhön on tullut yhä enemmän yksilön suhde välittömästi yhteiskuntaan ja sen eriytyneeseen työnjakoon. Tuohinen on havainnut asian kääntöpuolen. Individualisoitumisen kääntöpuolena tapahtuu moniulotteinen yksilöllisten elämäntilanteiden institutionalisoituminen ja standardisoituminen. Yksilöt vapautuvat tietyistä kollektiivisista rakenteista, mutta tulevat yhä enemmän riippuvaisiksi työmarkkinoista ja koulutuksesta sekä psykologisesta ja pedagogisesta asiantuntijuudesta.

Tästä riippuvaisuudesta huolimatta nuorison asemalle on tyypillistä se, että he toimivat arkielämässään erillään muusta yhteisöstä eikä heillä ole yhteisössä mitään tuottavaa roolia. Tuohinen päättääkin, että oman tulevan ammatin henkilökohtainen merkitys jopa kasvaa. Työelämän ulkopuolella olevat nuoret suhtautuvat tulevaan työhönsä ja ammattiinsa kovin odotuksin. Työ liittyy enemmän tulevaisuuteen kuin nykyisyyteen, se on jonkinlainen optio tilipaus sosiaalisesta identiteetistä.

Tuohinen on päättänyt pohdintojensa ja haastatteluaineistonsa, joka koostui peruskoulun päättäneistä nuorista, perusteella siihen, että perinteinen korkea työn arvostus on säilynyt nuoren lähiösukupolven keskuudessa. Kovaa työntekoa arvostetaan, avustusten nauttimista ei. Työn arvostus ei ole kuitenkaan siirtynyt uu-

sille polville sellaisenaan, vaan sillä on uudenlainen perusta nuorten nykyisessä elämäntavassa. Se liittyy yleiseen individualisaatiokehitykseen ja sen mukaisiin itsensä toteuttamisen tarpeisiin. Nuorten elämäntavassa kulutus on tietyllä tavalla itsestäänselvyys. He elävät maailmassa, jossa mitään ei saa enää ilman rahaa. Työtä tehdään myös rahan vuoksi, mutta se ei ole ainoa eikä välttämättä tärkein motiivi.

Tuohinen kuvaa nuorten elämäntavan sellaisia ulottuvuuksia, joissa opettajat tai sosiaalityöntekijät voivat langeta moniin kuoppiin. Nuoren kehitys saatetaan helposti tulkita vinoutuneeksi tai lopullisesti vikaan menneeksi harha-askeleiden sattuessa. On vaikea erottaa pieniä pulmia ongelmalliseksi muuttuvasta kehityskaaresta. Jos nuori kieltäytyy tietynlaisesta työstä, houkutus ajatella, että hän vieroksuu työtä ylipäätään on lähellä, vaikka palkkatyöhön osattaisiin suhtautua kriittisesti.

Raportti sopii opiksi kaikille käyttäytymis- ja yhteiskuntatieteilijöille. 'Viileydessään' se on opiksi tavalliselle pulliaiselle ennakkoluulojen ja asenteiden voittamiseksi. Raportti on rikassisältöinen. Tuohinen käy keskustelua esimerkiksi työn arvostusta koskevassa tutkimuksessa käytetyistä mittareista sekä työn käsitteen uudenlaisesta määrittelystä, jossa keskeisenä ajatuksena on voittaa ajatus palkkatyöstä ainoana hyväksyttävänä työn muotona. Monipuolisuus ja laaja ymmärrys ovat mahdollistaneet tutkimuksen 'viileyden'.

TIETO, USKO JA KAUNEUS

Venkula, Jaana (toim.) Ajatuksen voima. Tieto, usko ja kauneus ihmisen kohtaloissa.

Edistyksellisen tiedeliiton julkaisuja 1990.

Edistyksellinen tiedeliitto on viime vuotisilla edistyspäivillään tarttunut ihmisiä kiinnostaviin ja perin inhimillisiin tieteen kysymyksiin. Tieteen ilot (suruista onkin viimeaikoina kuultu aika lailla) olivat pohdittavina pari vuotta sitten, viime vuonna etsittiin nyt käsillä kirjainakin tarjoiltavaa ajatuksen voimaa.

Kasvottomalle tieteelle halutaan antaa tekijöidensä mukainen ilme. Pyrkimys on mielestäni hyvä ja arvostettava — paljolti ihan tuloksia myöten. Tiedekin on näet tekijöidensä persoonallinen tuotos, vaikka siitä usein pyritäänkin antamaan ylvään yleinen ja kaikessa yli yksilöiden käyvä kuva. Jo tapa puhua "tieteen kehityksestä" peittää usein näkymättömiin tiedettä tekevät subjektit ja heidän tuntonsa, jotka osaltaan ohjaavat tekijöidensä kaikkea, myös tieteellistä, toimintaa. Jonkun tiedettä tekevän yksilön/ryhmän työn tulokset mahdollistavat tai joissakin tapauksissa myös tekevät mahdolltomaksi jonkun tai joidenkin toisten toiminnan. Tieteestä on tullut yleisen ja paljolti myös inhimillisen le-

gitimiteetin väline: tiede mahdollistaa, mutta se myös "sallii".

Kuitenkin inhimillistä elämää ja toimintaa kantavat myös muut voimat kuin tiukan tieteelliset käsitykset. Usko ja epäily sekä kauneuden kaipuu kuljettavat ihmistä tiedon ohessa ja välillä myös tiedosta kokonaan riippumatta. Uskon ja epäilyn voima sekä kauneuden voima ovat kuitenkin usein kietoutuneet tietoon ja vaikuttavan kaikki yhdessä ja jakamattomassa kokonaisuudessa. Tällöin voitaneen puhua inhimillisestä tiedosta ja sitä synnyttävästä ajattelusta sanan varsinaisessa ja laajassa merkityksessä. Tästä kokonaisuudesta syntyvää ajatuksen voimaa tarkastellaan tässä Jaana Venkulan toimittamassa kokoelmassa.

Esipuheessaan Venkula kuuluttaa, että mekanistisesta tiedosta on tullut aikamme uskonto ja ideologia. Tämä on johtanut erehdykseen, jossa pyrimme korvaamaan tieteellä taiteen ja ihmisen eettis-ideologis-uskonnollisen pohdinnan. Yritys on umpikuja, sillä tieteeseen, taiteeseen ja uskonnon kautta saamme erilaista tietoa todellisuudestamme. Erilainen tieto myös tyydyttää ihmisessä olevia erilaisia tarpeita. Näiden keskinäisestä vuorovaikutuksesta katsotaan syntyvän ns. sivistyneen ihmisen, jonka teot ja koko toiminta ovat tulos mielen dynamisesta, harmonisesta, kaikki ainekset hyödyntävästä ajattelun liikkeestä. Venkula korostaa, että sivistys näkyy ennen kaikkea arjen toiminnassa – prosessissa, jossa tieto muuttuu toiminnaksi.

Tämän jälkeen kirjan kolmannessa osassa pohditaan ajattelun eri puolien voimaa. Pohdinnat ovat tieteellisiä ja teoreettisia, joukossa taiteellinen näkökulma todellisuuteen. Niiden yhteys arkiseen olemiseen on usein vain välillinen, tieteellisen etäinen. Nykytodellisuus on kuitenkin täynnä toimintaa, jota sitäkin kuljettavat jotkut ajattelun voimat. Mutta mitkä? Niihin kirjassa ei kajota. Useissa yhteyksissä viitataan arjen kaoottisuuteen ja käsitteelliseen sekavuuteen, johon mekanistinen tietokäsitys ja heikko ajattelun voima ovat kulttuurin syökseneet. Tämän voi nähdä myös aiheen rajauksena: kirja käsittelee ja esittelee ajattelun voimavaroja, ei sen puuhakasta ja pirteää pintaa.

Ingmar Pörn käsittelee filosofisen tiedon merkitystä nykyajalle ja sen ymmärtämiselle. Hän jakaa tiedon kahtia: teoreettiseen tietoon ja päämäärätietoon, johon jälkimmäiseen kuuluu myös kyky arvioida sekä päämääriä että niiden saavuttamisessa käytettäviä keinoja ja välineitä. Niistä muodostuva kokonaisuus on tietoa, josta voidaan käyttää kunniottavaa sanaa viisauts. Pörnin mukaan viisauts ilmenee ennen kaikkea ihmisen luonteessa ja sen kasvamisessa. Kasvatuksen tehtävä on silloin luonteenkasvatus sanan klassisessa merkityksessä. Hyvän ihmisen ohjelmalta ei päästä pakoon tietoyhteiskunnassakaan.

Raimo Lehti on kirjoittanut laajan ja perusteellisen artikkelin uskosta ja epäilystä tieteeseen tienviittoina. Lehti käsittää uskon ja epäilyn tieteiden välineitä, ei päämääriä

koskeviksi, metateoreettiseksi kysymyksiksi. Kyse on asennoitumis- ja toimintamallin valinnasta, jonka omaksumme tieteellisiä ratkaisuja tehdessämme. Laajan historiallisen analyysin avulla alkaen noituuden "empirisestä" todistelusta ja päätyen uusimpaan rationaalisuuden kritiikkiin kirjoittaja johtaa kantansa, jonka mukaan emme selviä tieteiden metodiikan kuvailussa ilman uskon ja epäilyn käsitteitä ja ilman niiden jatkuvaa ja herpaantumaton käyttöä. Tiedeyhteisö on näet ekumeeninen epäilijöiden yhteisö ja sen säilyminen sellaisena edellyttää mainittujen työkalujen jatkuvaa käyttöä.

Taiteen voimaa käsittelee Eeli Aallon kirjoitus Giorgio Morandin taiteesta ja sen suhteesta vuosisatamme eurooppalaiseen historiaan. Aalto käsittelee Morandin rinnalla tämän aikalaisia Wittgensteinia, Sibeliusta ja Edvard Munkia. Näiden kaikkien kohtaloissa hän näkee samankaltaisen taistelun kohti totuuden kauneutta taiteen ja tiedon yhdisteytin voimin. Kaikki he olivat omalla tavallaan aikaansa edellä ja sen johdosta aikansa puristuksissa. Eeli Aallon tarjoama Wittgensteinin lausuma on lohduttava: "Sen, joka on vain ajastaan edellä, sen aika kerran tavoittaa". Näin lienee käynyt kaikille neljälle.

Kai Nieminen käsittelee japanilaisen kirjallisuuden kauneuskäsitystä ja siihen liittyvää ajan ja ajallisuuden kokemusta. Samoissa hiljaisuuden maisemissa liikkuu Pentti Ritolahden kirjoittama näkemys virolaisen säveltäjän Arvo Pärtin musiikista.

Molemmat kirjoitukset heijastavat taiteen kautta välittyvää ajatusvoimaa, sen hiljaista ilmentymää, jota nykyihmisen on usein vaikea havaita.

Kokoelman kolmannessa osassa Markku I. Nurmi käsittelee tietokonetiedon voimaa ja tietokonemyyttiä yleisemminkin. Nurmen tekemä ero ihmisen ja tietokoneen välillä on selkeän yksinkertainen, mutta olennainen: ihminen, toisin kun (tällä hetkellä) älykkäinkään kone, on läsnä elämäntilanteissa ja ihminen, koneesta poiketen, on myös korostetun fyysinen olento. Ihmisen tieto ei ole vain aivoissa eikä tieto synny eikä muokkaanu vain aivojen toiminnan tuloksena. Nurmen johtopäätös on, että tietokonetiedolla

ei ole voimaa itsessään, voimansa se saa vain yhteydestä ihmisten toimintaan, useimmiten työhön. Tietokoneen avulla tehtäville töille ei Nurmen mukaan tulisi antaa mitään erityisasemaa. Koko käsitys ns. tietotyöstä on täten suurelta osin harhaanjohtava. Markku I. Nurmen kirjoitus omalta osaltaan purkaa myyttistä kuvaa tietoyhteiskunnasta ja sen utopistisesta (saavuttamattomasta) tulevaisuudesta.

Paavo Pyllkkäsen artikkeli Fysiikka maailmankuvamme perustana käsittelee David Bohmin kehittämää kvanttiteoriaa aineen ja todellisuuden perusluonteesta. Bohmista johtaen Pyllkkäsen tarjoaa mielenkiintoisen näkemyksen teorioiden luonteesta. Ne ovat ensisijai-

sesti tapoja katsoa maailmaa tai eräänlaisia oivalluksia maailmasta. Teoriat eivät siten olisi tosia tai vääriä, vaan ne ovat käsitteellisiä tapoja katsoa maailmaa ja ne pyrkivät antamaan ymmärrettävän kuvan tietyltä alueelta. Tällaisella "uus-luonnontieteellisellä" teoriamuodostuksella saattaisi olla melkoinen sovellusalue vaikkapa ihmistieteiden alalla. Ymmärtäminen on ei ole kaikkein kehnoin tapa lähestyä ihmisen kompleksista toimintaa. Ei kai vain tiede ole toiminut tässä asiassa "täyttä ymmärrystä vailla". Ja onko se tieteen tapauksessa lieventävä asiahaara?

Jukka Husu

ÄÄNEN SYVÄN YMMÄRTÄMISEN JA KOKEMISEN KURSSIT

VALAMON LUOSTARISSA
10.—14.6. JA 16.—20.6.1991

Opettaja: professori Igor Reznikoff, Pariisin yliopisto.

Hän on pitänyt useita kursseja myös Suomessa sekä musiikin ammattilaisille että asiasta kiinnostuneille.

Kurssi sopii jokaiselle, joka on kiinnostunut äänestä ja sen mahdollisuuksista, muita taitoja tai valmiuksia ei tarvita. Työskentelyvälineinä ovat oma ääni ja keho. Kurssin kieli on suomi.

tavoitteena on kehittää seuraavia taitoja:

- * äänen resonanssi kehossa
- * värähtelyjen herkkävireinen havaitseminen
- * herkkävireinen, tarkka kuuleminen ja äänen tuottaminen
- * kehon luonnolliseen resonanssiin perustuva tarkka intonaatio
- * äänen terapeuttiset mahdollisuudet

Kurssimaksu: 800 mk

Majoitus ja ruokailu: 865 mk — 1.545 mk majoituksesta riippuen

Ilmoittautumiset ja tiedustelut: Kriittinen korkeakoulu puh. 90-624977

Kurssin järjestäjä: Kriittinen korkeakoulu
Suomen Musiikkiterapiayhdistys ry
OK-opintokeskus

SAPATTIKOULUTUS

Sapattikoulutus on vuoden mittainen kurssi henkistä uupumista ja loppuunpalamista vastaan. Kouluttajana toimii VTK, psykologi Keijo Tahkokallio apunaan eri alojen asiantuntijoita.

KEILLE KURSSI ON TARKOITETTU?

Kurssi on tarkoitettu kaikille, joiden työkaluna on ihmisten välinen vuorovaikutus. Kurssin voi käydä työn ohessa edellyttäen, että voi ottaa opintovapaata intensiivijaksojen ajaksi. Vaikka ryhmäistunnot pidetään Helsingissä (katso koulutusprosessin kulku) ei maantieteellisiä esteitä osallistumiselle ole, sillä tarvittaessa voidaan pitkämatkalaisille eriyttää ohjelma siten, että ryhmäistuntojen sijaan pidetään viisi erillistä koulutuspäivää.

MIKSI KURSSI ON TARPEEN?

Kurssi on tarpeen monille siksi, että useat ammatit kuormittavat työntekijän persoonallisuutta yksipuolisesti. Myös työympäristöihin liittyy sellaisia sosiaalisen vuorovaikutuksen ongelmia, jotka sitovat ja kuluttavat työntekijän voimavaroja. Monet työyhteisöt toimivat heikosti. Vallan ja vastuun väliset suhteet eivät ole kunnossa. Työtahti on kiristynyt, työn sisältö köyhtynyt ja jatkuvat muutokset aiheuttavat paineita. Monet työntekijät kokevat, että työ ei anna tyydytystä eikä kehittymismahdollisuuksia. Yli 40-vuotiaista yhä useampi haluaa eläkkeelle. Vuonna 1986 oli 55—64 -vuotiaista 55 prosenttia syrjäytynyt työelämästä.

MIKÄ ON KURSSIN LÄHTÖKOHTA?

Kurssin lähtökohtana on usko ihmisen luoviin mahdollisuuksiin ja positiivisiin voimavaroihin. Jokainen ihminen kantaa sisässään tietoa siitä, mikä on itselle hyväksi, eikä kukaan ulkopuolinen voi siinä neuvoa. Toisinaan käy kuitenkin niin, että elämän ristiriidat, paineet ja ahdistus kasvattavat muurin näiden voimavarojen ympärille. Jokainen muuri on toisaalta ylitettävissä tai alitettavissa, särjettävissäkin. Usein siinä on ovi. Tarvitaan vain oikea avain. Oven avaamisessa voi toisista ihmisistä, tiedoista ja taidoista olla apua. Sitä paitsi tehtävä voi osoittautua hauskaksikin.

MIKÄ ON KURSSIN TAVOITTEENA?

Kurssin tavoitteena on vuoden mittaisen koulutusprosessin avulla auttaa työelämässä uupuneita ja loppuunpalamisen uhkaamia työntekijöitä hyödyntämään omat voimavaransa, pääsemään uusien kokemusten äärelle ja löytämään ilo ihmisenä olemisesta.

KOULUTUSPROSESSIN KULKU

Koulutus koostuu kolmesta viikon pituisesta intensiivijaksosta ja ryhmäkeskusteluista. Ryhmät kokoontuvat säännöllisin väliajoin intensiivijaksojen välisinä aikoina.

INTENSIIVIJAKSO I (5 pv)

Jakson aikana perehdytään vuorovaikutuksen pelisääntöihin, positiivisiin näkökulmiin ja ongelmaratkaisun tekniikkaan.

RYHMÄPROSESSI (8 istuntoa)

Syvennetään intensiivijakson oppeja, laajennetaan näkökulmia ja etsitään uusia, vaihdetaan kokemuksia ja etsitään konkreettinen kehitystehtävä.

INTENSIIVIJAKSO II (5 pv)

Tutustutaan henkiseen valmentautumiseen sekä keskittymisen ja rentoutumisen taitoihin.

RYHMÄPROSESSI (8 istuntoa)

Keskustelu jatkuu, hyödynnetään uudet opit ja etsitään ratkaisuja.

INTENSIIVIJAKSO III (4 pv)

Päätösjakso, jossa kerrataan ja syvennetään opittuja asioita ja käydään loppukeskustelut.

MILLOIN KURSSI ALKAA?

Seuraava sapattikurssi alkaa helmikuussa 1991. Koulutukseen otetaan 21 opiskelijaa. Vapaamuotoisen hakemuksen tulee sisältää lyhyt perustelu koulutukseen osallistumiselle. Hakuaika päättyy 31.1.1991.

MITÄ MAKSAA?

Kurssimaksu on 3500 markkaa. Kurssi haetaan sosiaalihuoltolain (710/82) 53 pykälän mukaiseksi täydennyskoulutukseksi.

Katsaus lehden osoiterekisteri muuttuu lehden lakkaamisen yhteydessä Kriittisen korkeakoulun asiakasrekisteriksi ja sitä voidaan tulevaisuudessa antaa Kriittistä korkeakoulua lähellä olevien yhteisöjen ja yritysten tiedotus- ja mainostarkeituksiin. Niitä, jotka eivät halua säilyttää nimeään rekisterissä pyydetään ystävällisesti ilmoittamaan siitä postikortilla tai puhelimitse Kriittiselle korkeakoululle.

*Kriittinen korkeakoulu Kasarmikatu 19
00130 Helsinki, puh. 90-624 977,
telekopio 90-628 279.*

**KRIITTISEN
KORKEAKOULUN
JULKAISUJA
SARJA:**

- N:o 4 (1986) Perheentupa, Antti-Veikko:
YHTEISÖJEN YMMÄRTÄMISESTÄ.
Sosiaalipedagogisen ajattelun lähtökohtia, 126 s.; 50 mk
- N:o 7 (1987) Esko Paakkola ja Asta Haapalainen (toim.)
METSÄLUONNON KAUTTA HENKISEEN KASVUUN.
Lieksan seminaarin raportti 142 s.; 60 mk
- N:o 9 (1988) Liisa Kiesiläinen (toim.)
KEHITTYVÄ PÄIVÄKOTI.
12 raporttia päiväkotityön kehittämisestä 64 s.; 40 mk
- N:o 10 (1988) Liisa Kiesiläinen:
PÄIVÄKODIN KASVATUSKULTTUURI.
143 s.; 60 mk
- N:o 12 (1989) Matti Vaittinen,
TERVEYS KULTTUURIFILOSOFISENA ONGELMANA.
Teollinen kulttuuri elämänmuotona ja kokemuksena 133 s.; 30 mk
- N:o 13 (1989) Esko Paakkola (toim.)
EUROOPAN SIELUNMATKA.
Airiston seminaarin raportti 105 s.; 50 mk
- N:o 14 (1990) Liisa Kiesiläinen,
PÄIVÄKOTI KASVATUSYHTEISÖNÄ
118 s.; 80 mk

KRIITTINEN KORKEAKOULU
Kasarmikatu 19
00130 Helsinki
puh. 90-624 977